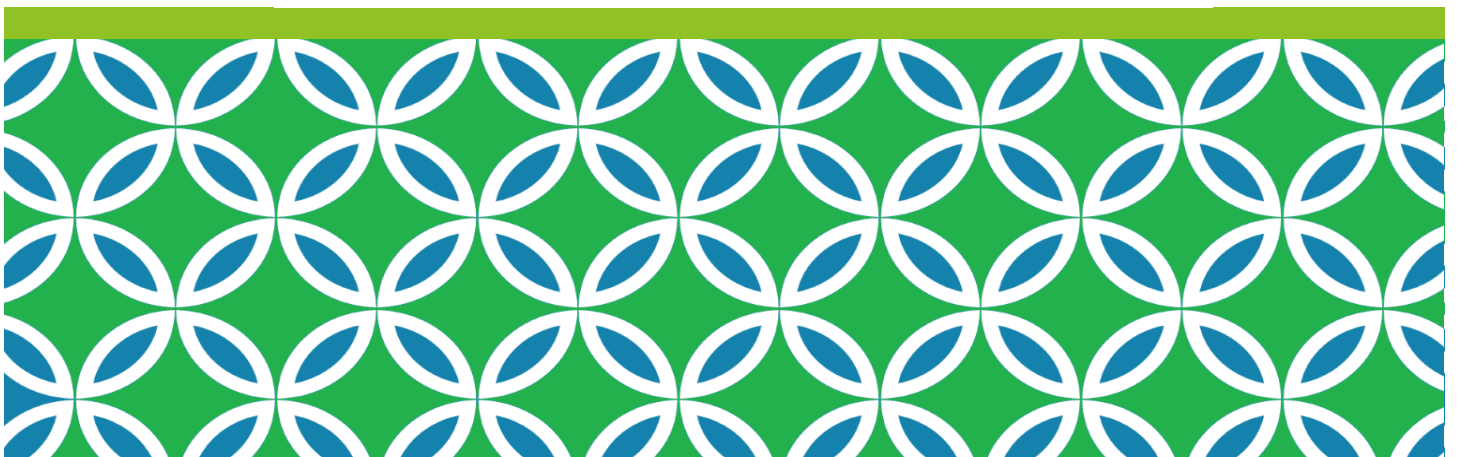


Langer zelfstandig bij KleurrijkWonen

**HOE WONINGCORPORATIE KLEURRIJKWONEN VANUIT
KLANTPERSPECTIEF BIJ KAN DRAGEN AAN EEN GESCHIKTE
WOONSITUATIE OM LANGER ZELFSTANDIG TE WONEN**

Désirée Eriks | Masterscriptie planologie | Maart 2015



Langer zelfstandig bij KleurrijkWonen

Hoe woningcorporatie KleurrijkWonen vanuit klantperspectief bij kan dragen aan een geschikte woonsituatie om langer zelfstandig te wonen

Masterthesis Planologie

Désirée Eriks

Studentnummer 3469174

Maart 2015



Universiteit Utrecht

Universiteit Utrecht
Faculteit Geowetenschappen
Masteropleiding Planologie
Begeleid door Prof. dr. T.J.M. Spit



KleurrijkWonen
Afdeling Strategie & Beleid
Begeleid door C.J.P. van Diem - Smit

Voorwoord

De zorg wordt uitgekleed en verzorgingshuizen sluiten. Hoe kunnen we dat onze ouderen aan doen, klinkt het in de media. Het is een reactie op de grote beleidshervormingen die anno 2014/2015 spelen op het gebied van wonen en zorg. Burgers met lichte zorgvraag moeten langer zelfstandig blijven wonen, zij krijgen geen toegang meer tot verzorgingshuizen. De vraag is echter of het werkelijk erg is wanneer traditionele verzorgingshuizen sluiten. Ook in dit onderzoek komt naar voren dat slechts weinig 55-plus huurders ernaar uitkijken om in een verzorgingshuis oud te worden. En dat hoeft ook niet, als het lukt om de woonomgeving beter geschikt te maken voor alle doelgroepen, dus ook voor de buurvrouw die slecht ter been of dementerend is.

Dit is waar planologie in mijn ogen om draait: ruimtelijk inspelen op maatschappelijke ontwikkelingen. In dit geval is het een combinatie van vergrijzing en overheidsbeleid dat vraagt om een woonomgeving die beter kan compenseren voor fysieke of mentale gebreken. Dit is de reden waarom ik voor deze studie gekozen heb, om altijd met actuele vraagstukken bezig te zijn en te kijken hoe de ruimtelijke ordening wordt beïnvloed en bij kan dragen aan een betere toekomst.

Het voorliggende onderzoek is uitgevoerd in opdracht van KleurrijkWonen, een woningcorporatie in de regio's Rivierenland en Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Ook KleurrijkWonen krijgt te maken met vergrijzing. In dit kader is de vraag voorgelegd wat de beste manier is om te zorgen voor voldoende geschikte woningen. Van februari tot en met oktober heb ik met veel plezier mee mogen draaien binnen de organisatie. Ik wil KleurrijkWonen dan ook hartelijk bedanken voor de kans die zij mij geboden hebben om het onderzoek voor mijn masterthesis in combinatie met stage bij hen uit te voeren. In het bijzonder wil ik hierbij mijn begeleider Belinda van Diem - Smit bedanken voor de vele inspirerende gesprekken, opbouwende kritieken en voor de interessante en gezellige bijeenkomsten waar zij mij mee naartoe heeft genomen. Daarnaast gaat een woord van dank uit naar alle deelnemers aan de focusgroepen. Deze groep huurders van KleurrijkWonen heeft dit onderzoek uiteindelijk mogelijk gemaakt. Ook alle andere collega's bij KleurrijkWonen wil ik bedanken voor hun gezelligheid, betrokkenheid en het mij wegwijs maken in de wereld van de woningcorporatie.

Daarnaast wil ik Tejo Spit, mijn begeleider vanuit de Universiteit Utrecht, in het speciaal bedanken voor de kritische, maar altijd opbouwende thesisbesprekingen. Zeker in tijden dat ik zelf het overzicht wel eens verloor, heeft hij mij door de juiste vragen te stellen, verder op weg geholpen.

Tot slot wil ik mijn familie en vrienden bedanken voor het geduld en het aanhoren van mijn scriptiesores. Daarbij wil ik Elleke, Lucas, Matthijs, Suzan en Tirza apart bedanken voor de scriptiechecks die wij regelmatig gehouden hebben. Inhoudelijke discussies in combinatie met gezelligheid hebben het schrijven van de thesis een stuk aangenamer gemaakt en geholpen om het onderzoek verder te brengen. Ook Arnold wil ik apart noemen voor de tijd die hij gestoken om stukken na te kijken.

Het schrijven van deze thesis is een leerzaam proces geweest vol hoogte- en dieptepunten. Leuke bijeenkomsten, interessante discussies, afgewisseld met een lastige zoektocht naar de juiste vraagstelling en afwijkende tijdsplanningen. Ik ben daarom blij de masterthesis afgerond te hebben, maar kijk uiteindelijk vooral met een positief gevoel terug op het hele proces.

Désirée Eriks

Utrecht, maart 2015

Samenvatting

Aanleiding en doel van het onderzoek

Anno 2014-2015 spelen er grote veranderingen in het beleid met betrekking tot wonen en zorg. Vanuit de rijksoverheid wordt er gestuurd op zelfredzaamheid en meer eigen verantwoordelijkheid: Ouderen moeten langer zelfstandig wonen. Woningcorporaties verwachten door dit beleid in combinatie met vergrijzing meer zorgbehoevende doelgroepen die vragen om 'geschikte woningen'. KleurrijkWonen, een middelgrote woningcorporatie in Rivierenland en Alblasserwaard—Vijfheerenlanden, staat voor de vraag hoe zij aan deze vraag invulling kunnen geven.

Bij geschikt wonen wordt veelal gedacht aan toe- en doorgankelijke woningen, zonder drempels en met een ruime badkamer. Dit is echter een puur technische en aanbodgerichte benadering. Hoewel de technische staat van de woning belangrijk is voor de waardering van de woonsituatie, is er vanuit KleurrijkWonen behoefte aan meer kennis over het klantperspectief van een geschikte woonsituatie. Dit onderzoek kijkt daarom naar wat huurders zelf verstaan onder een geschikte woonsituatie en hoe zij (naar verwachting) reageren op een ongeschikte woonsituatie. De centrale vraag in dit onderzoek is dan ook:

Hoe kan KleurrijkWonen vanuit klantperspectief bijdragen aan een geschikte woonsituatie voor haar 55-plus huurders met zorggerelateerde, veranderende woonbehoeften?

Het doel van dit onderzoek is om KleurrijkWonen een beter beeld te geven van de opgave om voor voldoende geschikte woningen te zorgen. Het onderzoek moet helder maken op welke manier huurders het best geholpen zijn met het oog op veranderende woonbehoeften, waar huurders tegenaan lopen wanneer zij de woonsituatie willen veranderen en wat de grootste zorgen zijn. Dit inzicht moet aanknopingspunten bieden voor de benodigde vervolgstappen om voldoende geschikte huisvesting te realiseren voor de zorgbehoevende doelgroepen.

Omgevingsgerontologie, geschikt wonen in wetenschappelijk perspectief

De theoretische basis van dit onderzoek wordt gevormd door omgevingsgerontologie. Dit is de studie die zich richt op het belang van de relatie tussen een persoon en zijn of haar omgeving bij het proces van ouder worden. In deze studie wordt benadrukt dat het ervaren van een geschikte woonsituatie sterk subjectief is. Het wordt bepaald door de persoonlijke omstandigheden, verwachtingen en emoties van een persoon bij zijn of haar woonsituatie. Een geschikte woonsituatie is in deze benadering dan ook meer dan een fysiek geschikte woning. Er wordt benadrukt dat juist de emotionele binding met een woning en de buurt waarin iemand gewoond heeft, belangrijk zijn voor de woonwaardering van personen. Het betekent dat voor het ervaren van een geschikte woonsituatie, mensen zich zowel zelfredzaam als comfortabel moeten voelen.

Wanneer er sprake is van een ongeschikt ervaren woonsituatie, is de aanname dat mensen hier altijd op reageren. Dit kan passief door de woonbehoeften neerwaarts bij te stellen, of actief door de woonsituatie aan te passen. Vanuit omgevingsgerontologie wordt gesteld dat er drie factoren zijn die bepalen of en hoe een persoon zijn of haar woonsituatie aan zal passen of niet. Dit begint bij *kennis en bewustzijn* over mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen. Vervolgens moet de persoon een van de mogelijkheden zien als *effectieve* oplossing voor de reden waarom de huidige woonsituatie als ongeschikt ervaren wordt. Ten slotte moet de persoon één van de mogelijkheden zien als *haalbare* oplossing, welke betaalbaar en zonder te veel moeite te realiseren is.

Methoden en resultaten

In het empirisch onderzoek is vanuit het perspectief van omgevingsgerontologie gekeken hoe huurders van KleurrijkWonen tegen een geschikte woonsituatie aankijken. Hierbij is gebruikgemaakt van focusgroepen. In de focusgroepen zijn huurders van KleurrijkWonen met elkaar in discussie gegaan over hun visie op een geschikte woonsituatie, het komen daartoe en de rol van woningcorporaties om deze situatie te bereiken.

Er zijn bij deze focusgroepen huurders betrokken in verschillende leeftijdsgroepen en verschillende woonsituaties. Daarnaast is een mix gemaakt van huurders die reeds lang in de huidige woning wonen, en huurders die relatief kort geleden verhuisd zijn.

Er komt naar voren dat er verschillende motieven zijn waarom de woonsituatie geschikt of ongeschikt wordt ervaren. Dit begint bij de relatie tussen beperkingen in de fysieke of mentale gezondheid en de staat van de woonsituatie. Pas als een persoon deze relatie zelf als negatief ervaart, is er sprake van een ongeschikte woonsituatie. Daarnaast komen de factoren mobiliteit, het sociale netwerk en de verwachtingen ten opzichte van de woonsituatie naar voren als bepalende factoren bij het waarderen van de woonsituatie. Naast de waardering van de woonsituatie, is er veel aandacht besteed aan de (verwachte) reactie van huurders op een ongeschikte woonsituatie. Op basis van het onderzoek zijn hierbij vier typen huurders onderscheiden:

Reactieve, tevreden huurder

De reactieve, tevreden huurder ondervindt geen (grote) beperkingen in de huidige woonsituatie en ziet dan ook geen aanleiding om de woonsituatie aan te passen. Kenmerkend voor dit type huurder, is dat zij afwachten tot zorggerelateerde ontwikkelingen zich voor doen. Pas op dat moment beslissen zij wat de beste strategie is om de woonsituatie aan te passen.

Proactieve, oriënterende huurder

Het tweede type huurder is op dit moment tevreden over de woonsituatie en voelt geen urgentie om de woonsituatie aan te passen. Het verschil met de reactieve, tevreden huurder is dat deze huurders wel bewust zijn van het ouder worden en zich oriënteren op strategieën om de woonsituatie aan te passen.

Passieve, afwachtende huurder

Het derde type huurder wil de woonsituatie graag aanpassen, omdat de huidige woonsituatie onvoldoende aansluit bij de woonbehoeften. Toch zijn er redenen waardoor er nog geen aanpassingen zijn uitgevoerd. Betaalbaarheid, kennis over mogelijkheden en de vraag wie er verantwoordelijk is voor de kosten zijn in dit onderzoek naar voren gekomen als belangrijkste redenen voor de afwachtende houding.

Proactieve, anticiperende huurder

Het laatste type huurder wordt gekenmerkt door een proactieve houding ten opzichte van de woonsituatie. Het is de groep huurders die zich bewust is van (verwachte) zorggerelateerde veranderingen en hier actief op gereageerd of geanticipeerd heeft. Kenmerkend aan deze groep is dat er positief tegen het aanpassen van de woonsituatie wordt aangekeken.

Conclusie

De conclusie die voortkomt uit het onderzoek is dat KleurrijkWonen bij kan dragen aan een geschikte woonsituatie door te zorgen dat huurders bewust zijn van de mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen, zij goed in kunnen schatten of mogelijkheden effectief zijn en door voor haalbare aanpassingsmogelijkheden te zorgen. Om dit te bereiken is er allereerst heldere communicatie naar huurders nodig over de mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen. Deze helderheid kan alleen geboden worden, wanneer KleurrijkWonen voor zichzelf een duidelijk overzicht heeft van wat het huurders kan en wil bieden. Naast helderheid over de mogelijkheden, moeten ook de kosten en vergoedingsmogelijkheden van woningaanpassingen duidelijk zijn. Dit is niet alleen een vraag voor KleurrijkWonen als woningcorporatie, maar vraagt ook betrokkenheid van gemeenten vanuit hun verantwoordelijkheid voor de Wet Maatschappelijke Ondersteuning. Vervolgens zijn er voldoende betaalbare, alternatieve woonruimten nodig voor huurders waar het aanpassen van de woning geen oplossing biedt voor de ongeschikte woonsituatie. Dit vraagt allereerst om inzicht in de toe- en doorgankelijkheid van de huidige woningvoorraad. Daarnaast is er winst te behalen door bij nieuw- en verbouwprojecten zoveel mogelijk in te zetten op flexibiliteit: woningen die qua toe- en doorgankelijkheid in potentie ook geschikt zijn voor oudere doelgroepen met zorggerelateerde, veranderende woonbehoeften. Vanuit omgevingsgerontologie worden de positieve effecten benadrukt van het houden van de eigen regie. Toch blijven er bij woningcorporaties naar verwachting doelgroepen bestaan die meer moeite hebben met het vormen van een overzicht aan mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen. Voor deze groep is het belangrijk voldoende ondersteuning te bieden bij het maken van keuzes in relatie tot wonen en zorg.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	4
Samenvatting.....	6
Inhoudsopgave.....	8
1. Inleiding.....	10
1.1 Aanleiding en maatschappelijke relevantie.....	10
1.2 Wetenschappelijke relevantie.....	12
1.3 Doel- en probleemstelling.....	12
1.4 Schematische weergave van het onderzoek.....	14
1.5 Leeswijzer.....	14
2. Context.....	16
2.1 Demografische ontwikkelingen.....	16
2.2 Zorgbeleid en de gevolgen hiervan op de woningmarkt.....	18
2.3 Corporaties terug naar de kerntaak en de verhuurdersheffing.....	19
2.4 Huisvestingsopties.....	20
2.5 Samengevat.....	21
3. Omgevingsgerontologie.....	22
3.1 Inleiding.....	22
3.2 Ontwikkeling en uitgangspunten van omgevingsgerontologie.....	22
3.3 Waardering van de woonomgeving.....	25
3.4 Strategieën om te komen tot een geschikte woonomgeving.....	31
3.5 Conclusie.....	36
4. Woonbehoeften.....	38
4.1 Inleiding.....	38
4.2 Huidige woonsituatie.....	38
4.3 Verhuisgeneigdheid.....	38
4.4 Verhuisredenen.....	39
4.5 Woonwensen.....	40
4.6 Samengevat.....	41
5. Methodologie.....	42
5.1 Inleiding.....	42
5.2 Conceptueel model en veronderstellingen.....	42
5.3 Onderzoeksmethodologie.....	45
5.4 Operationalisering.....	49
6. Introductie KleurrijkWonen.....	54
6.1 Inleiding.....	54

6.1 Ouderen bij KleurrijkWonen.....	54
6.2 Beleid van KleurrijkWonen met betrekking tot ouderen.....	55
6.3 Samengevat	57
7. Resultaten.....	58
7.1 Inleiding.....	58
7.2 Het bepalen van een geschikte woonsituatie	58
7.3 De gevolgen van zorggerelateerde ontwikkelingen op de woonbehoeften	62
7.4 Passief gedrag door beperkte mogelijkheden.....	64
7.5 Actief aanpassen van de woonsituatie	65
7.6 Visie op verhuizen	67
7.7 Conclusie	69
8. Conclusie.....	72
8.1 Inleiding.....	72
8.2 De geschikte woonsituatie volgens huurders van KleurrijkWonen	72
8.3 Reageren op een ongeschikte woonsituatie	74
8.4 Bijdragen aan een geschikte woonsituatie.....	76
8.5 Slotbeschouwing.....	77
8.6 Aanbevelingen.....	78
8.7 Discussie.....	79
Bijlage 1: Opbouw focusgroepen	86
Bijlage 2: Analyse Schema's	88
Bijlage 3: Samenstelling van de focusgroepen.....	90

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en maatschappelijke relevantie

Er spelen anno 2014/2015 veel veranderingen op het gebied van wonen en zorg die gevolgen hebben voor het beleid van woningcorporaties. Rollen veranderen, verantwoordelijkheden verschuiven en er spelen bezuinigingen. Deze paragraaf gaat in op de aanleiding en de maatschappelijke relevantie van dit onderzoek. Eerst wordt aandacht besteed aan de ontwikkelingen in het beleid op het gebied van wonen en zorg. Vervolgens wordt ingegaan op de veranderende rolverdeling tussen overheden, professionele organisaties en burgers zelf. Dan wordt er ingezoomd op KleurrijkWonen, de woningcorporatie die in dit onderzoek centraal staat. De paragraaf sluit af met de maatschappelijke relevantie van het onderzoek.

1.1.1 Beleidsontwikkelingen op het gebied van wonen en zorg

Het jaar 2014 is het jaar van een aantal grote discussies op het gebied van wonen en zorg geweest. Het is het jaar dat veel gesproken werd over ontwikkelingen in het zorgbeleid gericht op het langer zelfstandig wonen van mensen met een lichte zorgvraag. Het is deze groep die sinds 2013 geen recht meer heeft op een plek in een verzorg- of verpleeghuis (intramuraal zorg), maar zelfstandig moet blijven wonen. Deze ontwikkeling wordt ook wel extramuralisering genoemd. Extramuralisering is onderdeel van het rijksbeleid om wonen en zorg financieel te scheiden: Mensen met een beperkte zorgvraag blijven zelf verantwoordelijk voor de kosten van de woning en kunnen alleen kosten voor de zorg (gedeeltelijk) vergoed krijgen vanuit de overheid en/of de zorgverzekering. Dit in tegenstelling tot de situatie voor 2013, waarbij zowel het wonen als de zorg uit de Algemene Wet Bijzondere Zorg (AWBZ) betaald werden. Het scheiden van wonen en zorg moet leiden tot meer keuzevrijheid en diversiteit in het woningaanbod voor ouderen (KCWZ, 2015). Dit beleid in combinatie met de toenemende vergrijzing, naar verwachting stijgt het aantal 65-plussers van 17 procent in 2014 naar 26 procent in 2040 (CBS, 2013), leidt volgens de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur voor een toenemende vraag naar 'geschikte woningen' (RLI, 2014). Staatssecretaris van Rijn van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en minister Blok van Wonen en Rijksdienst stellen woningcorporaties medeverantwoordelijk voor de beschikbaarheid van deze geschikte woningen (van Rijn, 2014; Blok & van Rijn, 2014).

De ontwikkeling in de zorg die naar verwachting vraagt om meer geschikte woonvormen, valt samen met een inperking van de financiële middelen en investeringsvrijheid van woningcorporaties. De financiële middelen worden beperkt door de verhuurdersheffing. Dit is een heffing die verhuurders betalen over de waarde van hun huurwoningen. Deze heffing wordt gebruikt om de nationale schuld in te perken (Rijksoverheid, 2014a). Daarnaast wordt er per 1 juli 2015 een herziening van de woningwet verwacht. Het kabinet wil hiermee invulling geven aan het voornemen om het werkkterrein van woningcorporaties in te beperken, het functioneren en de financiering aan te passen, de rol van gemeenten en huurders te versterken en de vormgeving van het toezicht te veranderen (Rijksoverheid, 2014b, pp. 2-3). Beide ontwikkelingen zorgen dat zowel de wettelijke, als de financiële speelruimte van corporaties beperkt wordt. Dit heeft tot gevolg dat veel woningcorporaties minder ruimte hebben om te investeren en het accent meer komt te liggen op samenwerking met vooral gemeenten, maar ook met de huurders zelf (Aedes, 2014).

1.1.2 Nieuwe rolverdeling in wonen en zorg

Het beleid gericht op langer zelfstandig wonen is typerend voor de veranderende samenleving welke steeds meer gericht is op participatie, burgerinitiatieven en (sociale) netwerken, in plaats van de strikte organisatie van bovenaf. Het leidt tot een nieuwe rolverdeling. Overheden en professionele organisaties in wonen en zorg zullen een meer ondersteunende en faciliterende rol krijgen. Van de burger zelf wordt meer verantwoordelijkheid en eigen initiatief verwacht (Veldheer et al., 2012; van Woerkom et al., 2011).

Woningcorporaties hebben een speciale positie in deze veranderende rolverdeling. Zij hebben te maken met een doelgroep die te maken heeft met beperkte financiële middelen, waardoor deze groep minder keuzevrijheid heeft over waar en hoe zij wonen en zorg ontvangen. De beperkte financiële middelen gaan vaak samen met een lager opleidingsniveau en soms ook een beperkt sociaal netwerk. Dit is de groep die beperkte mogelijkheden heeft om te reageren op zorggerelateerde woonbehoeften en meer moeite heeft om de gevolgen van bijvoorbeeld het beleid op langer zelfstandig wonen te overzien (van Dam et al., 2012). Waar over het algemeen meer verantwoordelijkheid en eigen initiatief wordt verwacht, is deze groep hier niet altijd toe in staat (Aedes, 2015). Een deel van de huurders van woningcorporaties zal daarom voor een goede woonsituatie afhankelijk zijn van het aanbod wat woningcorporaties en andere organisaties hen bieden.

1.1.3 KleurrijkWonen

In reactie op de ontwikkelingen op het gebied van wonen en zorg, heeft KleurrijkWonen in februari 2014 haar Visie op Wonen en Zorg vastgesteld. Het volgende uitgangspunt staat hierin centraal: "KleurrijkWonen wil de corporatie zijn die vanuit een gezonde financiële basis aan mensen met een inkomen tot € 39.000 en een beperkte zorgbehoefte, een betere kans biedt c.q. huisvesting faciliteert om (zo lang mogelijk) zelfstandig, betaalbaar en naar tevredenheid te wonen in haar vijf gemeenten." (van Diem-Smit, 2014, p. 4). In de visie worden een aantal strategische keuzes geformuleerd, waaronder de keuze om zich te richten op zo lang mogelijk zelfstandig wonen en dat het accent bij het creëren van een toegankelijke woningvoorraad wordt gelegd op de bestaande voorraad, en niet op nieuwbouw. Ook is ervoor gekozen om te denken in zogenaamde 'woonservicezones', zones in een stad of dorp waarbinnen optimale condities worden gecreëerd voor wonen en zorg. Deze laatste strategische keuze is het uitgangspunt geweest voor dit onderzoek. Uit evaluaties van woonservicezones komt echter kritiek naar voren dat woonservicezones vaak moeilijk van de grond komen door stroperige samenwerking. Daarnaast zou het een te aanbodgericht concept zijn, waarbij te weinig aandacht is voor de vraag van de klant (o.a. Harkes & Singelenberg, 2004; Nouws & van der Linden, 2003). De concentratie van optimale condities om ouder te worden in bepaalde zones, vraagt ouderen buiten deze zones om te verhuizen naar deze geschikte zones. Dit terwijl juist bekend is dat de verhuigeneidheid onder ouderen erg laag is (van Dam et al, 2013; Lijzenga & van der Waals, 2014).

Om KleurrijkWonen inzicht te geven in hoe zij tot een meer vraaggerichte oplossing kan komen om bij te dragen aan een geschikte woonsituatie voor huurders met zorggerelateerde veranderende woonbehoeften, richt dit onderzoek zich op het klantperspectief van een geschikte woonsituatie. De toevoeging 'zorggerelateerd' dient om aan te geven dat het gaat om woonbehoeften met het oog op (toekomstige) fysieke of mentale beperkingen. Hiermee worden woonbehoeften met andere motieven buiten beschouwing gelaten.

1.1.4 Maatschappelijke relevantie

De huidige ontwikkelingen op het gebied van wonen en zorg geven onzekerheid voor zowel burgers, als voor professionele organisaties zoals woningcorporaties over de precieze gevolgen van het beleid gericht op langer zelfstandig wonen. Er is behoefte aan kennis over wat langer zelfstandig wonen betekent voor ouderen en wat ouderen hierbij nodig hebben. Dit onderzoek richt zich daarbij op een meer kwetsbare doelgroep: Huurders bij woningcorporaties hebben gemiddeld genomen een lagere sociaaleconomische status. Dit betekent dat de huurders vaker een lager opleidings- en inkomensniveau hebben. Dit maakt dat er onder de huurders bij woningcorporaties gemiddeld meer mensen zijn die voor het wonen afhankelijk zijn van het aanbod dat woningcorporaties hen bieden (Rosenberg & Everitt, 2001; Golant, 2005). Juist daarom is het belangrijk dat KleurrijkWonen als woningcorporatie inspeelt op de woonbehoeften van haar huurders, om ook de kwetsbare doelgroepen een geschikte woonsituatie te bieden.

1.2 Wetenschappelijke relevantie

Net als de maatschappij, is er ook in de wetenschap aandacht voor de vraag wat een geschikte woonsituatie is en hoe deze bereikt kan worden. Omgevingsgerontologie is de studie die zich in het speciaal bezig houdt met de relatie tussen een persoon en zijn of haar woonomgeving en de rol die deze relatie speelt bij het proces van ouder worden (Golant, 2012; Wahl & Oswald, 2010). Omgevingsgerontologie benadrukt het subjectieve karakter van de woonbeleving. Het beeld van de omgeving wordt gekleurd door de persoonlijke competenties van de persoon, zijn of haar herinneringen in de woonomgeving en de verwachtingen die hieruit voort vloeien. De waardering van de woonomgeving en de mate waarin een persoon deze geschikt acht om oud te worden, geeft daarom slechts een beperkt beeld van de daadwerkelijke staat van de omgeving (Golant, 2014; Golant 2012; Wahl & Oswald, 2010; Wahl et al., 2006; Golant, 1984). Vanuit deze veronderstelling is het voor het creëren van een geschikte woonsituatie niet alleen een kwestie van het aanpassen van de fysieke woonomgeving. Het moet er voor zorgen dat ouderen in staat worden gesteld om zelf, waar nodig met hulp, keuzes te maken en copingstrategieën te kiezen die een oplossing vormen voor hun subjectief ervaren ongeschikte woonsituatie (Golant, 2014; Rowles & Bernard, 2013; Wahl et al., 2006).

Veel van deze studies over ouderen in relatie tot de omgeving zijn gebaseerd op studies uit de jaren zeventig en tachtig (Lawton, 1976; Golant, 1984; Wiseman, 1980). De huidige babyboomgeneratie vraagt echter om een herziening van deze studies, omdat er zowel in economisch, sociaal, als medisch gebied intussen veel veranderd is (Perry et al., 2013, p. 80). Wahl & Oswald (2010) stellen daarnaast dat er meer aandacht moet komen voor de rol van de woonomgeving op het ouder worden, omdat veel westerse landen te maken hebben met vergrijzing. Dit versterkt het belang om meer aandacht te schenken aan de invloed van de ruimtelijke inrichting om het ouder worden (Wahl & Oswald, 2010). Recente studies geven daarnaast aan dat er meer aandacht moet komen voor een holistische analyse van de omgeving. Hierbij wordt bedoeld op het belang om niet alleen naar de fysieke zelfredzaamheid van ouderen in de woonomgeving te kijken, maar ook naar subjectieve woongenot. Juist deze combinatie zorgt ervoor dat ouderen langer naar tevredenheid zelfstandig kunnen wonen (Golant, 2012; Rowles & Bernard, 2013). De rol van subjectiviteit bij het ervaren van een geschikte woonsituatie, vraagt volgens Gitlin (2013) om maatwerk, waarbij de vraag vanuit de ouderen zelf centraal hoort te staan (Gitlin et al, 2013). 'One-size-fits-all' oplossingen om ouderen een geschikte woonsituatie te bieden, bestaan niet (Granbom et al, 2014; Gitlin et al., 2013).

Omgevingsgerontologie is een interdisciplinaire studie. Het zijn wetenschappers uit vele verschillende achtergronden die zich met de studie bezig houden, bijvoorbeeld vanuit de psychologie, sociologie, geografie en bouwkunde (Andrew et al., 2013; Rowles & Bernard, 2013). In Nederland is er vanuit de planologie tot op heden beperkt aandacht voor omgevingsgerontologie. Dit terwijl er in de maatschappelijke discussie veel aandacht is voor 'geschikt wonen' (zie paragraaf 1.1). Daarnaast ontbreekt in omgevingsgerontologie nog vaak de vertaling van theoretische kennis naar praktische aanknopingspunten voor betrokkenen bij het vormen van beleid omtrent de woonomgeving (Rowles & Bernard, 2013; Andrews et al., 2013, p 162). Het gebruik van omgevingsgerontologie als wetenschappelijk perspectief in een planologisch onderzoek, kan bijdragen om de afstand tussen wetenschap en praktijk te verkleinen. Dit betekent dat de kennis uit omgevingsgerontologie in de praktijk kan bijdragen om KleurrijkWonen beter in te laten spelen op de zorggerelateerde woonbehoeften van haar huurders. De wetenschappelijke relevantie wordt daarnaast gevormd door de tot nu toe onderbelichte context van het onderzoek, namelijk die van huurders van een woningcorporatie in Nederland. Juist deze doelgroep is relevant omdat het een groep is met gemiddeld minder middelen heeft en daardoor extra kwetsbaar is voor de gevolgen ouderdom (Rosenberg & Everitt, 2001, p. 138).

1.3 Doel- en probleemstelling

Het doel van dit onderzoek is om KleurrijkWonen inzicht te geven in het perspectief op een geschikte woonsituatie van de 55-plus huurders, met het oog op zorggerelateerde veranderende woonbehoeften. Dit inzicht moet de opgave voor KleurrijkWonen helder maken en richting geven aan de nodige vervolgstappen

om voldoende geschikte huisvesting te realiseren voor de zorgbehoevende doelgroepen. Om dit doel te bereiken, staat de volgende vraag in dit onderzoek centraal:

Hoe kan KleurrijkWonen vanuit klantperspectief bijdragen aan een geschikte woonsituatie voor haar 55-plus huurders met zorggerelateerde, veranderende woonbehoeften?

Het beantwoorden van deze deelvraag gebeurt aan de hand van een aantal deelvragen. De eerste drie deelvragen geven inzicht in de context en de (wetenschappelijke) bestaande kennis over de huidige generatie ouderen, de manier waarop zij hun woonsituatie beoordelen en de bestaande kennis over zorggerelateerde woonbehoeften. Het antwoord op deze deelvragen leidt tot een aantal veronderstellingen die in het empirisch onderzoek worden onderzocht. In het empirisch gedeelte richt het onderzoek zich op de context van KleurrijkWonen. De twee laatste deelvragen staan in dit empirisch onderzoek centraal.

Deelvragen literatuur onderzoek

Deelvraag 1:

Welke maatschappelijke ontwikkelingen spelen er in Nederland op het gebied van wonen en zorg?

De context van het vraagstuk is belangrijk om het speelveld van KleurrijkWonen helder te krijgen. Hierbij gaat het om de vraag waarom KleurrijkWonen moet bijdragen aan een geschikte woonsituatie, met welke verplichtingen en beperkingen KleurrijkWonen te maken heeft en wie de doelgroep is die vraagt om een geschikte woonsituatie.

Deelvraag 2:

Hoe beoordelen ouderen hun woonsituatie en hoe reageren zij wanneer deze beoordeling negatief is?

Wanneer de context waarbinnen het onderzoek speelt duidelijk is, kan de probleemstelling in wetenschappelijk perspectief worden geplaatst. Vanuit omgevingsgerontologie richt de tweede deelvraag zich op de vraag welke factoren bepalen dat een woonsituatie geschikt ervaren wordt door ouderen en hoe zij reageren op een ongeschikte woonsituatie. De uitwerking van deze deelvraag vormt de basis voor het empirisch onderzoek.

Deelvraag 3:

Wat is er vanuit bestaande woonbehoeftenonderzoeken bekend over de zorggerelateerde woonbehoeften van 55-plussers in Nederland?

Met deze theoretische basis wordt de aandacht verlegd naar een meer praktijkgerichte benadering van het vraagstuk. De derde deelvraag gaat in op de woonbehoeften van ouderen. Hierbij is er aandacht voor de woonwensen, verhuisgeneidheid en woontevredenheid onder ouderen op basis van nationale en regionale woonbehoeftenonderzoeken.

Deelvragen empirisch onderzoek

Deelvraag 4:

Welke factoren bepalen de geschiktheid van de woonsituatie volgens 55-plus huurders van KleurrijkWonen?

Op basis van het literatuuronderzoek komen verwachtingen naar voren hoe ouderen de woonsituatie waarderen en welke zorggerelateerde veranderingen er voor kunnen zorgen dat de woonsituatie niet meer voldoet. In het empirisch onderzoek worden deze verwachtingen getoetst aan de situatie van huurders van KleurrijkWonen.

Deelvraag 5:

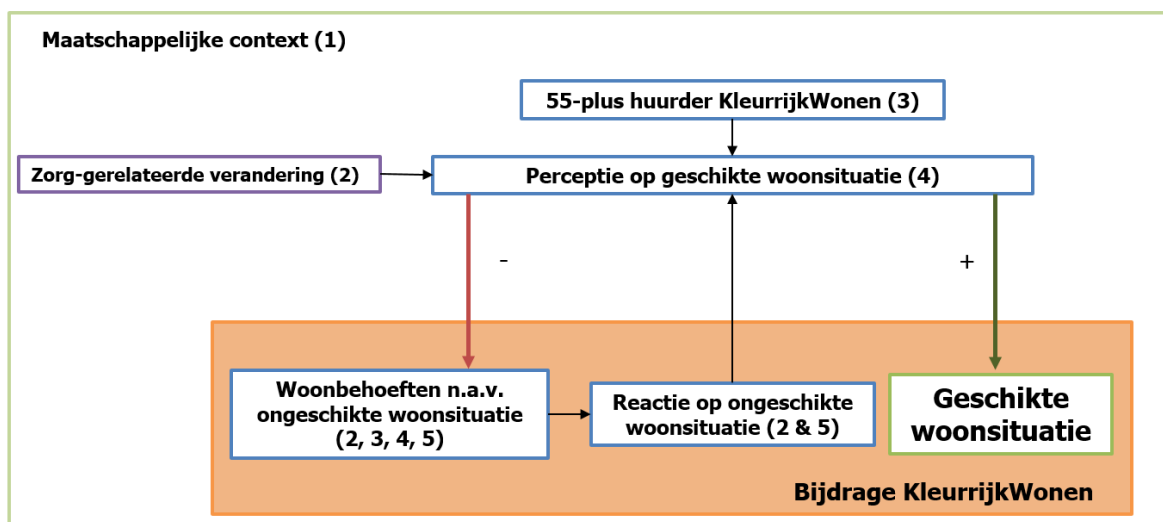
Hoe reageren huurders van KleurrijkWonen (naar verwachting) op een ongeschikte woonsituatie?

Naast de waardering van de woonsituatie, is het voor het beantwoorden van de hoofdvraag belangrijk om te weten hoe huurders van KleurrijkWonen reageren op een ongeschikte woonsituatie. Hierbij gaat het om de houding ten opzichte van verhuizen, verantwoordelijkheid voor kosten, voorwaarden om bepaalde acties uit te voeren en problemen waar huurders op dit moment tegenaan lopen wanneer zij de woonsituatie willen aanpassen.

1.4 Schematische weergave van het onderzoek

De deelvragen samen moeten leiden tot een antwoord op de centrale probleemstelling. Onderstaand figuur geeft de schematische weergave van het onderzoek weer (figuur 1.1). De nummers in het figuur corresponderen met de deelvragen waar de onderwerpen aan bod komen. De buitenste lijn vormt de context waarin het onderzoek plaats vindt. Dit zijn de maatschappelijke ontwikkelingen op het gebied van wonen en zorg (deelvraag 1). Het schema laat zien dat het onderzoek zich richt op het klantperspectief op de geschikte woonsituatie, door **de 55-plus huurder van KleurrijkWonen** boven aan het model te zetten. **De perceptie van deze huurder op een geschikte woonsituatie** wordt allereerst geanalyseerd op basis van wetenschappelijke literatuur (deelvraag 2) en bestaande woonbehoeftenonderzoeken (deelvraag 3). Vervolgens wordt de perceptie empirisch onderzocht met behulp van focusgroepen (deelvraag 4). Er wordt in dit onderzoek verwacht dat **zorggerelateerde veranderingen** kunnen zorgen voor veranderingen in de perceptie op een geschikte woonsituatie. Wanneer de woonsituatie in de perceptie van de 55-plus huurder negatief is, is er sprake van een **ongeschikte woonsituatie**. Een **ongeschikte woonsituatie vraagt om een reactie** om de woonsituatie aan te passen tot een situatie die wel geschikt is in de perceptie van de 55-plus huurder van KleurrijkWonen. Ook deze reactie wordt eerst in het perspectief van omgevingsgerontologie geplaatst (Deelvraag 2) en vervolgens empirisch onderzocht in focusgroepen (deelvraag 5). De losse deelvragen moeten samen inzicht geven waar KleurrijkWonen bij kan dragen om huurders een geschikte woonsituatie te bieden.

Figuur 1.1: Schematische weergave van het onderzoek



1.5 Leeswijzer

De opbouw van deze masterthesis houdt de volgorde van de deelvragen aan. Hoofdstuk 2 gaat daarom eerst in op de context van het onderzoek. Hoofdstuk drie vormt het theoretisch kader waar woonbehoeften in het perspectief van omgevingsgerontologie worden geplaatst. In hoofdstuk 4 wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste uitkomsten uit bestaande woonbehoeftenonderzoeken. Vervolgens wordt de vertaling gemaakt van theorie naar empirie. Hoofdstuk 5 gaat hierbij in op de methodologie van het empirisch onderzoek. De resultaten die voortkomen uit het empirisch onderzoek volgen in hoofdstuk 7. De thesis wordt afgesloten in hoofdstuk 8. Hierin wordt een antwoord gegeven op hoofdvraag. Ook volgen in dit hoofdstuk de aanbevelingen voor KleurrijkWonen en de discussie van het onderzoek.

2. Context

Maatschappelijke ontwikkelingen op het gebied van wonen en zorg

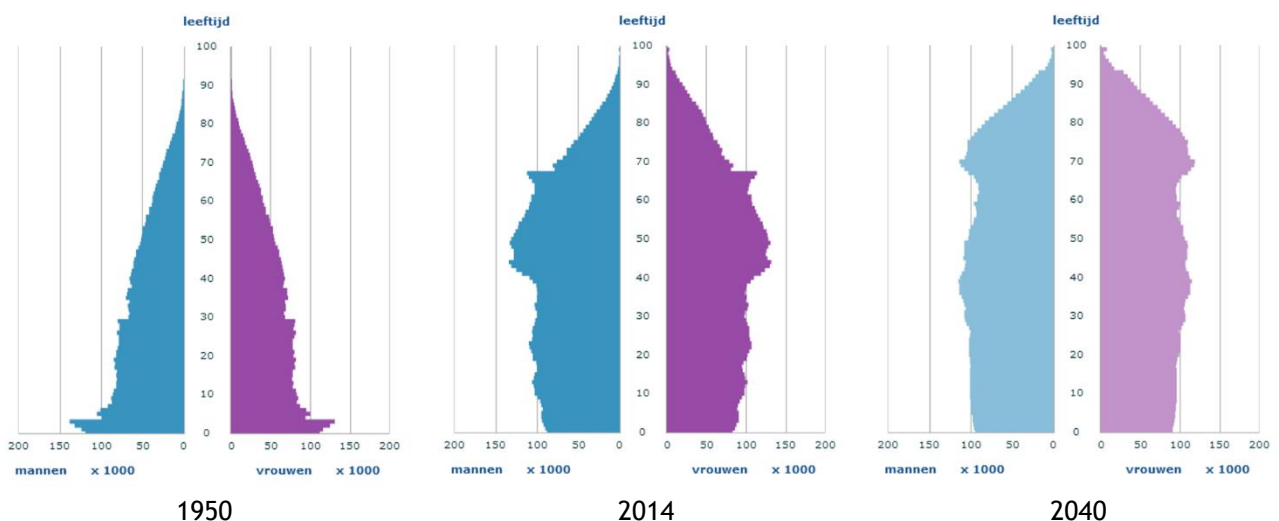
Het thema van dit onderzoek, wonen en zorg, komt voort uit verschillende ontwikkelingen die anno 2014-2015 in de maatschappij spelen. Het gaat hierbij om demografische ontwikkelingen zoals vergrijzing en ontwikkelingen in het overheidsbeleid op het gebied van wonen en zorg. De belangrijkste ontwikkelingen in het overheidsbeleid zijn de sturing op het langer zelfstandig wonen en de herziening van de woningwet, die het taakveld van corporaties beperkt. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen, welke de context vormen voor dit onderzoek.

2.1 Demografische ontwikkelingen

2.1.1 Vergrijzing

Nederland heeft net als veel andere westerse landen te maken met sterke vergrijzing. Vergrijzing is de toename van het aantal 65-plussers in verhouding tot de totale bevolking. Als gevolg van een steeds hogere levensverwachting door verbeterde gezondheidszorg en toenemende welvaart, neemt het aantal 65-plussers al ruim 50 jaar toe (van Iersel & Leidelmeijer, 2010, p. 3). Het aantal 65-plussers neemt naar verwachting toe van 2,9 miljoen in 2014 tot het hoogtepunt van 4,7 miljoen in 2041. Dit komt neer op ongeveer 26 procent van de totale bevolking. Deze sterke toename wordt veroorzaakt door de geboortegolf na de Tweede Wereldoorlog. Deze zogenaamde babyboom generatie (geboren tussen 1946 en 1970) passeert sinds 2011 de 65 jarige leeftijdsgrens. Tot 2025 is het dan ook vooral de groep 65-79 jarigen die snel groeit. Daarna zal ook de groep ouder dan 80 snel groeien. De toename van het aandeel 80-plussers binnen de groep 65 plussers wordt ook wel aangeduid als de 'dubbele vergrijzing' (Nationaal Kompas Volksgezondheid, 2014). Behalve de absolute stijging van het aantal 65-plussers, neemt deze groep ook in relatieve zin toe. De babyboom na de Tweede Wereldoorlog wordt namelijk gevolgd door een 'babybust', ofwel een daling van het aantal geborene per vrouw. Rond 1945 krijgen vrouwen gemiddeld drie kinderen. In 1975 is het gemiddeld kindertal nog maar 1,7 per vrouw (CBS, 2014a). De babybust zorgt ervoor dat de grijze druk, de verhouding van het aantal 65-plussers als percentage van het aantal 20-64 jarigen sterk toeneemt (van Iersel et al., 2009, p. 13). De genoemde bevolkingsontwikkelingen zijn te herkennen in de bevolkingspiramiden van 1950, 2014 en 2040 (figuur 2.1).

Figuur 2.1: Bevolkingspiramiden 1950, 2014 en 2040



Bron: CBS, 2014c

Vergrijzing kan echter ook vanuit een ander perspectief bekeken worden. Vergrijzing wordt gezien als een toename van het aantal 65-plussers ten opzichte van de rest van de bevolking. Cijfers over het aantal 65-plussers zijn duidelijk, er komen feitelijk meer mensen boven deze leeftijdsgrens. Er moet echter opgemerkt worden dat deze grens dateert uit de jaren vijftig toen de ouderdomswet werd ingevoerd. Hoewel de levensverwachting de laatste decennia is toegenomen (voor vrouwen van 73 in 1950 naar 83 in 2012 en voor mannen van 70 naar 79), is deze grens niet mee veranderd. Hierdoor groeit de groep 65-plussers inderdaad sterk, maar zijn velen van deze groep nog lange tijd fit en vitaal en voelen zich daarom geen onderdeel van de groep ouderen (van der Gaag & de Beer, 2014).

De verschillen in de doelgroep 'ouderen' maakt dat de groep steeds vaker wordt opgesplitst. Enerzijds is de grens naar 55 jaar geschoven. Het kan onlogisch lijken om bij een toenemende levensverwachting, de grens naar beneden op te schuiven. De leeftijdscategorie van 55 tot 75 jaar wordt echter gebruikt om de groep 'actieve senioren' aan te duiden. Dit is een groep die de voordelen van ouderen heeft, dat wil zeggen meer vrije tijd en meer welvaart, terwijl de nadelige gevolgen van ouderdom, zoals fysieke of mentale gebreken, vaak tot rond de 75 jaar uitblijven (van Dam et al., 2013, p. 20; Kullberg, 2005, p. 1). Rosenberg & Everitt (2001, p. 147) noemen dit ook wel de positieve fase van ouderdom, zonder hier een leeftijd aan te koppelen. Logischerwijs is de andere veelgebruikte grens dan ook 75 jaar en ouder. Vanaf deze leeftijd krijgen mensen in toenemende mate te maken met de negatieve effecten van ouderdom. Zo hebben mensen vanaf hun 75^e vaker dan andere leeftijdscategorieën te maken met chronische stoornissen en langdurige beperkingen (Rosenberg & Everitt, 2001, p. 121). Relatief gezien maken zij vaker gebruik van algemene gezondheidszorg, hieronder worden onder andere ziekenhuizen en eerstelijnszorg¹ verstaan (Weekers et al., 2002, p. 13).

Dit onderzoek richt zich in het algemeen op de huurders van 55 jaar en ouder. Dit om zowel te kijken naar de ouderen van nu, als naar de ouderen van de toekomst. In het theoretisch kader en de analyse van woonbehoeftenonderzoeken komen echter meerdere leeftijdsgrenzen naar voren. Hier is moeilijk aan te ontkomen, omdat verschillende onderzoeken gebruikmaken van een verschillende leeftijdsindeling. In het empirisch onderzoek is aansluitend op deze paragraaf het onderscheid gemaakt tussen de groep van 55 tot 75 jaar en van 75 jaar en ouder.

2.1.2 Een nieuwe generatie ouderen

Onderzoeken met betrekking tot de woonbehoeften van ouderen zijn over één onderwerp zeer eensgezind: ouderen zijn niet over een kam te scheren, er bestaat grote diversiteit onder de doelgroep ouderen wat betreft woonbehoeften (o.a. van Dam et al., 2013; van Iersel & Leidelmeijer, 2010; Hooimeijer, 2007). Een ander belangrijk uitgangspunt is dat er sprake is van cohortverschillen. Dit wil zeggen dat de ouderen van vandaag anders zijn dan de ouderen van vroeger, evenals dat toekomstige ouderen weer anders zijn dan de ouderen van vandaag. Een cohort-effect is het effect dat de verschillen verklaart tussen verschillende generaties. Omstandigheden veranderen, waardoor ouderen van nu een ander leven hebben gekend dan de generatie voor hen. Dit maakt dat de kenmerken van verschillende cohorten zullen verschillen (van Iersel & Leidelmeijer, 2010; Hooimeijer, 2007)

De huidige en vooral de toekomstige generatie ouderen (65-plus) is gemiddeld hoger opgeleid, mobieler, gemiddeld welvarender en er bestaat meer diversiteit in type huishoudens, omdat bijvoorbeeld meer mensen nooit getrouwd zijn en ook geen kinderen hebben (van Iersel & Leidelmeijer, 2010, p. 8; Schellekens, 2010, p. 10; Post et al., 2012, p. 5). Gemiddeld is deze doelgroep weliswaar actiever en welvarender, de verschillen onder 65-plussers zijn ook groter geworden. Er is ook een groep die niet heeft geprofiteerd van de welvaarts-groei en qua opleidingsniveau en/of inkomen weinig verschillen van de ouderen van nu (Faulkner, 2007, p. 153; van Dam et al., 2012, p. 169). Voor jongere generaties hangt de welvaart sterk af van werk. Dit geeft mogelijkheden om de welvaartspositie te verbeteren. Voor ouderen zijn de opties om de financiële positie te verbeteren beperkt. Zij zijn daarom extra kwetsbaar voor de gevolgen van economische tegenslagen gerelateerd aan gezondheid en de woningmarkt (Rosenberg & Everitt, 2001, p. 138). Deze situatie is op dit moment in de praktijk te herkennen. De overheid heeft zich

¹ Eerstelijnszorg is de zorg die direct toegankelijk is voor de patiënt, zoals huisartsen en maatschappelijk werk. Het staat tussen de nuldelijnszorg, zorg verleend door mantelzorgers en vrijwilligers, en de tweedelijnszorg, zorg waarvoor een verwijzing nodig is (Rijksoverheid, 2014c)

door de economische crisis gestart in 2007 genoodzaakt gevoeld om op verschillende terreinen te bezuinigen en te hervormen. Veel van deze hervormingen kennen een veel langere historie, maar de crisis heeft de aanleiding gevormd om deze hervormingen door te voeren. Zo heeft de hervorming in de zorg tot gevolg dat ouderen minder snel toegang krijgen tot verzorgingshuizen en zijn de mogelijkheden om vergoedingen uit de WMO (Wet Maatschappelijke Ondersteuning) te ontvangen verkleind. Er ligt meer nadruk op de zelfredzaamheid en verantwoordelijkheid van mensen zelf (Rijn, 2014; Blok & Rijn, 2014). De vraag is nu hoe deze ontwikkelingen precies uitwerken op vooral de groep kwetsbare ouderen.

De grotere verschillen in welvaart tussen verschillende groepen ouderen hebben betekenis voor de woningmarkt. Zo blijkt uit onderzoek van Schellekens (2010, p. 38) dat hoogopgeleide ouderen vaker dan lager opgeleiden preventief verhuizen. Daarnaast worden hoger opgeleiden gemiddeld ouder en leven een groter gedeelte in goede gezondheid dan lager opgeleiden. De zorgvraag van lager opgeleiden wordt daarom hoger ingeschat dan die van hoger opgeleiden (CBS, 2008). Deze groep lager opgeleiden is veelal aangewezen op een sociale huurwoning waardoor corporaties ondanks de gemiddeld groeiende zelfredzaamheid, juist met deze meer kwetsbare groep te maken zullen krijgen (van Dam et al., 2012, p. 169).

2.2 Zorgbeleid en de gevolgen hiervan op de woningmarkt

De zorg is in Nederland één van de grootste kostenposten van de totale begroting. In de periode van 1998 tot 2013 zijn de totale kosten mede als gevolg van demografische ontwikkelingen zoals gestegen van bijna 41 miljard naar ruim 94 miljard euro per jaar (CBS, 2014b). Om een einde te maken aan de aanhoudende groei van deze kosten, worden er grote hervormingen doorgevoerd op het gebied van zorg. Vergrijzing is slechts beperkt verantwoordelijk voor de stijging van de zorgkosten (Chorus et al., 2011, p. 28). De hervormingen treffen dan ook niet alleen de ouderenzorg. Deze paragraaf beperkt zich echter tot maatregelen die gevolgen kunnen hebben voor de doelgroep van dit onderzoek, namelijk de 55-plus huurders van KleurrijkWonen.

2.2.1 Langer zelfstandig wonen

Het nieuwe zorgbeleid kan worden gekenmerkt door de trefwoorden participatie, eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid. Het is er op gericht om eerst te kijken wat een persoon of zijn of haar omgeving zelf kan, voordat professionele organisaties worden ingeschakeld. Belangrijke doelstelling hierbij is om mensen zo lang mogelijk zelfstandig te laten wonen (Blok & van Rijn, 2014).

De eerste aanzet voor de hervormingen is gegeven met het invoeren van de eerste fase van extramuralisering per 1 januari 2013. Dit houdt in dat cliënten met een lichte zorgvraag niet meer in aanmerking komen voor een verblijfsindicatie voor een instelling of woongroep, maar zo lang mogelijk zelfstandig moeten blijven wonen en daar hulp van de thuiszorg kunnen ontvangen (Aedes – Actiz, 2013). De invoering van extramuralisering maakt onderdeel uit van een bredere beweging om wonen en zorg financieel te scheiden. Tot 2013 hadden mensen met lichte fysieke of mentale beperkingen recht op een plek in een instelling, bijvoorbeeld een verzorgingshuis, waar zij de benodigde zorg en ondersteuning konden ontvangen. Zowel de woning als de zorg werden vanuit de AWBZ betaald. Wel moest de cliënt een eigen bijdrage betalen, maar deze stond los van de kwaliteit en de grootte van de woning. De rijksoverheid wil hier een einde aan maken en het wonen loskoppelen van de zorg. Dit houdt in dat de zorg nog steeds betaald wordt vanuit de overheid, aangevuld met een eigen bijdrage, maar de woning door de persoon zelf wordt georganiseerd. De overheid legt hierbij de nadruk op het zo lang mogelijk zelfstandig wonen. Behalve dat dit een kostenbesparing voor de overheid is, wordt ook verwacht dat het leidt tot meer keuzevrijheid voor de zorgvrager. Er worden nieuwe zorgarrangementen verwacht waardoor er meer keuze ontstaat om zorg thuis of in een passende woonvorm te ontvangen (RLI, 2014; Blok, 2014).

Deze scheiding van wonen en zorg is geen nieuwe ontwikkeling. Reeds in de jaren tachtig is de scheiding ingezet als gevolg van de stijgende kosten van de verzorgingsstaat (Smits et al, 2014, p. 3). Zo is het percentage tachtigplussers dat in een verzorgings- of verpleeghuis leeft gedaald van 63 procent in 1980

naar 24 procent in 2010 (Van Rijn, 2013, p. 6). Het invoeren van de extramuralisering zorgt echter voor een stroomversnelling in de scheiding. Het gaat naar verwachting de komende vijf jaar om jaarlijks gemiddeld tienduizend ouderen, dertienhonderd gehandicapten en achthonderd cliënten in de geestelijke gezondheidszorg die geen toegang meer krijgen tot intramuraal verblijf² (RLI, 2014, p. 1).

Naast het rijksbeleid op langer thuis wonen is per 1 januari 2015 de nieuwe WMO (Wet Maatschappelijke Ondersteuning) van kracht geworden. Met deze nieuwe regeling worden gemeenten verantwoordelijk voor de ondersteuning van ouderen, gehandicapten of mensen met psychische problemen. Het gaat hierbij om ondersteuning die varieert van huishoudelijke hulp, woningaanpassingen, tot aan verhuisvergoedingen. Gemeenten mogen zelf bepalen hoe zij uitvoering geven aan de WMO (Rijksoverheid, 2014d).

Het beleid op langer thuis wonen en de overheveling van zorgtaken van de rijksoverheid naar gemeenten heeft gevolgen voor de huisvesting van ouderen, en daarmee voor woningcorporaties. In de volgende paragraaf wordt verder ingegaan op deze gevolgen.

2.2.2 Gevolgen extramuralisering op het gebied van wonen

Het beleid op langer zelfstandig wonen leidt tot een grotere vraag naar speciale woonvormen, zo voorspelt het RLI in een advies aan minister Blok van Wonen en Rijksdienst. Speciale woonvormen variëren van complexen speciaal gebouwd voor bijvoorbeeld de doelgroep 55 plus, tot verzorgd wonen, waarbij er vanuit een nabij gelegen steunpunt zorg beschikbaar is. In 2012 was het tekort aan speciale woonvormen ongeveer 84.000. Het RLI verwacht dat deze tekorten in de toekomst sterk toe zullen nemen. Het tekort is grotendeels kwalitatief. Dit wil zeggen dat er in principe genoeg woningen zijn, maar dat deze huidige voorraad grotendeels ongeschikt is voor mensen met een beperking (RLI, 2014, p. 7).

Er zijn echter ook geluiden te horen die deze aanname relativeren. Zo stelt de Zeeuw, praktijkhoogleraar Gebiedsontwikkeling (Zeeuw, 2014), dat zich juist geen grote veranderingen zullen voordoen in de vraag naar speciale woonvormen. Een lage verhuisgeneigdheid en de technische mogelijkheden om de huidige woning met kleine aanpassingen aan de woonbehoeften te laten voldoen, zorgt ervoor dat de vraag naar speciaal aangepaste woningen beperkt blijft. Er zijn wel aanpassingen aan de woning nodig, maar veelal kan dit binnen de huidige woning worden uitgevoerd. Vanuit deze visie is het dan ook niet nodig om grootschalig woningen aan te passen of nieuwe aangepaste woningen bij te bouwen. Ook het gegeven dat het woningbezit steeds hoger wordt (De Groot et al., 2013; Blijie et al., 2012), maakt dat de vraag naar aangepaste woningen in de goedkope huursector beperkt blijft, volgens de Zeeuw.

Tot slot krijgen corporaties te maken met nieuwe doelgroepen, zoals dementerenden, cliënten met psychosociale problematiek en ouderen met zwaardere zorgvragen, welke van invloed kunnen zijn op de leefbaarheid van gebieden. Zo kunnen corporaties te maken krijgen met dementerenden die in de buurt gaan dwalen of agressief worden (Lupi & Hensums, 2014). Extramuralisering is daarom een ontwikkeling die zowel sociale, financiële als technische gevolgen kan hebben voor corporaties. Dit onderzoek richt zich echter voornamelijk op de gevolgen van extramuralisering op de woonsituatie van huurders van KleurrijkWonen. De aandacht gaat specifiek uit naar de vraag hoe KleurrijkWonen als woningcorporatie bij kan dragen aan een geschikte woonsituatie bij zorggerelateerde veranderende woonbehoeften.

2.3 Corporaties terug naar de kerntaak en de verhuurdersheffing

Een andere relevante ontwikkeling op rijksniveau is dat naar verwachting per juli 2015 de herziening op de woningwet in werking zal treden. Deze aanpassing komt voort uit het voornemen van het kabinet Rutte II om op het gebied van volkshuisvesting het werkterrein van woningcorporaties te beperken, het functioneren en de financiering aan te passen, de rol van de gemeenten te versterken en de vormgeving van het toezicht te veranderen (Rijksoverheid, 2014b). De uiteindelijke wens van zowel de overheid als corporaties zelf is om helderheid te scheppen in de taken en het toezicht op de volkshuisvestelijke sector. Het gebrek aan helderheid komt met name voort uit het loskoppelen van corporaties van de overheid

² Intramuraal verblijf is het verblijf binnen een instelling, bijvoorbeeld een verpleeg- of verzorgingshuis.

(brutering), waardoor zij zich op het spanningsveld van ondernemerschap en de maatschappelijke taakstelling bevinden. Woningcorporaties, die jaren lang behalve in woningen zelf, ook in de leefbaarheid en herstructurering van hele woonwijken hebben geïnvesteerd, moeten van de overheid terug naar de kerntaak. Deze kerntaak is het bouwen, verhuren en beheren van sociale huurwoningen en het daaraan direct verbonden maatschappelijk vastgoed. Dit betekent dat woningcorporaties niet meer mogen investeren in gebouwen voor een wijk of andere leefbaarheidsprojecten die niet onlosmakelijk verbonden zijn aan het wonen (Platform 31, 2014).

De mogelijkheden tot investeringen worden verder beperkt door de invoering van de verhuurdersheffing sinds 2013. Deze heffing houdt in dat verhuurders die meer dan tien sociale huurwoningen verhuren, dat wil zeggen woningen waarvan de huur niet hoger is dan €699,48 per maand (prijsspeil 2014), een heffing betalen over de waarde van deze huurwoningen. Deze heffing wordt gebruikt om de nationale schuld in te perken (Rijksoverheid, 2014a). Volgens Aedes, de koepelorganisatie van woningcorporaties, komt de heffing in 2014 neer op gemiddeld op €541 per jaar per woning (Aedes, 2013).

Beide ontwikkelingen zorgen dat zowel de wettelijke, als de financiële speelruimte van corporaties beperkt wordt. Dit heeft tot gevolg dat veel woningcorporaties minder ruimte hebben om te investeren en naar verwachting in veel gevallen moeten snijden in de bedrijfslasten en de huren zullen verhogen (Aedes, 2013). Tegelijkertijd is eerder naar voren gekomen dat woningcorporaties medeverantwoordelijk worden gehouden om bij te dragen aan voldoende geschikte woningen om mensen met lichte zorgvraag langer zelfstandig te laten wonen (paragraaf 2.2.2). De opgave voor het realiseren van geschikte woningen, in combinatie met de inperking van de financiële middelen, vraagt om een efficiënte en effectieve inzet van middelen op de geschikte woningen te realiseren. Dit onderzoek, waarin kennis over het klantperspectief op een geschikte woonsituatie vergaard wordt, moet hieraan bijdragen.

2.4 Huisvestingsopties

In de wetenschap wordt er op verschillende manieren naar huisvesting voor ouderen gekeken. Rosenberg & Everitt (2001) onderscheiden twee overkoepelende perspectieven met betrekking tot de geografie van het ouder worden, namelijk het perspectief van integratie en van segregatie. De segregatiebenadering gaat er van uit dat ouderen op zoek zijn naar een omgeving die speciaal is ingericht om te voorzien in de specifieke behoeften die zij hebben. Vanuit het integratie perspectief wordt er juist vanuit gegaan dat ouderen willen integreren binnen de gemeenschap waar zij lange tijd gewoond hebben, omdat dit de beste manier zou zijn zo lang mogelijk de waardering van het leven zo hoog mogelijk te houden.

In relatie tot de integratie- en segregatiebenadering, bestaan er drie type van ouderenhuisvesting. Het eerste type is geïnstitutionaliseerde woningbouw, specifiek gericht op ouderen. Hierbij gaat het om woonvormen zoals verzorgings- en verpleeghuizen en speciale ouderendorpen, zoals die in de Verenigde Staten voorkomen (Rosenberg & Everitt, 2001, p. 143). In Nederland gaat het alleen om de verzorgings- en verpleeghuizen, die slechts een klein gedeelte van de oudere populatie huisvesten. In Nederland gaat het om ongeveer vier procent van de 65-plussers (Nationaal Kompas, 2014). Dit is in het speciaal de groep met veel gezondheidsproblemen. Deze seniorencomplexen hebben andere locatietekenen dan losse seniorenwoningen. Zo hoeven deze huizen niet in de nabijheid van voorzieningen te staan, omdat alles wat de senioren nodig hebben binnen de institutionele setting aanwezig is of geregeld wordt. Voor de planning van kleinschalige seniorenwoningen vormt de aanwezigheid van voorzieningen juist vaak een voorwaarde (Singelenberg et al., 2012; Rosenberg & Everitt, 2001, p. 143). Omdat het gaat om een omgeving die specifiek is ingericht op ouderen, gaat het hier om huisvesting vanuit het segregatie perspectief (Rosenberg & Everitt, 2001).

De tweede benadering gaat uit van zoveel mogelijk keuzevrijheid aan woningalternatieven. Het gaat uit van een grote diversiteit aan ouderen die verschillende obstakels ondervinden met betrekking tot het wonen. Uit deze aanname volgt dat er geen universele oplossing bestaat om ouderen goede huisvesting te bieden, maar dat de heterogene groep ouderen verschillende woonvoorkeuren hebben. Er is dan ook geen ideaal woningtype voor ouderen in dit perspectief. Ouderen moeten keuze hebben uit verschillende typen

woningen en woonomgevingen (Rosenberg & Everitt, 2001, p. 143). Deze benadering kan worden herkend in de benadering van Golant (2012, p. 33; Paragraaf 3.2) die tevens stelt dat ouderen onderling zo van elkaar verschillen, dat er geen 'one size fits all' oplossingen bestaan voor de perfecte woonsituatie. De keuzevrijheid maakt dat dit type huisvesting niet geheel uitgaat van segregatie noch integratie. Zo wordt er wel vanuit gegaan dat verschillende groepen ouderen specifieke woonwensen hebben, waarvoor specifieke huisvesting nodig is. De ene groep zal behoefte hebben aan een beschermde woonvorm, wellicht in de vorm van een verzorgingshuis. Andere ouderen geven de voorkeur aan een normale woning, in een normale woonwijk, met waar nodig enkele aanpassingen.

De laatste benadering richt zich op het thuis oud worden ('ageing in place'). In deze benadering wordt uitgegaan van thuis oud worden in de huidige woning, of de huidige woonomgeving. Dit type huisvesting komt dan ook voort uit de integrale benadering voor seniorenhuisvesting (Rosenberg & Everitt, 2001). Thuis oud worden heeft altijd al bestaan, maar is sinds de jaren tachtig populair in het beleid met betrekking tot ouderenhuisvesting. Het wordt gezien als oplossing voor de vraag naar dure institutionele zorg en komt daarnaast tegemoet aan de wens van veel ouderen zelf (Rosenberg & Everitt, 2001; Tang & Pickard, 2008; Wiles et al., 2011; Smits et al., 2014). Met het huidige rijksbeleid gericht op langer zelfstandig wonen, wordt de nadruk verlegd van meer gesegregeerde woonvormen voor ouderen, naar een integrale benadering van ouderen huisvesting.

2.5 Samengevat

In dit hoofdstuk is beknopt een beeld geschetst van de maatschappelijke ontwikkelingen die aan de basis staan van dit onderzoek. Vergrijzing en de extramuralisering leiden tot een groeiende groep oudere huurders bij woningcorporaties. Ouderen zullen wanneer zij te maken krijgen met zorgvragen minder snel doorstromen naar verzorgingshuizen, maar een geschikte woning nodig hebben om de zorg die zij nodig hebben thuis te kunnen ontvangen. Daarnaast hebben de herziening van de woningwet en de verhuurdersheffing gevolgen voor de mogelijkheden van corporaties om te investeren in de veranderende woonbehoeften van 55-plussers met een bepaalde zorgvraag. Woningcorporaties worden door de maatregelen beperkt in zowel de financiële mogelijkheden om te investeren in woningen, als in de vrijheid om keuzes te maken hoe en waar zij investeren in een geschikte woonsituatie voor huurders.

De vergrijzing, het beleid op langer thuis wonen, de herziening van de woningwet en de financiële aanslag door de verhuurdersheffing, maakt dat corporaties beperkt zijn in de mogelijkheden om tegemoet te komen aan alle wensen en behoeften van hun huurders. De beperkt beschikbare middelen moeten optimaal worden ingezet. Dit vraagt om efficiëntie en effectiviteit. Dit kan alleen als duidelijk is wat woonbehoeften van de 55-plus huurders zijn en er inzicht bestaat welke invloed interventies in de woningvoorraad en woonomgeving hebben op het welbevinden van ouderen. In dit kader wordt in het volgende hoofdstuk ingegaan op woonbehoeften vanuit het perspectief van omgevingsgerontologie, een perspectief wat de woonomgeving centraal stelt in het proces van ouder worden.

3. Omgevingsgerontologie

Wetenschappelijk perspectief op de rol van de woonomgeving op het proces van ouder worden.

3.1 Inleiding

Een geschikte woning in een geschikte omgeving, dat is wat woningcorporaties hun huurders graag willen bieden. Zo ook de oudere huurder met zorggerelateerde, veranderende woonbehoeften. Maar wat bepaalt deze geschiktheid van de woning en woonomgeving? Om dit te achterhalen is kennis nodig over de woonbehoeften van deze huurders. Alvorens in hoofdstuk vier wordt ingegaan op de landelijke woonbehoeftenonderzoeken, worden woonbehoeften eerst in wetenschappelijk perspectief geplaatst om te weten hoe woonbehoeften van ouderen gevormd worden. Hierbij wordt gebruikgemaakt van het perspectief van omgevingsgerontologie (environmental gerontology). Dit is de studie die zich richt op de invloed van de fysieke en sociale omgeving op het proces van ouder worden (Golant, 2012; Wahl & Oswald, 2010; Wahl, 2006). De studie richt zich op de manier waarop ouderen de omgeving waarin zij ouder worden ervaren en hoe zij reageren wanneer deze ervaring negatief is. Het doel van omgevingsgerontologie is volgens Golant (2012) en Wahl (2006) om de omgeving op een positieve manier bij te laten dragen aan het proces van ouder worden. De theoretische kennis over de ervaring van de woonsituatie en de reacties op een ongeschikte woonsituatie, vormen de theoretische basis voor dit onderzoek.

Dit hoofdstuk begint in paragraaf 3.2 met een nadere introductie van het wetenschappelijk perspectief van omgevingsgerontologie. Hierbij wordt ingegaan op de ontwikkeling en achtergronden van deze theoretische benadering. Vervolgens wordt in paragraaf 3.3 omgevingsgerontologie gebruikt om een theoretisch beeld te vormen hoe ouderen hun woonomgeving waarderen en ervaren. In paragraaf 3.4 wordt de aandacht verlegd naar de copingstrategieën van ouderen om tot een geschikte woonsituatie te komen. Het hoofdstuk wordt in paragraaf 3.5 afgesloten met een samenvattende conclusie.

3.2 Ontwikkeling en uitgangspunten van omgevingsgerontologie

Voordat omgevingsgerontologie gebruikt kan worden als theoretische onderbouwing voor de manier waarop ouderen hun woonsituatie waarderen en ervaren, is het belangrijk om te weten waar omgevingsgerontologie vandaan komt en wat de basisprincipes zijn. Deze paragraaf gaat daarom in op de ontwikkeling en de uitgangspunten van de studie.

3.2.1 Ontwikkeling van de studie

Omgevingsgerontologie is ontstaan vanuit een groeiend besef dat ouderdom meer is dan een puur biologisch proces vanuit de mens zelf. Vanaf de jaren veertig zijn er vanuit de psychologie en sociologie onderzoeken gedaan die aantoonde dat de ruimtelijke en sociale omgeving gedurende het hele leven een belangrijke invloed heeft op de ontwikkeling van de mens (Lewin, 1951; Rowles & Bernard, 2013, p. 6; Wahl & Weisman, 2003, p. 617). Omgevingsgerontologie heeft deze inzichten bijeengebracht om inzicht te verschaffen in de invloed van de omgeving op specifiek het ouderdomsproces (Rowles & Bernard, 2013).

In de jaren zestig en zeventig is er veel aandacht voor omgevingsgerontologie. De grote aandacht komt voort uit de ontwikkeling van speciale, gesegregeerde woonvormen voor ouderen. Net als tegenwoordig was er ook in die tijd aandacht voor het toenemende aantal ouderen. Er ontstond een zoektocht naar alternatieven voor huisvesting van deze snel groeiende doelgroep. In de wetenschap werden deze woonvormen vervolgens geanalyseerd en bekritiseerd (Rowles & Bernard, 2013, p. 6; Lawton, 1974; Golant, 1984; Lawton, 1980). Het idee uit deze tijd is dat ouderen pas te maken hebben met beperkingen, wanneer de omgeving hen beperkt in het handelen. Een belangrijke bijdrage aan dit uitgangspunt is geleverd door M.P. Lawton. Lawton stelt dat veel ogenschijnlijke ouderdomsverschijnselen, in feite het gevolg zijn van de omgeving die ontwikkeld is voor de vitale mens. Lawton pleit voor 'health-engendering environments', een omgeving die er aan bijdraagt om mensen optimaal gebruik te laten maken van hun competenties en daardoor in staat worden gesteld om langer zelfstandig te leven (Lawton, 1974, p. 257).

Vanaf de jaren tachtig herkennen Rowles & Bernard (2013, p. 6) een nieuwe generatie wetenschappers die zich met omgevingsgerontologie bezig houden. Deze generatie wordt gekarakteriseerd door een meer inter- en multidisciplinaire benadering. Er is meer aandacht voor de sociale en het emotionele component van het ouder worden (o.a. Golant, 2014; Granbom et al.; 2014; Gitlin et al., 2013; Golant, 2012), de manier waarop mensen gehecht raken aan hun woonomgeving (o.a. Rowles & Bernard, 2013; Wahl & Oswald, 2010) en de ontwikkeling van levensloopbestendige woningen en buurten (Rowles & Bernard, 2013). De nadruk is hiermee verschoven van een nadruk op segregatie, naar een op integratie gerichte benadering van ouderenhuisvesting (Rosenberg & Everitt, 2001). De studie is zich daarmee meer gaan richten op hoe de reguliere woonomgeving bij kan dragen aan het succesvol ouder worden, in plaats van de speciaal voor ouderen ontwikkelde gebouwen of buurten. Deze ontwikkeling in omgevingsgerontologie loopt gelijk aan de grote aandacht voor het langer thuis wonen in het publieke beleid sinds de jaren tachtig (Rowles & Bernard, 2013, p. 6). Deze ontwikkeling vindt ook in Nederland plaats (Zie hoofdstuk 2).

3.2.2 Uitgangspunten omgevingsgerontologie

Omgevingsgerontologie kent verschillende uitgangspunten en basisprincipes die de studie karakteriseren. Deze uitgangspunten laten het interdisciplinaire karakter van de studie zien, met een sterke link naar bijvoorbeeld psychologie. Deze paragraaf gaat kort op deze uitgangspunten in.

Gedrag als product van een persoon in relatie tot de omgeving

De basis van omgevingsgerontologie is de veronderstelling dat gedrag het product is van een persoon in relatie tot zijn of haar omgeving. Deze veronderstelling komt voort uit de vergelijking van Lewin uit 1951: $B=f(P,E)$. Hierin staat B voor gedrag (Behaviour), P voor persoon en E voor de omgeving (Environment) (Rowles & Bernard, 2013; Lewin, 1951). Lewin liet met zijn vergelijking zien dat de manier waarop mensen zich gedragen in de omgeving, niet uitsluitend afhankelijk is van de persoon óf de omgeving, maar dat dit altijd samen gaat: "To understand or to predict behavior, the person and his environment have to be considered as one constellation of interdependent factors." (Lewin, 1951, p. 238). Veel latere modellen in de omgevingsgerontologie, bijvoorbeeld de modellen van Lawton (paragraaf 3.3) en Golant (paragraaf 3.4) kunnen worden gezien als een uitwerking van Lewins vergelijking.

Het subjectieve karakter van de woonwaardering

Een andere aanname in omgevingsgerontologie is dat de beleving van de omgeving sterk wordt beïnvloed door sociale interpretatie, culturele en historische achtergronden en de tijdgeest (Wahl & Oswald, 2010, p. 112). Dit maakt dat de geschiktheid van de woonsituatie voor ouderen subjectief is (Wahl & Oswald, 2010; Phillips et al., 2005). Golant (2012, p. 33) onderschrijft het subjectieve karakter van de beoordeling van de woonomgeving en legt hierbij de nadruk op de emotionele beleving. Hij stelt dat de geschiktheid van de woonsituatie sterk wordt beïnvloed door gevoelens, herinneringen en het beeld dat een persoon heeft van de buurt. Concreet vertaalt zich dit in de verschillende wijze waarop ouderen de woonomgeving waarderen. De ene persoon weet beter om te gaan met ongemakken zoals verminderde mobiliteit of het wegvallen van naasten dan anderen. De verschillende manieren waarop mensen omgaan met fysieke of mentale beperkingen, of ontwikkelingen in de woonomgeving, hebben gevolgen voor het gedrag van ouderen. Sommigen zullen zich passief aanpassen, waarbij personen hun mening, wensen of gedachten over de woonomgeving aanpassen. Iemand kan zich bijvoorbeeld neerleggen bij het feit dat bepaalde activiteiten niet meer uitgevoerd kunnen worden. Anderen kiezen voor een actieve aanpak. Dit kan bijvoorbeeld door de huidige woonsituatie aan te passen of te kiezen voor een verhuizing (Granbom et al., 2014; Golant, 2012). Paragraaf 3.4 gaat verder in op de reactie op een ongeschikte woonsituatie.

Het belang van de context waarin een persoon oud wordt

Het belang van subjectiviteit bij het waarderen van de woonsituatie, maakt dat de woning vanuit omgevingsgerontologie nooit los gezien kan worden van de context waarin de woning staat. Hierbij gaat het zowel om de fysieke context, zoals de locatie waar de woning staat, als de sociale context, de mensen die verbonden zijn aan de woonsituatie. Het belang van de context wordt geïllustreerd door een voorbeeld van Lawton (1980, p. 58). Hij stelt dat bijvoorbeeld veiligheid een belangrijk aspect is voor de woontevredenheid. Het gevoel van veiligheid hangt af van de fysieke veiligheid van de woning, de daadwerkelijke criminaliteit in de buurt en de mate waarin iemand gevoelig is voor angsten. Geen van deze drie punten wordt gemeten door puur naar de kwaliteit van de woning te kijken (Lawton, 1980, p. 58).

Als het gaat om de sociale context, zijn er grote verschillen te herkennen tussen verschillende typen ouderen. Waar de ene persoon tevreden is in en om het eigen huis, waar plezier beleefd wordt aan de tuin en waar sociale activiteiten vooral hier plaatsvinden met een selecte groep vrienden, willen anderen zo veel mogelijk buitenshuis actief zijn in verschillende activiteiten binnen de gemeenschap. Daarnaast vinden sommige mensen het fijn om te participeren in georganiseerde activiteiten, waar anderen dit graag zelf organiseren. Ook bestaat er verschil in de ideale samenstelling van de woonomgeving. Een deel van de ouderen geeft aan het fijn te vinden in een omgeving met veel leeftijdsgenoten te wonen, waar anderen juist de positieve gevolgen van een gemixte omgeving ervaren (Golant, 2012, p. 34).

3.2.3 De rol van subjectiviteit op ruimtelijk beleid

De grote mate van subjectiviteit bij de waardering van de woonsituatie heeft consequenties voor het ruimtelijk beleid gericht op succesvol ouder worden. Het betekent dat er geen 'one-size-fits-all' oplossing bestaat voor de perfecte omgeving voor ouderen. Er zijn onder ouderen te veel verschillen in wensen, behoeften, verwachtingen en competenties (Golant, 2012, p. 33; Gitlin et al., 2013, p. 54; Philips et al., 2005, p. 2794). Zo kan een woning die in objectieve zin zeer geschikt is – een woning aangepast aan eventuele fysieke beperkingen, in een buurt waar veel voorzieningen aanwezig zijn – toch negatief ervaren worden omdat deze aanpassingen bijvoorbeeld niet bijdragen aan sociale beperkingen zoals gevoelens van eenzaamheid. Anderen kunnen juist in een fysiek zeer ongeschikte woning wonen met veel obstakels, maar hier tevreden wonen door de ondersteuning van de sociale omgeving (Golant, 2011, p. 204).

Ook Philips et al. (2005, p. 2794) stellen dat er aandacht moet zijn voor de subjectieve ervaring van de woonsituatie bij het ontwikkelen van beleid gericht op het succesvol ouder worden. Philips et al. (2005) benadrukken de rol van de verwachtingen die mensen van hun omgeving hebben. Aangenomen wordt dat de omgeving een negatief effect heeft op het welbevinden, wanneer de subjectief ervaren woonomgeving negatief ervaren wordt ten opzichte van de verwachtingen die een persoon heeft van de woonsituatie. Vanuit dit perspectief wordt gesteld dat het welbevinden kan worden verbeterd door de verwachtingen naar beneden bij te stellen of meer realistisch te maken.

Hoewel de ervaring van de woonomgeving sterk subjectief is, stelt Golant (2014; 2012), dat de objectieve omgeving evengoed belangrijk is. Met de objectieve woonomgeving doelt hij vooral op de fysieke inrichting van de ruimte, maar ook op de aanwezigheid van een sociaal netwerk. De fysieke staat van de woonomgeving en het sociale netwerk kan ouderen zowel ondersteunen als belemmeren bij hun functioneren. De omgeving kan ondersteunen wanneer deze obstakelvrij is of er personen in de buurt wonen die voor hulp en ondersteuning kunnen zorgen. De aanwezigheid van drempels en het ontbreken van deze sociale ondersteuning kunnen er juist voor zorgen dat de omgeving een negatieve invloed heeft op het functioneren (Golant, 2012; 2014; Gitlin et al., 2013). Het belang dat omgevingsgerontologie stelt aan de subjectieve ervaring van de woonomgeving, kan leiden tot de vraag in hoeverre hier in het algemeen ruimtelijk beleid op in te spelen is. De verschillen in wensen, behoeften en verwachtingen met betrekking tot de woonsituatie, maakt 'one-size-fits-all' oplossingen onmogelijk, zo stellen onder andere Gitlin et al. (2013, p. 58). De veronderstelling dat vooral de fysieke omgeving mogelijkheden biedt om te reageren op verminderde competenties, benadrukt echter dat er ondanks de grote mate van subjectiviteit, wel degelijk mogelijkheden zijn om de omgeving beter in te richten zodat deze meer kansen dan belemmeringen biedt om in potentie geschikt te zijn voor ouderen.

3.3 Waardering van de woonomgeving

De doelstelling van dit onderzoek is om woningcorporaties zoals KleurrijkWonen bij te laten dragen aan een geschikte woonsituatie voor 55-plus huurders met zorggerelateerde, veranderende woonbehoeften. Om bij te dragen aan een geschikte woonsituatie, is kennis nodig over wat een geschikte woonsituatie voor mensen betekent en op welke manier zij de woonsituatie waarderen. In deze paragraaf wordt daarom vanuit omgevingsgerontologie bekeken hoe woonsituaties gewaardeerd worden. Er wordt hierbij specifiek ingegaan hoe de omgeving vanuit theoretisch perspectief bij kan dragen aan het ‘succesvol ouder worden’: “the ability of individuals to achieve higher levels of functioning and to initiate adaptive strategies that selectively maintain or increase their control over their lives and environments.” (Golant, 2012, p. 30). Succesvol ouder worden gaat uit van een manier van ouder worden die aansluit bij de wensen en behoeften van de persoon.

Om inzicht te krijgen hoe ouderen hun woonsituatie beoordelen, wordt allereerst een beeld gevormd van de relatie tussen een persoon en de woonomgeving en de gevolgen hiervan voor de waardering van de woonomgeving voor ouderen. Hiervoor wordt één van de basismodellen in de omgevingsgerontologie aangehaald, namelijk het ‘environmental press model’ van Lawton & Nahemow uit 1973. Dit model laat de samenhang zien tussen een persoon bestaande uit een verzameling competenties, en de omgeving die al dan niet aansluit bij deze competenties. Vanuit omgevingsgerontologie wordt ervan uitgegaan dat het deze relatie is die bepaalt hoe mensen hun woonsituatie waarderen. Vervolgens wordt op basis van recente studies gekeken naar de factoren die bepalen of een woonsituatie als geschikt wordt ervaren. Hierbij wordt gebruikgemaakt van het Residential Normalcy model van Golant (2011a), waarin het streven van ouderen naar een geschikte woonsituatie centraal staat.

3.3.1 Het ‘environmental press model’

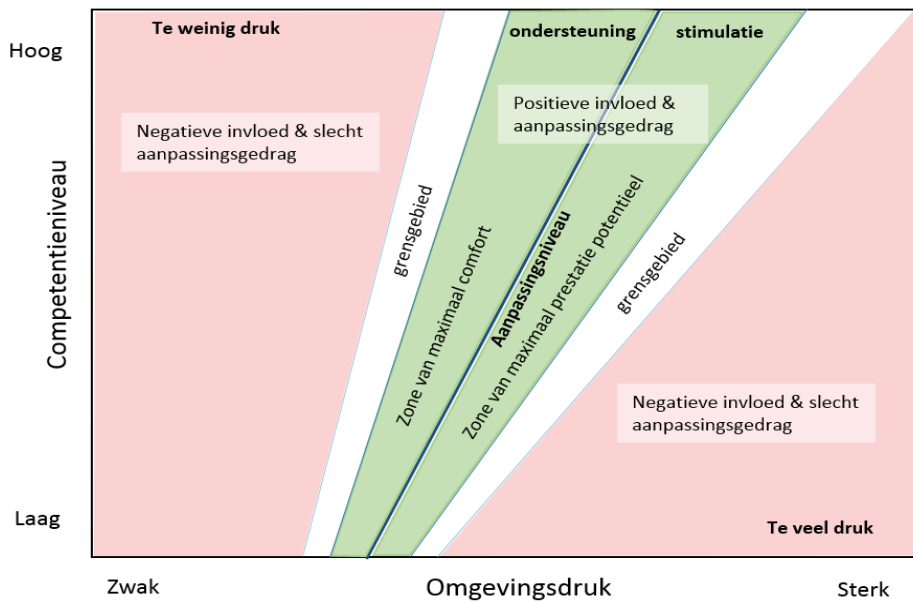
In 1973 presenteert Lawton samen met Nahemow het ‘environmental press model’, wat nog steeds één van de meest gebruikte modellen is in studies gerelateerd aan omgevingsgerontologie (Figuur 3.1) (Lawton, 1980, p. 10; Wahl & Weisman, 2003, p. 618; Golant, 2011; Perry et al., 2014). Het model laat de relatie zien tussen een persoon bestaande uit verschillende competenties en de omgeving die een bepaalde druk uitoefent op de persoon. Het model is daarmee duidelijk geïnspireerd op de vergelijking van Lewin die eerder aan bod is gekomen, waarbij het gedrag als het product van een persoon in relatie tot de omgeving wordt gezien (zie paragraaf 3.2.2, Lewin, 1951). De mate waarin de twee variabelen op elkaar aansluiten, bepaalt of iemand zijn of haar woonsituatie positief of negatief waardeert (Lawton, 1980). Deze paragraaf gaat verder in op de inhoud van dit environmental press model.

Competenties en omgevingsdruk

Het environmental press model bestaat uit twee variabelen, namelijk het competentieniveau van een persoon en de omgevingsdruk (Figuur 3.1). De persoon wordt gezien als een set van competenties. Er kan onderscheid gemaakt worden tussen interne en externe competenties. Interne competenties zijn competenties vanuit de persoon zelf, bijvoorbeeld de persoonlijkheid en de gezondheid van de persoon. Externe competenties zijn materiële competenties, zoals de financiële situatie van een persoon of de aanwezigheid van een sociaal netwerk (Smith, 2009, p. 11). De mate waarin iemand in staat is bepaalde objecten in de omgeving te manipuleren, bijvoorbeeld wanneer iemand slechter ter been wordt, en het vermogen om informatie te verzamelen en te verwerken, zijn ook vormen van competenties (Golant, 1984, p. 128).

De omgeving wordt geclassificeerd in de mate waarin de omgeving iets vraagt van de gebruiker. Zo vraagt een omgeving met druk verkeer en veel hoogte verschillen meer van de gebruiker, dan een gelijkvloerse omgeving met duidelijke structuren. De mate waarin de omgeving iets vraagt van de competenties van de gebruiker, wordt ‘environmental press’ genoemd (Lawton, 1980, p. 11). In dit onderzoek wordt de term ‘environmental press’ vrij vertaald tot ‘omgevingsdruk’.

Figuur 3.1: Environmental press model (Vertaald)



Bron: Gebaseerd op Lawton, 1980.

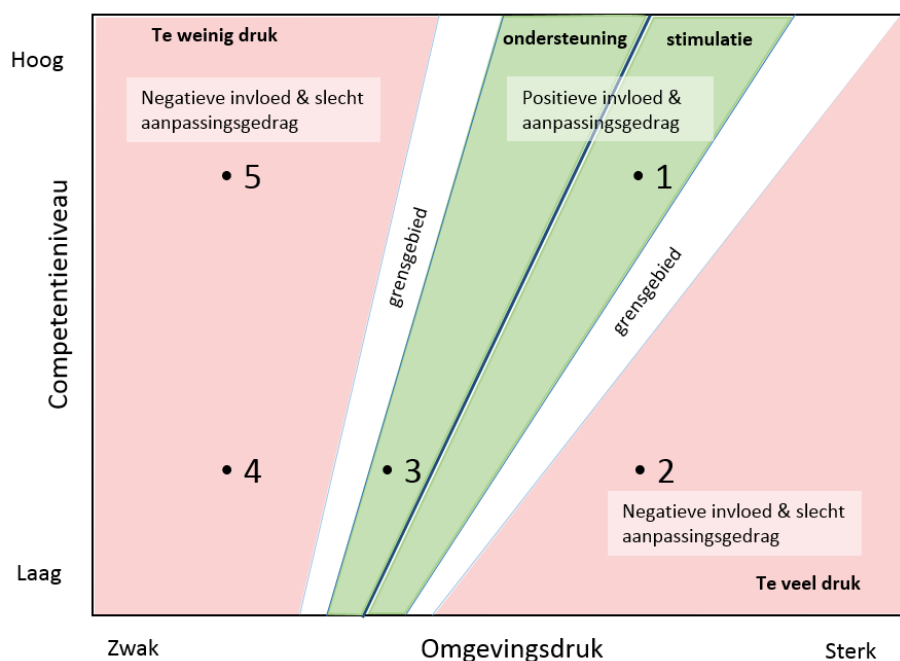
Het environmental press model laat de relatie zien tussen de competentie van de persoon en de druk uit de omgeving (Figuur 3.1). In de groene zones is er sprake van een evenwichtige situatie waarin de persoon met zijn competenties in staat is om te reageren op vraag vanuit de omgeving. De centrale lijn, het 'aanpassingsniveau', is waar de omgevingsdruk gemiddeld is. Dit wordt ook wel gezien als het lijn waar de persoon minimaal bewust is van zijn omgeving, omdat mensen zich geleidelijk aanpassen aan milde zintuiglijke stimulatie. Dit illustreert Lawton (1980, p. 12) door het voorbeeld van de badkuip met warm water. In eerste instantie moet iemand wennen aan de warme temperatuur en is de persoon zich dus bewust van de zintuiglijke prikkels. Dit bewustzijn raakt op de achtergrond wanneer de persoon aan de temperatuur is gewend. De persoon zal pas weer bewust worden van de temperatuur, wanneer het water onder een bepaalde temperatuur komt en als onaangenaam koud wordt ervaren. Ditzelfde geldt voor de omgeving. Mensen zijn zich minimaal bewust van de omgeving, tot het moment dat de druk vanuit de omgeving onaangenaam wordt.

Posities in het model

Personen kunnen verschillende posities nemen in het model (Figuur 3.2) (Andy & Yashmi, 2014, p. 173). Op **punt 1** is er sprake van een goede balans tussen de omgevingsdruk en de competenties van de persoon. De persoon woont tevreden, ondanks een relatief hoge omgevingsdruk. Een ongeluk of ziekte kan het competentieniveau echter verminderen. Hierdoor kan de balans worden verstoord en de persoon op **punt 2** komen. De hoge omgevingsdruk op punt 2 zorgt ervoor dat een persoon negatieve effecten ervaart van deze omgeving. De omgeving vormt een belemmering voor de onafhankelijkheid. Door de omgeving te veranderen, bijvoorbeeld door een verhuizing of het organiseren van hulp, kan er een nieuwe balans gevonden worden. Zo is er op **punt 3** minder omgevingsdruk. Er kan echter ook een situatie ontstaan waarbij er te veel hulp aanwezig is (**punt 4**). Ook dit kan negatief effect hebben, omdat een vorm van betutteling iemand aan kan tasten in de onafhankelijkheid. Tot slot kan een persoon na herstel van ziekte of andere ongemakken op **punt 5** komen. Hier is er sprake van lage omgevingsdruk in combinatie met een hoog competentieniveau. Dit is het punt waarop de persoon terug zou kunnen naar punt 1, omdat competenties terug zijn op een niveau waar de persoon goed in staat is een hogere omgevingsdruk aan te kunnen.

Het environmental press model laat zien dat mensen binnen bepaalde marges in staat zijn om zich aan te passen aan een veranderende omgeving. Naar mate de druk uit de omgeving oploopt in verhouding tot de competentie, in het geval dat iemand rechts van het ‘aanpassingsniveau’ komt (**punt 1**), wordt een persoon uitgedaagd optimaal gebruik te maken van zijn of haar competenties. Als de druk vanuit de omgeving echter te groot wordt en buiten de groene zone komt, kunnen er negatieve gevolgen ontstaan (**punt 2**). Dit betekent dat iemand belemmerd wordt in zijn of haar dagelijks leven, omdat de competenties niet meer aansluiten bij de woonomgeving. De groene zone links van de lijn, als de druk uit de omgeving juist achter blijft bij de competenties, wordt ook wel getypeerd als een situatie van passief genieten (**punt 3**). Dit betekent dat er een lichte afhankelijkheid van de persoon ontstaat, maar op een aangename manier. De druk kan ook te laag worden (**punt 4 en 5**). In eerste instantie kan dit aangenaam lijken, maar op termijn kan het leiden tot verveeldheid en vervolgens de angst voor totale sociale deprivatie, een totale onttrekking aan zintuiglijke prikkels wat op langer termijn tot psychologische problemen kan leiden. Een woonsituatie kan daarmee ook teveel aangepast zijn, wat eveneens tot een negatieve invloed en slecht aanpassingsgedrag leidt (Lawton, 1980, p. 13).

Figuur 3.2: Environmental press model met posities in het model



Bron: gebaseerd op Lawton, 1980 en Andy & Yashmi, 2014

Aanpassingsvermogen

Het environmental press model laat zien dat naar mate de competenties van een persoon afnemen, de marge van deze persoon om zich aan de omgeving aan te passen smaller wordt. Dit wordt getypeerd als de ‘environmental docility hypothesis’ (Lawton, 1980; Oswald et al., 2006; Golant, 2011). Enerzijds betekent dit dat een kleine verandering in de omgevingsdruk al tot problemen kan leiden. Anderzijds geldt dit ook andersom. Een kleine aanpassing in de omgeving waardoor de druk uit de omgeving iets verlaagd wordt, kan een groot verschil betekenen voor mensen met een laag competentieniveau. Zo stelt Lawton: “The less competent the individual, the greater the impact of the environmental factors on that individual” (Lawton, 1980, p. 14). Er moet echter benadrukt worden dat mensen in staat zijn de wooncondities actief te veranderen om zelfstandig te kunnen blijven wonen (Lawton, 1990; Oswald et al., 2006). Dit wordt omschreven als de ‘environmental proactivity hypothesis’. Deze hypothese gaat er van uit dat wanneer de persoonlijke competenties toenemen, de mogelijkheden die de omgeving biedt om tot een geschikte woonsituatie te komen ook toenemen (Lawton, 1990, p. 639).

Het environmental press model is inmiddels ruim veertig jaar oud. Door de jaren heen is het model door andere onderzoekers gebruikt en verder ontwikkeld. Eén van hen is Golant (2011a, 2012, 2014), die met zijn ‘Residential Normalcy model’ voortborduurde op de aanname dat er een sterke relatie bestaat tussen de

competenties van een persoon en de omgeving. Golant heeft hierbij de relatie proberen te leggen met het gedrag van mensen als reactie op hun ervaring van de woonsituatie. In paragraaf 3.4 wordt dit model gebruikt om verder in te gaan om de mogelijke aanpassingsstrategieën van ouderen om te komen tot een geschikte woonsituatie.

3.3.2 Geschiktheid van de woonomgeving

Het doel van omgevingsgerontologie is om de omgeving een betere invloed te geven op het proces van ouder worden, zo stellen Golant (2011) en Wahl et al. (2006). In het voorgaande is besproken dat de invloed van de omgeving subjectief is en dat er daarmee geen eenduidig antwoord bestaat op de vraag wat voor ouderen een geschikte woonsituatie is. Toch is het voor partijen die zich bezig houden met de inrichting woonomgeving, bijvoorbeeld gemeenten en woningcorporaties, belangrijk om een idee te hebben welke factoren de geschiktheid bepalen. Het zijn deze partijen die op dit moment te maken hebben met groeiende vraag naar 'geschikte' woningen voor de zorg behoevende bevolking (Hoofdstuk 2). Zij staan voor het vraagstuk wat wordt verstaan onder een geschikte woning en waar en voor wie deze geschikte woningen het best kunnen worden gerealiseerd. Door het beperkte budget worden maatregelen vaak geconcentreerd in bepaalde gebieden. Golant (2005, p. 37) stelt, in de context van de Verenigde Staten, dat deze geconcentreerde investeringen de meest hulpbehoevende groep niet bereiken. In de context van dit onderzoek is dit belangrijk om op te merken, omdat woningcorporaties juist ook te maken hebben met kwetsbare doelgroepen. Dit zijn doelgroepen met vaak een lage sociaaleconomische status. Hierdoor heeft deze groep beperkte financiële middelen om de woonsituatie aan te passen en missen sommigen het overzicht aan mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen (Rosenberg & Everitt, 2001; Nationaal Kompas, 2014a). Deze paragraaf gaat verder in op de factoren die de geschiktheid van een omgeving beïnvloeden.

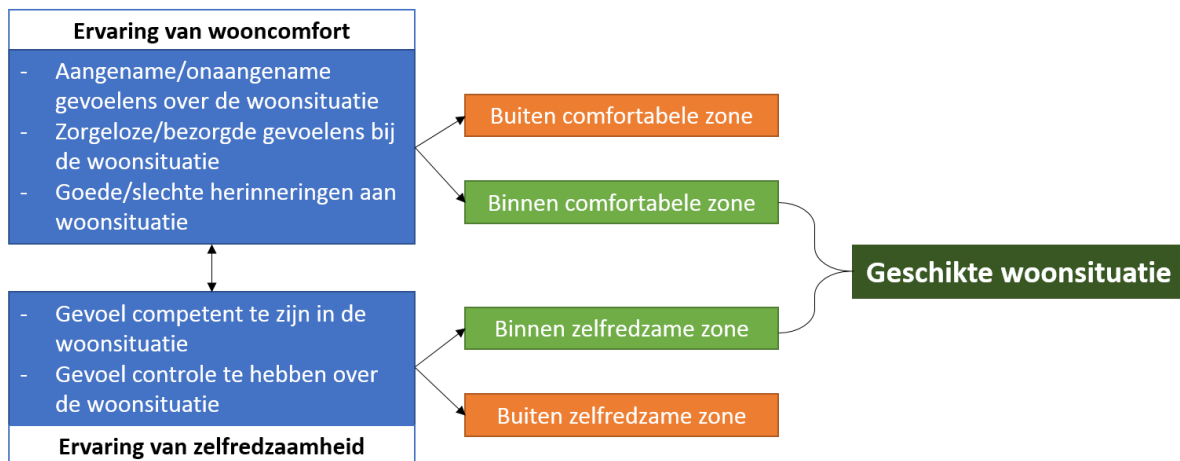
Beoordeling van een geschikte woonomgeving

Om te beoordelen of een omgeving geschikt is voor ouderen, wordt vaak op een technische, objectieve manier gekeken naar bijvoorbeeld de toe- en doorgankelijkheid van de woning en woonomgeving. Ook de betaalbaarheid en huishoudenssamenstelling worden hierbij in acht genomen (Golant, 2012, p. 27). De persoon en de omgeving worden hierbij gezien als twee op zichzelf staande onderdelen die met elkaar in verbinding staan. Er is een omgeving, die geschikt of ongeschikt beoordeeld wordt op basis van technische kenmerken, en er is een persoon met een bepaalde gezondheidstoestand die al dan niet kan functioneren in die omgeving. Het environmental press model (zie paragraaf 3.3.1) heeft reeds laten zien dat vanuit omgevingsgerontologie juist benadrukt wordt dat de omgeving en de persoon niet los van elkaar gezien kunnen worden. Golant (2012, p. 30) benadrukt hierbij de subjectiviteit bij het ervaren van de omgeving. De focus zou in dit perspectief moeten liggen op hoe personen vanuit hun percepties, gedachten en gevoelens functioneren in relatie tot de omgeving. Dit betekent dat het niet de fysieke beperkingen van een persoon zijn die bepalen of een woonsituatie geschikt is, maar de mate waarin de woonsituatie helpt te compenseren voor de gebreken. In deze visie is er pas sprake van een gebrek, wanneer de omgeving niet kan compenseren voor de beperkingen.

Golant heeft het residential normalcy model opgesteld waarin hij ruimte biedt aan het subjectieve karakter van het ervaren van een geschikte woonsituatie (Figuur 3.3³). Het model is voor een gedeelte geïnspireerd op het eerder genoemde environmental press model (Paragraaf 3.1.1), maar voegt hier de emotionele en subjectieve component aan toe. Het gaat in het model van Golant niet alleen om de objectieve balans tussen de omgeving en de competenties van een persoon, maar of iemand zich comfortabel en zelfredzaam *voelt* in zijn of haar woonsituatie. Een geschikte woonsituatie is dan ook het resultaat van een woonsituatie waarbij iemand in zich in de zogenaamde comfortabele en zelfredzame zone bevindt .

³ Figuur 3.3 laat het gedeelte van het residential normalcy model zien wat relevant is voor de beoordeling van de woonsituatie, waar het in deze paragraaf om gaat. Figuur 3.4 (paragraaf 3.4.1) geeft het volledige model weer.

Figuur 3.3: Gedeelte van het Residential Normalcy Model⁴



Bron: Gebaseerd op Golant, 2012.

Comfortabele zone

In de comfortabele zone ervaren mensen aangename, zorgeloze gevoelens in de omgeving waar zij wonen. Deze positieve gevoelens staan vaak in relatie tot de goede herinneringen die mensen door de jaren heen in hun woonsituatie hebben verzameld (Golant, 2012; 2011a; Granbom, 2014, p. 10). De comfortabele zone is de subjectieve ervaring van de ruimte en daarmee vergelijkbaar met de term 'belonging' uit studies van onder andere Oswald et al. (2006) en Wahl & Oswald (2010). Zij omschrijven belonging als het geheel aan subjectieve ervaringen die bepalen hoe iemand zich zijn of haar omgeving voelt. Dit gevoel wordt onder andere beïnvloed door de tijd die iemand al in dezelfde woonomgeving leeft. Oudere mensen hebben vaak lange tijd in dezelfde omgeving gewoond. Deze omgeving is daardoor gevuld met herinneringen, routines en vertrouwdheden. Deze plek kan hierdoor een gevoel van identiteit geven. Belonging wordt gerelateerd aan de gehechtheid aan de plek, de tevredenheid met de woonomgeving en de betekenis die men toekent aan de woning (Oswald & Wahl, 2013; Oswald et al., 2006, p. 9). Zowel de comfortabele zone als de term belonging richt zich daarmee op de mate waarin iemand zich comfortabel, tevreden, gestimuleerd en gelukkig voelt in de woonomgeving (Golant, 2012, p. 32).

Zelfredzame zone

De zelfredzame zone heeft betrekking op de mate waarin iemand zich competent en 'in control' voelt in de omgeving. Naast de eerder genoemde fysieke en materiële competenties (zie paragraaf 3.3.1), gaat het hier bijvoorbeeld om het vermogen informatie te verzamelen en verwerken en de mate waarin iemand in staat is bepaalde objecten in de omgeving te manipuleren, bijvoorbeeld wanneer iemand slechter ter been wordt. Ook de mate waarin iemand in staat is over de fysieke of mentale beperkingen te oordelen, ofwel het bewustzijn over de eigen capaciteiten en beperkingen, kan gezien worden als een vorm van competentie (Golant, 1984, p. 129). De zelfredzame zone wordt gekenmerkt door onder andere het gevoel van invloed, dominantie, veiligheid, (on)gerustheid, zelfvertrouwen en autonomie in de woonsituatie (Golant, 2012, p. 33).

Ook de zelfredzame zone kan in relatie gebracht worden met het persoon-omgevingsperspectief van Wahl & Oswald (2010). In dit perspectief wordt de manier waarop mensen hun gedrag aanpassen aan de veranderingen in hun competenties beschreven als 'Agency' (Oswald et al., 2006). Het gaat er van uit dat mensen in staat zijn de woonsituatie actief te veranderen (Oswald et al., 2006). Het gaat daarmee uit van de "environmental proactivity hypothesis" (Oswald, 2006; Lawton, 1990). Het kijkt naar het doelgerichte vermogen, gedrag en activiteiten om te compenseren, zichzelf aan te passen of de omgeving aan te passen aan de nieuwe omstandigheden als gevolg van ouderdomsverschijnselen (Oswald et al., 2006).

⁴ De namen van de zones zijn een vrije vertaling vanuit de artikelen van Golant. Golant houdt in zijn model de termen 'comfortzone' (comfortabele zone) en 'mastery zone' (zelfredzame zone) aan.

De geschikte woonsituatie

Het uiteindelijke doel in het residential normalcy model is om binnen beide zones te komen en op deze manier 'residential normalcy' te bereiken: een passende omgeving waarin de woonomgeving congruent is met de behoeften en doelen van de persoon (Golant, 2012, p. 26; Granbom et al., 2014, p. 10). Het Residential normalcy model (Figuur 3.3) gaat ervan uit dat mensen altijd het doel hebben om zowel binnen de comfortabele en de zelfredzame zone te komen en daarmee een geschikte woonsituatie te ervaren.

Net als Lawton (paragraaf 3.3.1) stelt ook Golant (2012) dat een te behulpzame woonsituatie een negatief effect heeft. Een te veel aangepaste woonsituatie kan ervoor zorgen dat mensen het gevoel van zelfstandigheid en eigenwaarde verliezen. Wanneer de buurt te 'behulpzaam' is, kan dit een gevoel van incompetentie aanwakkeren en daarmee een verstikkend effect hebben op personen. "Simply helping people may make them incompetent, [because] it communicates to the person that he or she is not able to do whatever it is for him- or herself" (Langer, 1983 in Golant, 2012, p. 32). In het model van Golant wordt deze situatie herkend als het ontbreken aan controle over de woonsituatie. Het beperkt daarmee het gevoel van zelfredzaamheid, wat ervoor zorgt dat iemand buiten de zelfredzame zone terecht komt.

Afhankelijk van de doelen en behoeften van individuen, zullen personen onderscheid maken in elementen die belangrijk zijn voor de algemene waardering van de omgeving. Dit leidt ertoe dat er een situatie kan ontstaan waarin veel elementen van de woonomgeving als negatief wordt ervaren, maar de algehele waardering toch positief is omdat juist een aantal belangrijke elementen positief ervaren worden (Golant, 2012, p. 36). Een voorbeeld hiervan is wanneer iemand in een fysiek slecht ingerichte omgeving woont, maar kinderen erg dichtbij wonen en voor belangrijke ondersteuning zorgen, waardoor de fysieke obstakels aan belang verliezen. Een geschikte woonomgeving is daarmee niet zomaar een positieve balans tussen het aantal positieve en negatieve elementen in de woonomgeving, maar varieert op basis van het belang dat aan de verschillende elementen gehecht wordt.

Tot slot speelt bij de waardering van de woonsituatie wie er volgens de oudere verantwoordelijk is voor de staat van de woonsituatie. Oswald & Wahl (2013, p. 67) stellen dat "if a participant experienced low accessibility and felt that others were responsible for his or her own home environment, this came with an increase in depression". Wanneer een woning slecht toegankelijk is maar mensen vinden dat het hun eigen verantwoordelijkheid is, heeft dit daarentegen weinig gevolgen voor het welbevinden.

Geografische ongelijkheid in geschikte woonsituaties

De wijze waarop de geschiktheid van de woonomgeving wordt ervaren door mensen, hangt af van het aanpassingsvermogen van de persoon zelf en de mate waarin de omgeving veerkrachtig is. "Resilient places offer older persons living in incongruent environments more opportunities and resources (and fewer barriers and constraints) to rectify the reasons for why they are out of their residential comfort and mastery zones" (Golant, 2014, p. 6). Met andere woorden: Veerkrachtige plaatsen bieden mogelijkheden voor mensen die zich ongemakkelijk voelen in de omgeving (uit hun comfortabele zone) of het gevoel verliezen zelf de controle te hebben (uit hun zelfredzame zone) om voor deze gebreken te compenseren.

Er zal altijd verschil bestaan in de mate waarin de omgeving mogelijkheden biedt om te compenseren voor fysieke beperkingen of sociale wensen. Dit houdt in dat ouderen geen gelijke toegang hebben tot kansen en middelen om incongruentie weg te nemen. Deze verschillen worden veroorzaakt door zowel historische verschillen tussen plaatsen, alsmede periodieke effecten die samenvallen met veranderende sociale, economische en politieke omstandigheden. Zo bestaat er een verschil in welvaart en politieke kleur van verschillende plaatsen. Naar verwachting wordt in gemeenten waar lange tijd een links, sociaal beleid wordt gevoerd, meer aandacht besteed aan bijvoorbeeld sociale voorzieningen om buurten aantrekkelijker te maken voor onder andere ouderen. Een wisseling van de politieke bezetting kan echter snel voor verandering zorgen, die plaatsen positief of negatief kunnen veranderen. Een economische crisis kan juist een negatieve invloed hebben, omdat de stagnerende woningmarkt ervoor zorgt dat mensen hun huis niet kwijt raken en daardoor geen mogelijkheid hebben om naar een meer geschikte woning te verhuizen (Golant, 2014, p. 8). Hieruit blijkt de dynamiek in de omgeving. De woonomgeving is constant onderhevig aan verschillende invloeden die maken dat er meer of minder mogelijkheden geboden worden om voor beperkingen als gevolg van ouderendom te compenseren. Zo concludeert ook Lawton (1980, p. 135) dat zowel de omgeving als de persoon zelf nooit lange tijd stabiel zal zijn en dat een omgeving daar mee nooit 'klaar' is, maar constant zal blijven ontwikkelen aan de wensen van de tijd.

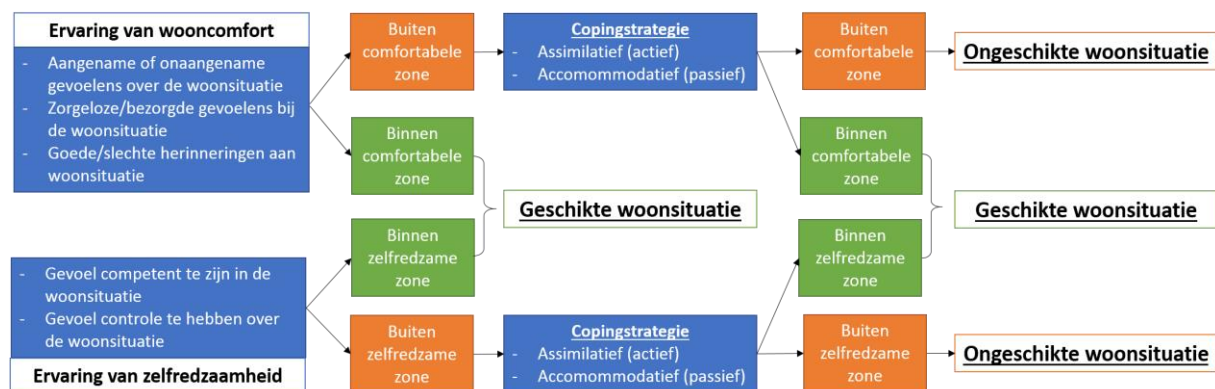
3.4 Strategieën om te komen tot een geschikte woonomgeving

Over het algemeen leidt het toenemen van de leeftijd tot een stijgende kans dat een persoon te maken krijgt met fysieke of mentale beperkingen die vragen om hulp, ondersteuning en aanpassingen in de woonsituatie om een acceptabele kwaliteit van leven te behouden (Bernard & Rowles, 2013, p. 289). Lawton (1980) heeft met het Environmental press model het belang van de omgeving voor het proces van ouder worden weergegeven. Hij heeft daarbij laten zien dat er een goede balans tussen competenties van een persoon en de druk uit de omgeving nodig is om de omgeving een positieve invloed te geven op het proces van ouder worden (Paragraaf 3.3.1). Golant heeft vervolgens in het residential normalcy model de subjectieve en emotionele factoren een plaats gegeven (paragraaf 3.3.2). Dit volgt aannames uit recente studies die het belang van deze subjectieve component voor de ervaring van een geschikte woonomgeving benadrukken (Golant, 2014; Gitlin et al., 2013; Perry et al., 2013; Oswald et al., 2006; Golant, 2011). Hiernaast is er de laatste jaren meer aandacht voor het ontbreken van praktische bruikbaarheid van theorieën en gedachten uit de omgevingsgerontologie (Golant, 2014; Rowles & Bernard, 2013). Deze paragraaf gaat daarom in op de strategieën die ouderen vanuit omgevingsgerontologisch perspectief hebben om te reageren op een ongeschikte woonsituatie, de situatie waarbij iemand buiten de comfortabele of zelfredzame zone valt (paragraaf 3.3.2).

3.4.1 Copingstrategieën

In paragraaf 3.3.2 is het onderscheid gemaakt tussen de comfortabele en de zelfredzame zone. Gesteld is dat iemand een geschikte woonsituatie heeft wanneer de persoon zich binnen beide zones bevindt. Wanneer dit niet het geval is, zal de persoon gebruikmaken van copingstrategieën. Dit kunnen passieve strategieën zijn, waarbij de woonbehoeften naar beneden worden bijgesteld waardoor een bestaande woonsituatie toch geschikt ervaren wordt. Daarnaast zijn er actieve strategieën, waarbij de woonsituatie actief wordt aangepast (Zie figuur 3.4) (Golant, 2014; Giltin et al. 2013; Golant, 2012; Golant, 2011).

Figuur 3.4: Theoretisch model van ‘residential normalcy’



Bron: Gebaseerd op Golant, 2011.

De mate waarin personen zich binnen de comfortabele en zelfredzame zone bevinden, is niet zozeer afhankelijk van de objectieve situatie, maar wordt bepaald door hoe zij dit zelf ervaren en beoordelen. Veranderingen in de eigen gezondheid of ontwikkelingen in de omgeving, bijvoorbeeld het verliezen van een naaste, kan leiden tot een herwaardering van de mate waarin de persoon zich binnen de zones bevindt (Perry et al., 2014, p. 77). Wanneer een persoon buiten de comfortabele of zelfredzame zone terecht komt, zal de persoon volgens het model een manier zoeken om weer binnen beide zones te komen. Dit proces staat bekend als ‘coping’. Golant (2011a) geeft twee type copingstrategieën om dit te bereiken (Zie figuur 3.4). Dit kan allereerst door *accommodatieve strategieën*, ook wel ‘mind strategies’ genoemd. Bij deze strategieën passen mensen hun wensen of behoeften aan zodat zij weer aansluiten bij de woonomgeving. Dit proces kan gezien worden als het naar beneden bijstellen van verwachtingen (Philips et al., 2005). Voorbeelden hiervan zijn het herschatten van problemen, het positief vergelijken met problemen van anderen of de focus verleggen naar het verleden met de goede herinneringen bij objecten en activiteiten (Golant, 2011, p. 201). Het gaat daarmee om passieve strategieën om tot een geschikte woonsituatie te komen. Daarnaast zijn er *assimilatieve strategieën*, waarbij er actief naar manieren gezocht wordt om zich

aan de nieuwe situatie aan te passen. Dat wil zeggen dat een persoon bijvoorbeeld de woonomgeving aanpast of zelfs kiest voor een verhuizing. Het aanpassen van de omgeving hoeft geen fysieke aanpassing te zijn. Ook het accepteren en organiseren van hulp bij dagelijkse activiteiten is een vorm van een assimilatieve strategie (Golant, 2011, p. 202; Granbom et al., 2014, p. 15).

Als woningcorporatie is het moeilijk om beleid te voeren en daarmee invloed te hebben op accommodatieve copingstrategieën, omdat het hier gaat om aanpassingen in het denken van een persoon zelf, zonder de woonsituatie fysiek aan te passen. In het vervolg van dit hoofdstuk ligt de nadruk daarom op de actieve strategieën, gericht op het aanpassen van de huidige situatie zodat iemand thuis kan blijven wonen, of kiest voor een verhuizing.

3.4.2 Actieve aanpassingsstrategieën

Golant (2011a) laat in het residential normalcy model zien dat er zowel actieve als passieve copingstrategieën bestaan (Figuur 3.4). Deze paragraaf gaat in op de actieve copingstrategieën. Hierbij gaat het om aanpassingen die het mogelijk maken om thuis oud te worden, ofwel 'ageing in place', of een verhuizing naar een andere woonsituatie. Granbom et al. (2014) stellen dat de keuze om te verhuizen niet los gezien kan worden van de wens om thuis oud te worden. Ook Golant (2014) benadrukt de complexiteit van de keuzes die ouderen maken wanneer zij te maken krijgen met een ongeschikte woonsituatie. Overwegingen worden constant beïnvloed door veranderende behoeften en doelen met betrekking tot de omgeving en de ontwikkelende kennis over de mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen (Golant, 2014, p. 8). Toch gaat deze paragraaf in eerste instantie afzonderlijk in op het thuis ouder worden en verhuizen. Vervolgens is er echter uitgebreid aandacht voor de manier waarop mensen tot de keuze tot een bepaalde aanpassingsstrategie komen, waarbij thuis oud worden en verhuizen wel samen behandeld worden.

'Ageing in place'

Het is de wens van de meerderheid van de ouderen om zo lang mogelijk thuis in de eigen omgeving te blijven wonen (Tang & Pickard, 2008; Wiles et al., 2011; Smits et al., 2014). Thuis blijven wonen ondanks beperkte vormen van fysieke of mentale beperkingen wordt geassocieerd met een verhoging van het welzijn, de autonomie, de sociale participatie en draagt bij aan het 'gezond ouder worden' (Barlett & Peel, 2005; Rosel, 2003, Sixsmith et al., 2014). Gezond ouder worden wordt in deze aanname gedefinieerd als een gevoel van welbevinden, de mogelijkheid om onafhankelijk activiteiten te ondernemen en het hebben van een ondersteunende omgeving (Sixsmith et al., 2014, p. 2). Om deze voordelen te verwezenlijken, moet de woning en de sociale en fysieke woonomgeving echter voldoende ondersteuning bieden (Sixsmith et al., 2014; Johansson, Josephsson, & Lilja, 2009).

De positieve associatie met betrekking tot het thuis oud worden, wordt verklaard doordat ouderen vaak al lang in dezelfde buurt en woning leven. Veel zijn daarom lang betrokken bij de buurt, de omgeving en de gemeenschap (Engels & Liu, 2013, p. 170). De lange betrokkenheid bij de woonomgeving maakt mensen gehecht aan de buurt waar zij wonen. De woonsituatie is niet meer zomaar de plek waar iemand woont, maar de plek waar door de jaren heen betekenis is gegeven aan zowel de woning als de fysieke en sociale woonomgeving (Wahl & Oswald, 2010).

Peace (2013) benadert de betekenis van de woning voor een persoon vanuit het verschil tussen 'space' en 'place'. Het verschil tussen space en place wordt in het kader van dit onderzoek het best geïllustreerd door het onderscheid tussen een *huis* en een *thuis*. Een huis is de space, een fysieke aanwezigheid van een gebouw op een bepaalde locatie. Dit huis is echter pas een thuis, een place, wanneer de bewoner het huis als een thuis ervaart. Een thuis is de plek waar iemand zelf de controle heeft over hetgeen hij of zij wel en niet doet, waar iemand vrijheid ervaart om te doen en laten wat hij of zij wil. Het is de uitvalsbasis in het leven, de plek waarvandaan activiteiten ondernomen worden. Het zorgt voor een gevoel van eigendom en een haven om te ontsnappen van de buitenwereld. Het is de plek waar men een gevoel van privacy, veiligheid en ontspanning ervaart, zo stellen Rowles & Bernard (2013, p. 8). Wanneer ouderen thuis oud worden, kunnen zij in de vertrouwde omgeving blijven wonen. Een verhuizing betekent dat mensen van de nieuwe woonruimte (space) een nieuwe thuis (place) gemaakt moet worden.

Het huis kan echter zorgen opleveren. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer de woning in slechte staat is of een ongeschikte inrichting heeft voor de beperkingen van de betreffende persoon. Dit kan ertoe leiden dat

de competenties van de ouderen niet worden benut en kan daarmee voor isolatie en uitsluiting zorgen (Sixsmith et al., 2014, p. 2). Ook kan de wens van ouderen om thuis oud te worden conflicteren met de visie van familieleden of andere betrokkenen bij het beslissingsproces ten behoeve van de zorglevering (Sixsmith et al., 2014, p. 2).

Verhuizen

Verhuizen wordt over het algemeen gezien als de laatste aanpassingsstrategie om tot een geschikte woonsituatie te komen (Golant, 2011, p. 202-203). Dit sluit aan bij de eerder in deze paragraaf getrokken conclusie dat ouderen bij voorkeur zo lang mogelijk thuis blijven wonen. Toch zijn er verschillende motieven waarom ouderen wel willen verhuizen. Hier worden wel de nodige voorwaarden aan gesteld. Deze paragraaf gaat in op de verhuisgeneigdheid en de voorwaarden voor een verhuizing.

Verhuisgeneigdheid

Over het algemeen is de verhuisgeneigdheid onder ouderen laag. Het liefst blijven veel ouderen zo lang mogelijk in hun huidige woonsituatie. Rosenberg & Everitt (2001, p. 149) stellen dat het vaak ouderen met mindere fysieke en geestelijke gezondheid, weduwen, financieel minder bedeelden en 75-plussers zijn die verhuizen. In veel gevallen worden zij door bepaalde omstandigheden gedwongen en is de keuze om te verhuizen daarmee niet vrijwillig. Dit onderscheid tussen vrijwillige en onvrijwillige keuzes met betrekking tot de woonsituatie wordt verder uitgewerkt in paragraaf 3.4.5. De lage verhuisgeneigdheid kent meerdere verklaringen. Eén daarvan is de rol van 'place attachment', de betekenis die mensen aan hun huidige woning en woonomgeving hechten (Oswald et al., 2006, p. 9). Ouderen wonen vaak al lange tijd in dezelfde omgeving. Deze plek ontwikkelt zich daarom tot "a landscape of memories, providing a sense of identity" (Oswald et al., 2006, p. 9). Thuis blijven wonen in de huidige omgeving draagt volgens Bernard & Rowles (2013, p. 284) dan ook bij aan het behoud van deze identiteit, sociale activiteit en interactie omdat mensen hun buurt kennen. Dit verklaart waarom ouderen zich zullen inzetten om in de huidige woonomgeving te blijven en pas verhuizen wanneer er geen andere oplossing is (Bernard & Rowles, 2013, p. 285).

Wiseman stelt dat de verhuisgeneigdheid vaak wordt gevoed door zogenaamde 'triggering events'. Dit zijn gebeurtenissen die aanleiding geven voor de verhuiswens, bijvoorbeeld het overlijden van naasten of als iemand zich niet meer veilig voelt in een buurt na bijvoorbeeld een onplezierige gebeurtenis.

Voorwaarden voor een verhuizing

Verhuizen is één van de meest ingrijpende aanpassingsstrategieën. Het is dan ook een strategie die niet zomaar uitgevoerd wordt, maar waar ouderen voorwaarden aan stellen. De voorwaarden die gesteld worden hangen allereerst af van de competenties van de persoon. Wiseman (1980) stelt dat de gezondheid en het inkomen belangrijke factoren zijn die de mogelijkheden voor een verhuizing bepalen. Daarnaast moet de persoon in staat zijn om de kansen in overweging te nemen. Dit hangt af van onder andere het zelfvertrouwen en de motivatie van mensen. Zo stelt Golant (2011) dat een verhuizing zowel mentaal als fysiek niet als overdreven stressvol gezien moet worden. Te veel stress maakt dat een verhuizing niet wordt gezien als een aanpassingsstrategie en staat het vermogen om zich aan te passen aan de nieuwe omgeving in de weg (Golant, 2011). De herinnering aan een recente verhuizing blijkt een positieve invloed op de verhuisgeneigdheid te hebben, terwijl lange stabiliteit de verhuismobiliteit juist verlaagt (Wiseman, 1980, p. 146). Een andere voorwaarde om te verhuizen is dat ouderen het vertrouwen moeten hebben dat de verhuizing de beoordeling van het comfort en de beheersing van de omgeving verbeteren (Golant, 2011). In paragraaf 3.4.3 wordt verder ingegaan op voorwaarden en criteria op basis waarvan ouderen tot keuzes met betrekking tot de woonsituatie komen.

3.4.3 De veerkracht om te komen tot een nieuwe standaard

Het ervaren van een ongeschikte woonsituatie vraagt een reactie in de vorm van aanpassingen of een verhuizing. Golant (2014, p. 9) noemt dit de zoektocht naar een nieuwe standaard, ofwel de 'new normal'. Dit volgt uit het idee dat ouderen niet opzoek moeten naar manieren om oude leven onveranderd voort te zetten wanneer er beperkingen optreden, maar juist op zoek moeten naar een manier om met de gebreken om te gaan. Hij stelt dan ook dat "Being resilient implies the opposite of stability because individuals are engaging in a 'process of continual adjustment' and they do not return to their 'previous state (like a rubber ball) but can actually adapt, learn, and change'." (Golant, 2014, p. 9).

Het gemak waarmee iemand reageert op een ongewenste woonsituatie, hangt af van de veerkracht van de persoon. Deze veerkracht wordt bepaald door demografische factoren als opleidingsniveau en inkomen,

eerdere levensgebeurtenissen, persoonlijkheid en de fysieke en mentale gezondheid (Golant, 2014). Des te veerkrachtiger de persoon, des te minder afhankelijk deze persoon is van de objectieve omgevingsfactoren, is de veronderstelling die hieruit volgt. Dit kan in relatie gebracht worden met het gemak waarmee iemand het gevoel van een 'thuis' heeft. Peace (2013) en Rowles & Bernard (2013) stellen dat het vermogen om van een huis een thuis te maken ook gezien kan worden als een competentie. De ene persoon maakt van spaces gemakkelijk places, waar de ander hier veel moeite mee heeft. Ook dit vermogen om van spaces, places te maken kan gezien worden als een vorm van veerkracht ten opzichte van de woonsituatie.

De veerkracht van een persoon bepaalt de mate waarin iemand de kansen in de omgeving ziet en de middelen heeft om van deze kansen gebruik te maken (Golant, 2014). Dit betekent echter wel dat er kansen aanwezig moeten zijn om te reageren op een ongeschikte woonsituatie. "The most resilient older persons cannot conjure up public transit alternatives, affordable rental housing, or pharmacies within walking distance, where none exists." (Golant, 2014, p. 6). Hij stelt daarom dat hoewel de ervaring van de omgeving subjectief is, er wel objectieve indicatoren zijn die een omgeving meer of minder veerkrachtig kunnen maken. Dit noemt hij de 'resilient places' om oud te worden. Veerkrachtige plaatsen bieden mensen met een ongeschikte woonsituatie meer kansen en middelen om de redenen waardoor de woonsituatie ongeschikt is, te herstellen (Golant, 2014, p. 7).

3.4.4 Keuze voor aanpassingsstrategieën

In dit hoofdstuk zijn verschillende factoren aan bod gekomen die bepalen hoe een omgeving ervaren wordt en hoe er naar verwachting vervolgens gereageerd wordt op een ongeschikte woonsituatie. Geconcludeerd is dat het de relatie tussen de competenties van een persoon en de compensatiemogelijkheden in de omgeving zijn die bepalen wat geschikt is en hoe er om wordt gegaan met een ongeschikte situatie. Het gaat hier echter om een complexe relatie. Dat er compensatiemogelijkheden zijn, bijvoorbeeld de aanwezigheid van alternatieve woonruimte of beschikbaarheid aan zorgverlening, wil nog niet zeggen dat een persoon deze mogelijkheden kent (Golant, 2014).

Golant (2014, p. 3) stelt dat de manier waarop mensen met een ongeschikte woonsituatie omgaan, afhankelijk is van het subjectieve beeld dat zij hebben van de kansen en mogelijkheden in hun omgeving. Dit beeld heeft niet per definitie gerelateerd te zijn aan de objectieve omgeving. Zoals Lazarus en Folkman (1984, p. 47 geciteerd in Golant, 2014, p. 3) formuleren: "private ways of thinking [may have] no necessary relationship with objective reality." Er wordt aangenomen dat het zo kan zijn dat twee verschillende personen in precies dezelfde omgeving een volledig verschillend beeld hebben. De één ziet een omgeving vol mogelijkheden om te compenseren voor eventuele gebreken, waar de ander geen enkele kans ziet om met de gebreken om te gaan.

In aanvulling op het residential normalcy model, stelt Golant (2014, p. 4) dat het beoordelen van de assimilatieve, actieve strategieën afhangt van drie elkaar opvolgende factoren, namelijk het bewustzijn van mogelijkheden, de effectiviteit en de haalbaarheid van de strategie.

1. Bewustzijn: Het in staat zijn om te reageren op zorggerelateerde ontwikkelingen, begint bij het bewustzijn over de mogelijkheden om hierop te reageren. Het gaat hier om een beeld van de mogelijkheden die de huidige omgeving of een alternatieve woonomgeving biedt om te reageren op een ongeschikte woonsituatie.
2. Effectiviteit: Wanneer er bewustzijn is over de mogelijkheden, kunnen deze beoordeeld worden op de effectiviteit. De beoordeling hangt sterk af van het aantal, de grootte en de complexiteit van de problemen die worden ondervonden. Daarnaast speelt tijd een rol. Hierbij gaat het om de snelheid waarmee een strategie kan worden uitgevoerd en of dit aansluit bij de ontwikkeling van de beperking. Tot slot speelt het een rol of de strategie voor een permanente of voor een tijdelijke oplossing moet zorgen.
3. Haalbaarheid: Tot slot moeten de strategieën haalbaar zijn. De haalbaarheid hangt met name af van de fysieke, psychische en financiële competenties van een persoon. Zo kan het zijn dat een alternatieve woonomgeving aantrekkelijk zou zijn voor een persoon, maar dat een verhuizing of verbouwing naar verwachting van de persoon te stressvol is waardoor de aanpassingsstrategie negatief wordt beoordeeld. Golant stelt daarnaast dat de oudste categorie ouderen soms de afweging maakt of de inspanning om de woonsituatie te veranderen, nog opweegt tegen de tijd dat zij hiervan kunnen genieten (Golant, 2014, p. 4).

De perceptie op het resultaat en de haalbaarheid van het veranderen van de woonsituatie vormt een belangrijke voorwaarde bij het uitvoeren van actieve aanpassingsstrategieën (Golant, 2014). Studies van onder andere Wiseman (1980) en Granbom et al. (2014, p. 56) benadrukken eveneens het belang op de perceptie van de haalbaarheid. Het laat opnieuw de rol van persoonlijke competenties zien. Een persoon met minder financiële middelen, heeft in objectieve zin eerder reden op een aanpassingsstrategie als onhaalbaar te classificeren. Beperkte competenties vormen daarmee een beperkende factor op de keuzevrijheid voor aanpassingsstrategieën.

3.4.5 (On)Vrijwillige keuze met betrekking tot aanpassingsstrategieën

Het positief beoordelen van een aanpassingsstrategie zou volgens de factoren van Golant moeten leiden tot het uitvoeren van deze strategie. Echter blijkt de keuze voor een aanpassingsstrategie niet altijd een vrijwillige keuze te zijn (Rosenberg & Everitt, 2001; Wiseman, 1980; Golant, 2011; Rowles & Bernard, 2013). Dit geldt zowel voor de keuze om te verhuizen, als voor de keuze om thuis ouder te worden.

Zelfstandig thuis blijven wonen kan een bewuste keuze zijn, wanneer het huis en de omgeving voldoen aan de wensen en behoeften van de persoon. Het kan echter ook een onvrijwillige situatie zijn. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer de huidige woning of/ en woonomgeving niet voldoet, maar er geen betaalbaar alternatief beschikbaar is (Rosenberg & Everitt, 2001, p. 147; Wiseman, 1980). Dit wordt ook wel de 'huizenval' (housing trap) genoemd. De huizenval komt voort uit de locatievoorkeuren van ouderen op latere leeftijd, namelijk locaties met voldoende voorzieningen, openbaar vervoer, centraal gelegen en met mogelijkheden tot laagdrempelige activiteit, zoals wandelen of een buurtcentrum. Het zijn daarmee over het algemeen centrale, en daarmee relatief dure locaties (Rosenberg & Everitt, 2001, p. 147). Wiseman (1980) spreekt van 'involuntary stayers' als het gaat om de groep die wel wil verhuizen, maar daarin beperkt worden door bijvoorbeeld het gebrek aan financiële middelen.

Ook een verhuizing is niet altijd vrijwillig. Granbom et al. (2014, p. 15) stellen dat een vrijwillige verhuizing alleen plaatsvindt als verwacht wordt dat de verhuizing bij zal dragen aan het wooncomfort en het gevoel van zelfstandigheid. Dit komt overeen de aanname van Golant (2011; 2012) dat ouderen alleen vrijwillig verhuizen wanneer de oudere verwacht dat het woongenot in de nieuwe woning zal verbeteren. Golant (2011, p. 202-203) ziet een vrijwillige verhuizing als een teken dat ouderen ondanks minder ingrijpende assimilatieve en accommodatieve strategieën niet in staat zijn geweest om binnen zowel de comfortabele als zelfredzame zone te komen. Een onvrijwillige verhuizing kan zijn ingegeven door gezondheidsredenen of door druk uit de sociale omgeving (Wiseman, 1980). Een onvrijwillige verhuizing wordt geassocieerd met een negatieve invloed om het gewenningsproces in de nieuwe woning. "Not wanting to move implies not wanting to accept the new dwelling and situation" (Granbom et al, 2014, p. 17).

Tot slot leidt de keuze voor een aanpassingsstrategie niet automatisch tot het uitvoeren van deze strategie. Zo start na de keuze om te willen verhuizen pas het zoekproces naar een nieuwe woning. Als dit zoekproces onsuccesvol is, doordat het gewenste type woning in een bepaalde buurt niet beschikbaar is, kan dit leiden tot een heroverweging om te willen verhuizen. De persoon kan dan alsnog kiezen om de woning te verbeteren of zich aan te passen aan de huidige situatie (Wiseman, 1980, p. 148).

3.4.6 Kortom

Een woonsituatie die door de bewoner zelf als ongeschikt wordt ervaren, vraagt om een reactie. Deze paragraaf heeft laten zien dat er onderscheid kan worden gemaakt tussen actieve en passieve strategieën. Over het algemeen is het de voorkeur van ouderen om thuis oud te worden, het zogenaamde 'ageing in place'. De verbondenheid met de huidige woonsituatie maakt dat verhuizen zo lang mogelijk wordt uitgesteld. Een belangrijke voorwaarde om een aanpassingsstrategie uit te voeren is de haalbaarheid. Deze haalbaarheid wordt in sterke mate beïnvloed door de competenties van een persoon, zoals de financiële situatie en de mate waarin iemand in staat is zich aan te passen aan nieuwe situaties. Dit maakt dat beperkte competenties de keuzemogelijkheden van een persoon om te reageren op een ongeschikte woonsituatie beperkt. Dit vraagt naar verwachting om meer hulp bij het verschaffen van inzicht over de haalbare mogelijkheden en de gevolgen van het uitvoeren van aanpassingsstrategieën.

3.5 Conclusie

Het doel van dit hoofdstuk is geweest om vanuit wetenschappelijk perspectief meer inzicht te krijgen in factoren die woonbehoeften bepalen om er zo achter te komen wat er wordt verstaan onder een geschikte woonomgeving. Er is hierbij gebruikgemaakt van het perspectief van omgevingsgerontologie, waarin de invloed van de sociale en fysieke omgeving op het proces van ouder worden centraal staat. Het laat zien dat de woonbehoeften van ouderen afhankelijk zijn van zowel de persoonlijke competenties van ouderen zelf, als de mogelijkheden die geboden worden in de omgeving om te compenseren voor fysieke gebreken of een andere invulling te geven aan het sociale leven. Het gaat om de zoektocht naar een nieuwe standaard waarin zowel de fysieke woonomgeving als de activiteiten passen bij de huidige competenties.

Subjectieve ervaring van de woonomgeving

Het is een combinatie van een objectieve omgeving en de subjectieve ervaring van deze omgeving die maakt dat mensen naar tevredenheid thuis wonen of niet. De woonomgeving kan zowel mogelijkheden als beperkingen bieden die het competentieniveau van ouderen verhogen of verlagen. Deze competenties bestaan onder andere uit het opleidingsniveau, het inkomen, de persoonlijkheid en eerdere levensgebeurtenissen. Gemiddeld genomen zijn hoger opgeleiden veerkrachtiger dan lager opgeleiden. Dit komt enerzijds omdat zij vaak financieel meer middelen en daarmee mogelijkheden hebben om te reageren op veranderingen in competenties. Daarnaast heeft deze groep gemiddeld meer toegang tot informatie en daarmee kennis over de beschikbare mogelijkheden. Deze groep is daardoor naar verwachting zelfredzamer dan de mensen met lagere opleidingsniveaus en inkomens.

Komen tot een geschikte woonsituatie

De competenties van de persoon in relatie tot de mogelijkheden die de omgeving biedt om te compenseren voor gebreken, zijn bepalend hoe mensen omgaan met ouderdomsverschijnselen. De mogelijkheden variëren van het bijstellen van de woonbehoeften, tot het veranderen van de woonomgeving door aanpassingen of een verhuizing. Voordat een persoon komt tot het aanpassen van de woonsituatie, spelen drie factoren een rol. Allereerst moet iemand bewust zijn van de mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen. Vervolgens moet de persoon de mogelijkheden als effectieve oplossing zien voor de ongeschikt ervaren situatie. Tot slot moet de persoon het idee hebben dat het een haalbare oplossing is. Dat wil zeggen dat de oplossing betaalbaar is en de moeite van de aanpassing opweegt tegen de investering.

Rol van de woningcorporatie

Voor woningcorporaties is het belangrijk om op te merken dat opleidingsniveau en inkomen belangrijke indicatoren zijn voor het aanpassingsvermogen van de persoon. Gemiddeld zijn lager opgeleiden en mensen met een lager inkomen minder veerkrachtig, omdat zij zowel minder financiële middelen hebben om aanpassingen in de woonomgeving toe te passen, als minder cognitieve competenties om de compensatiemogelijkheden van de omgeving te overzien en te benutten. Deze groep van lager opgeleiden en mensen met een beperkt inkomen is veelal afhankelijk van het aanbod van woningcorporaties. Door als woningcorporatie bij te dragen aan zowel de compensatiemogelijkheden zelf, als de informatievoorziening over deze mogelijkheden, kan vanuit theoretisch perspectief ook deze kwetsbare doelgroep in staat worden gesteld om te voorzien in de zorggerelateerde veranderende woonbehoeften. Het empirisch onderzoek moet uitwijzen of deze aanname aansluit bij de visie van huurders van KleurrijkWonen zelf op een geschikte woonsituatie.

Perspectief omgevingsgerontologie op ‘geschikt wonen’

Vanuit omgevingsgerontologisch perspectief wordt geconcludeerd dat er geen standaard oplossingen bestaan om de geschikte woonomgeving te creëren. Een geschikte woonomgeving zal van persoon tot persoon verschillen. Dit betekent dat de aanpassingen en ondersteuning die iemand nodig heeft per persoon verschilt. Waar de ene persoon voldoende heeft aan fysieke aanpassingen aan de woning, zal de andere persoon juist geholpen zijn met sociale interventies, zoals activiteiten in de buurt om eenzaamheid te voorkomen. Dit benadrukt het belang van een holistische aanpak: Het gaat noch alleen om de woning, noch alleen om de zorg, noch alleen om de ruimtelijke inrichting. Het is een combinatie van zowel kenmerken van de persoon zelf, als van zijn sociale en fysieke omgeving die bepalend is hoe de persoon zich voelt in zijn of haar buurt en hoe dit verbeterd kan worden.

4. Woonbehoeften

Wat er bekend is over woonbehoeften onder 55-plussers in Nederland

4.1 Inleiding

Woonwensen en woonbehoeften. Het zijn twee onderwerpen die op zowel nationaal, regionaal als op lokaal niveau regelmatig onderzocht worden. De onderzoeken kijken naar woonwensen van de inwoners, welke trends er op de woningmarkt en wat dit betekent voor de huidige woningvoorraad en het beleid dat hierop gericht is. Ook in dit onderzoek spelen de woonbehoeften een belangrijke rol als sturende kracht voor beleid ten aanzien van woningaanpassingen. Omdat er de laatste jaren veel aandacht is besteed aan woonbehoeftenonderzoeken op nationaal niveau gericht op de specifieke woonbehoeften van 55-plussers (Blijie et al., 2012; van Dam et al., 2013; van Iersel & Leidelmeijer, 2010, Lijzenga & van der Waals, 2014), is er voor gekozen geen nieuw kwantitatief onderzoek uit te voeren, maar de bestaande informatie te gebruiken. Het hoofdstuk geeft een overzicht van de relevante informatie uit woonbehoeften voor dit onderzoek. Paragraaf 4.2 gaat in op de huidige woonsituatie van 55-plussers. Vervolgens komen de verhuiscapaciteit en verhuisredenen aan bod (paragraaf 4.3 en 4.4). In paragraaf 4.5 worden de woonwensen van 55-plussers besproken en het hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvattende conclusie.

Er komen in dit hoofdstuk meerdere leeftijdsindelingen naar voren. Dit komt omdat verschillende woonbehoeftenonderzoeken, verschillende leeftijdsklassen hanteren. Waar mogelijk wordt in dit hoofdstuk gesproken over 55-plus, de doelgroep van het onderzoek. In veel gevallen is dit echter niet mogelijk, en worden de leeftijdsindeling uit het betreffende onderzoek aangehouden.

4.2 Huidige woonsituatie

In dit hoofdstuk over woonbehoeften wordt allereerst gekeken naar de huidige woonsituatie van 55-plussers. Woonbehoeftenonderzoeken laten zien dat ruim twee derde van de 55-plussers in een eengezinswoning woont. Wanneer alleen gekeken wordt naar huurders, is dit ongeveer de helft (figuur 4.1). Dit verschil wordt verklaard doordat veel ouderen de voorkeur geven aan een 'geschikte' huurwoning, wanneer hun koopwoning niet meer voldoet aan de woonwensen. Deze geschikte woningen zijn vaker meergezinswoningen, dan eengezinswoningen (Lijzenga & van der Waals, 2014; Weekers et al., 2002, p. 13).

Onderzoek van Van Iersel et al. (2009, p. 60) laten zien dat de helft van de mensen met een fysieke beperking in de normale, niet aangepaste, woning woont. Gemiddeld blijven 65-plussers steeds langer zelfstandig wonen als gevolg van het overheidsbeleid gericht op het langer zelfstandig wonen en de langere levensverwachting (Blijie et al., 2012, p. 180; zie hoofdstuk 2).

Daarnaast zijn ouderen in steeds mindere mate te vinden in de goedkope huursector. Redenen die hiervoor worden aangehaald zijn dat ouderen door verhuizing of huurverhoging (net) boven de sociale huurgrens terecht gekomen zijn. Het kan er ook mee te maken hebben dat de doelgroep van de goedkope huursector gemiddeld een lager opleidingsniveau en daardoor vaak een lager inkomen hebben. Van Iersel et al. (2009) stellen dat deze doelgroep gemiddeld eerder komt te overlijden of eerder naar een verzorg- of verpleeghuis gaan. Lijzenga & van der Waals (2014), onderschrijven deze aanname. Zij concluderen dat in 'verzorgde woonvormen', woningen specifiek voor ouderen in de nabijheid van een zorgsteunpunt waaruit verzorging en/of verpleging geboden kan worden, meer lager dan hogeropgeleiden mensen wonen.

4.3 Verhuiscapaciteit

Over het algemeen is de verhuiscapaciteit onder ouderen laag. Onder 55-plussers is ongeveer 14% van plan om binnen twee jaar te verhuizen (Aedes, 2014; van Dam et al., 2013, p. 69). Het gevoel niet te willen verhuizen wordt sterker naar mate de leeftijd stijgt. Zo zegt 85 procent van de 65-plussers beslist niet

binnen twee jaar te willen verhuizen, en stijgt dit percentage onder 80-plussers verder naar 90 procent (Post et al., 2012; Kullberg, 2005).

Er worden verschillende redenen aangewezen voor de lage verhuiscapaciteit. Enerzijds speelt mee dat verhuizen wordt gezien als inleveren. In tegenstelling tot jongeren die aan het begin van de wooncarrière staan en een verhuizing daarom als uitdaging zien, zitten ouderen vaak aan de top van de wooncarrière. Verhuizen wordt al snel geassocieerd met het inleveren van ruimte, de tuin, vrijheid en soms ook geld (Klomp & Schellekens, 2010, p. 32; de Groot et al., 2013, p. 39).

Een andere barrière is dat vooral de groep van 55 tot 75 jarigen niet geassocieerd wil worden met eventuele gebreken die in de toekomst kunnen komen. Er zijn maar weinig mensen die anticiperend verhuizen. 55-plussers lijken liever te wachten tot de beperkingen zich werkelijk voordoen en verhuizen onvermijdelijk wordt (Klomp & Schellekens, 2010, p. 32). Dit komt overeen met het beeld dat in het theoretisch kader is geschetst over verhuizen. Hierin komt eveneens naar voren dat verhuizen het uiterste middel is om tegemoet te komen aan de woonbehoeften (o.a. Golant, 2011a; 2014, zie paragraaf 3.4.2). Zolang er geen problemen ondervonden worden, is er geen reden om actie te ondernemen. Dit is ook terug te zien in het 'environmental press model' van Lawton (paragraaf 3.3.1), waarbij gesteld wordt dat mensen zich minimaal bewust zijn van de omgeving, tot het moment dat deze niet optimaal meer aansluit bij de competenties van de persoon. Met andere woorden, pas als zich problemen voordoen in de sociale of fysieke omgeving, bijvoorbeeld als iemand zich in zijn of haar huis niet goed meer kan bewegen, is dit een reden om actie te ondernemen.

De reden die genoemd wordt om niet te willen verhuizen, is vaak omdat mensen erg tevreden zijn met de huidige woning en woonomgeving. Daarnaast geeft 60 procent aan niet te willen vertrekken uit de huidige wijk (Blijie et al., 2012, p. 59). Dit laatste sluit aan bij de uitkomst van het Planbureau voor de Leefomgeving, waarin gesteld wordt dat een verhuiscapaciteit niet altijd ook tot een verhuizing leidt, omdat er geen geschikt aanbod is in de omgeving van de huidige woning is (van Dam et al., 2013, p. 30).

4.4 Verhuisredenen

Ondanks de lage verhuiscapaciteit onder 55-plussers, is er nog steeds een groep van rond de 15 procent die wel wil verhuizen. De doelgroep 55-plus is een heterogene en kieskeurige doelgroep. Veelal na een aantal verhuizingen bevinden zij zich aan de top van de wooncarrière, wat zoals eerder vermeld de verhuiscapaciteit zeer laag maakt. Toch zijn er redenen om te kiezen voor een verhuizing.

De **gezondheidstoestand** komt het meest naar voren als reden om te willen verhuizen (Weekers et al., 2002, p. 14; Van Iersel et al., 2009, p. 15; van Dam et al., 2013, p. 70). Er is echter een dalende trend te ontdekken in de rol die gezondheid speelt als verhuisreden (Blijie et al., 2012, p. 37). Zo gaf in 1990 nog 17 procent van de 75-plussers de gezondheid als reden voor verhuizing aan. In 2006 is dit met 5 procentpunten gedaald naar 12 procent. Deze afname wordt toegeschreven aan betere mogelijkheden tot het realiseren van een geschikte woonsituatie en de toenemende aanwezigheid van mobiele zorgdiensten (Van Iersel et al. 2009, p. 15). Ook Lijzenga & van der Waals (2014, p. 22) constateren dat technologische hulpmiddelen, betere alarmering en de organisatie van de thuiszorg maakt dat de gezondheid in steeds mindere mate een verhuizing noodzakelijk maakt. Hier wordt benadrukt dat het wonen in de nabijheid van een zorgcentrum in veel gevallen geen meerwaarde heeft ten opzichte van een geschikte woning zonder deze voorziening, omdat de zorg en ondersteuning vaak via een zelfstandige thuiszorgorganisatie wordt georganiseerd. Deze staat veelal los van het aanwezige zorgcentrum. Het zorgcentrum kan echter wel voorzien in de behoefte aan sociaal contact, wanneer hier activiteiten worden georganiseerd die ook voor de buurt toegankelijk zijn (Lijzenga & van der Waals, 2014, p. 23).

Een ander veel genoemde reden is dat de **huidige woning niet geschikt** is. Vaak wordt de woning te groot bevonden en vraagt de tuin te veel onderhoud (Weekers et al., 2002, p. 14; Lijzenga & van der Waals, 2014). Dit argument is te relateren aan gezondheid. De ongeschiktheid van de woning wordt namelijk veroorzaakt door de verminderde mobiliteit of de behoefte aan zorg. Mobiliteit wordt echter door ouderen zelf niet direct gerelateerd aan gezondheid (Lijzenga & van der Waals, 2014, p. 19). Hierdoor ontstaat er een overlap waarbij in een enquête sommige respondenten gezondheid als reden aan zullen voeren, wanneer zij zich

door een zorgvraag thuis niet meer goed kunnen redden. Dit kan bijvoorbeeld iemand zijn die als gevolg van een ziekte minder energie heeft waardoor de woning te veel onderhoud vraagt. Iemand anders met dezelfde zorgvraag kan echter de woning als reden opgeven. De woning is immers te groot en onderhoudsgevoelig geworden voor deze persoon, waardoor ook de woning als reden gezien kan worden voor de verhuismens.

4.5 Woonwensen

De drempel om te gaan verhuizen is groot en er worden dan ook veel eisen gesteld aan de nieuwe woning. Vanuit het perspectief van omgevingsgerontologie moet de woning een aanzienlijke verbetering zijn ten opzichte van de huidige woonsituatie om daadwerkelijk tot verhuizen over te gaan (Golant, 2011a, zie paragraaf 3.4). Deze veeleisendheid komt ook naar voren in de woonbehoefteonderzoeken.

Een meerderheid van de 55-plussers heeft het liefst een **huurwoning** (Weekers et al., 2002, p. 13; Van Iersel et al., 2009, p. 30). Het zijn met name de flexibiliteit van een huurwoning en het niet hoeven te onderhouden van de woning die deze voorkeur bepaalt. Ook zijn er mensen die een koopwoning simpelweg niet kunnen betalen, en daarom voor huur kiezen (Provoost et al., 2013, p. 35).

Daarnaast is de **locatie** van de woning een belangrijke factor voor 55-plussers. Velen willen een woning in dezelfde buurt als de huidige woning. Zo blijkt dat de helft van de 75-plussers binnen een straal van 1,5 kilometer verhuist. Vooral de lager opgeleiden zijn honkvast. Hoger opgeleiden en kopers verhuizen gemiddeld over langere afstanden (Van Iersel & Leidelmeijer., 2010, p. 18). Ook Provoost et al. (2013, p. 36) stellen dat 96 procent van de 55-plussers het meest belang hecht aan de locatie van de woning.

Een derde wens onder 55-plussers is het hebben van een **zelfstandige woning**. Pas vanaf 85-jarige leeftijd geeft 30 á 50 procent de voorkeur aan een onzelfstandige woonvorm, zoals een plek in een verzorgingshuis (Van Iersel & Leidelmeijer, 2010, p. 25). Het is echter de vraag hoe deze vraag zich in de toekomst zal ontwikkelen. Op dit moment zijn er generaties die het als vanzelfsprekend zien om bij bepaalde gebreken de overstap te maken naar een instelling. Zijn het niet de ouderen zelf, dan zijn het misschien de kinderen die dit een goede stap vinden voor hun ouder(s). Het beleid dat nu gericht is op het zo lang mogelijk zelfstandig wonen (hoofdstuk 2), kan er in de toekomst wellicht toe leiden dat de stap naar een instelling minder logisch is, waardoor ook minder mensen deze stap willen maken. Lang was de gedachte dat een verzorgde woonomgeving goed is, wanneer er bepaalde zorgbehoeften ontstaan. Nu wordt echter gesteld dat het juist positief is om zo lang mogelijk thuis te blijven wonen (Rowles & Bernard, 2013). Het is de bedoeling dat het woningaanbod wordt aangepast zodat het langer zelfstandig thuis wonen ook mogelijk wordt gemaakt (RLI, 2014). Wanneer dit aanbod ontstaat, is het goed mogelijk dat ook de woonwensen zich aanpassen aan de nieuwe situatie en een verzorgingshuis in de traditionele vorm door minder mensen als acceptabele optie gezien wordt bij toenemende zorgvraag. De ontwikkeling in de perceptie op wonen en zorg – de verschuiving van het accent op verzorgde woonvormen naar zelfstandig thuis wonen – benadrukt de dynamiek in de manier waarop tegen de woonomgeving aan wordt gekeken. Wat nu wordt gezien als goede woonomstandigheden, kunnen snel veranderen waardoor de woonbehoeften ook veranderen (Lijzenga & van der Waals, 2014).

De zelfstandige woning die door de meerderheid wordt gewenst, moet wel '**geschikt**' zijn voor mensen met een (beperkte) zorgvraag. Dit volgt uit de analyse van de verhuisredenen, waarbij de gezondheid en de ongeschiktheid van de woning als belangrijkste redenen naar voren komen om te willen verhuizen (paragraaf 4.2.3). Het gegeven dat deze groep zich niet meer kan redden in de huidige woning en daarom wil verhuizen, impliceert dat er speciale eisen aan de nieuwe woning en omgeving gesteld worden. Vanaf 60-jarige leeftijd zegt de helft van de verhuiscandidate voorkeur te hebben voor een nultredenwoning. Dit is een woning waarin alle primaire woonruimten, dat wil zeggen de keuken, slaapkamer en de badkamer vanuit de woonkamer zonder trappen bereikt kunnen worden. Vanaf 75 jaar wil zelfs 80 procent een dergelijke woning (Van Iersel & Leidelmeijer, 2010, p. 28).

Een stap verder dan de nultredenwoning is het 'verzorgd wonen'. Dit is een seniorenwoning in de nabijheid van een zorgcentrum, verzorgingshuis of zorgsteunpunt waaruit verzorging en verpleging ontvangen kan worden. Het zijn woningen die zijn ingericht om optimaal zorg en ondersteuning te kunnen bieden. Van

Iersel & Leidelmeijer (2010, p. 29) komen tot de bevinding dat een kwart van de verhuisgeneigde 65-plussers en de helft van de 75-plussers interesse heeft in deze woonvorm. Deze voorkeur komt onder andere voort aan het gevoel van veiligheid wat mensen hebben bij deze woonvorm, door de nabije aanwezigheid van hulp (Lijzenga & van der Waals, 2014). Zoals bleek uit de verhuisredenen (paragraaf 4.2.4), neemt de betekenis van deze woonvorm echter af, omdat de zorg steeds beter thuis geregeld kan worden. Hierdoor kan de fysieke aanwezigheid van een zorgpunt overbodig worden. Er blijft echter behoefte aan veiligheid en sociaal contact, om eenzaamheid tegen te gaan. Er bestaat daarom een groep ouderen die behoefte heeft aan een woonvorm die dit mogelijk maakt (Lijzenga & van der Waals, 2014).

4.6 Samengevat

De nationale woonbehoefteonderzoeken laten een aantal trends zien. Allereerst blijkt dat de meeste ouderen, ook zij met fysieke beperkingen, wonen in een normale, niet aangepaste woning. De meeste ouderen zijn te vinden in een eengezinswoning. Daarnaast is de verhuisgeneigdheid onder 55-plussers met ongeveer 15 procent laag te noemen. Naar mate de leeftijd toeneemt, wordt dit percentage nog lager. Verhuizen wordt geassocieerd met inleveren van ruimte en geld. Daarnaast willen mensen niet geconfronteerd worden met het feit dat ze ouder worden, waardoor velen zich hier liever niet mee bezig houden. Gezondheid en een ongeschikte woning zijn de belangrijkste redenen op toch te willen verhuizen. Het belang van zorg en gezondheid blijkt echter af te nemen, omdat de zorg thuis steeds beter geregeld kan worden door de organisatie van thuiszorg en technologische hulpmiddelen.

De 55-plussers die wel willen verhuizen, geven de voorkeur aan een zelfstandige huurwoning, liefst in de buurt van hun huidige woning. Deze zelfstandige woning moet wel geschikt zijn voor ouderen met fysieke of mentale beperkingen. Dit heeft ermee te maken dat wanneer mensen geen aangepaste woning nodig hebben, zij veelal geen reden zien om te verhuizen. De mensen die toch die keuze maken, hebben daarom specifieke eisen voor de woning. Het zijn vooral de lager opgeleiden die hierbij de voorkeur geven aan een verzorgde woonomgeving, een woning waar de zorg vanuit een nabij gelegen zorgsteunpunt geleverd wordt. Dit is omdat deze groep minder snel aanpassingen doet aan de woning, omdat zij hier de middelen niet voor hebben en ook woningcorporatie hier terughoudend in zijn. Daarnaast zijn zij gemiddeld minder goed in staat zijn om de zorg zelf te organiseren dan hoger opgeleiden. De vraag is echter wat de invloed zal zijn van het veranderende beleid op het gebied van wonen en zorg, waarbij het accent komt op het zo lang mogelijk zelfstandig thuis te blijven wonen. Het is goed mogelijk dat ook lager opgeleiden met de juiste begeleiding minder vaak voor verzorgde woonvormen zullen kiezen. Woningcorporaties spelen hierbij een belangrijke rol. Eerder is namelijk gebleken dat de meest kwetsbare doelgroep, dat wil zeggen de lager opgeleiden en minder welvarende ouderen, voor hun woning vaker afhankelijk zijn van het aanbod dat woningcorporaties bieden (hoofdstuk 2).

5. Methodologie

Verantwoording en operationalisering van het empirisch onderzoek

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de theoretische inzichten vanuit omgevingsgerontologie (hoofdstuk 3) en de uitkomsten uit bestaande woonbehoeftenonderzoeken (hoofdstuk 4) vertaald naar een onderzoekopzet en operationalisering van het empirisch onderdeel van dit onderzoek. Zoals beschreven in de inleiding, staat de volgende vraag centraal in dit onderzoek:

Hoe kan KleurrijkWonen vanuit een klantperspectief bijdragen aan een geschikte woonsituatie voor 55-plus huurders met zorggerelateerde veranderende woonbehoeften?

Voorgaande hoofdstukken hebben een antwoord geformuleerd op de theoretische deelvragen met betrekking tot de context waarin het onderzoek plaatsvindt, een theoretische benadering van woonbehoeften in relatie tot het ouder worden en de kennis uit bestaande woonbehoeftenonderzoeken. Deze algemene informatie dient als basis voor het empirisch onderzoek. Hierin wordt de focus verlegd van een algemene kijk op een geschikte woonsituatie, naar het perspectief hierop van huurders bij KleurrijkWonen. In het empirisch onderzoek wordt hierbij antwoord gezocht op de volgende twee deelvragen:

Welke factoren bepalen de geschiktheid van de woonsituatie volgens 55-plus huurders van KleurrijkWonen?

Hoe reageren huurders van KleurrijkWonen (naar verwachting) op een ongeschikte woonsituatie?

Dit hoofdstuk begint in paragraaf 5.2 met een uitwerking van het conceptueel model, wat op basis van het theoretisch kader is opgesteld. Uit het conceptueel model en de achterliggende theorie volgen een aantal veronderstellingen. Deze veronderstellingen worden gebruikt voor het beantwoorden van de deelvragen. In paragraaf 5.3 wordt de onderzoeksmethodologie besproken. Het gaat in op het type onderzoek, de manier van dataverzameling, de data-analyse en de gevolgen van de gekozen methoden voor de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek. Tot slot gaat paragraaf 5.4 in op de operationalisering van het onderzoek.

5.2 Conceptueel model en veronderstellingen

In dit hoofdstuk wordt het conceptueel model besproken. In het conceptueel model worden schematische de factoren en relaties weergegeven die een rol spelen bij het ervaren en komen tot een geschikte woonsituatie (Figuur 5.1). Paragraaf 5.2.1 geeft een uitwerking van het conceptueel model. De cijfers in de tekst corresponderen met onderdelen uit het conceptueel model. Op basis van het conceptueel zijn een aantal veronderstellingen geformuleerd, welke in paragraaf 5.2.2 worden besproken.

5.2.1 Uitwerking conceptueel model

Het klantperspectief op een geschikte woonsituatie staat centraal in dit onderzoek. Daarom begint het onderzoek bij de **55-plus huurder van KleurrijkWonen** (1) zelf. In het theoretisch hoofdstuk is naar voren gekomen dat de ervaring van de woonsituatie wordt bepaald door de **persoonlijke competenties** (2) en de **compensatiemogelijkheden van de woonomgeving** (3) van deze persoon (o.a. Golant, 2014; Rowles & Bernard, 2013; Wahl et al., 2006, Lawton, 1980, zie paragraaf 3.3).

Het onderzoek richt zich echter niet op de woonbehoeften van 55-plus huurders in het algemeen. Het gaat om de woonbehoeften van 55-plus huurders met het oog op zorggerelateerde veranderingen. Dit kunnen **zorggerelateerde veranderingen zijn in de persoonlijke competenties** (4) van de 55-plus huurder zoals de gezondheid, fysieke mobiliteit of het verliezen van een naaste waardoor het sociaal vangnet is aangetast. Daarnaast kunnen er **zorggerelateerde veranderingen in de compensatiemogelijkheden van de woonomgeving** (5) optreden. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om nieuwe voorzieningen of juist het verdwijnen hiervan en het al dan niet aanwezig zijn van professionele zorg.

Vanuit het perspectief van omgevingsgerontologie wordt ervan uitgegaan dat de **ervaring van een geschikte woonsituatie** (6) bepaald wordt door de persoonlijke competenties in relatie tot de compensatiemogelijkheden in de omgeving (O.a. Golant, 2014; Granbom et al., 2014, Perry et al., 2014). Hieruit volgt de verwachting dat er een positieve balans moet zijn tussen de persoonlijke competenties en de compensatiemogelijkheden in de omgeving om een **geschikte woonsituatie** (8) te ervaren. Wanneer de persoonlijke competenties onvoldoende aansluiten bij de compensatiemogelijkheden in de omgeving, zou dit dan ook leiden tot een negatieve ervaring van de woonsituatie (Granbom et al., 2014, p. 56).

Er wordt vanuit gegaan dat mensen altijd streven naar een voor hen geschikte woonsituatie (Golant, 2014; 2011a). Hieruit volgt de aanname dat mensen altijd zullen **reageren** (7) op een ongeschikte woonsituatie. Dit kan zowel *passief* door de woonbehoeften naar beneden bij te stellen, als *actief* door de woonsituatie aan te passen (Golant, 2011; 2012). Op basis van Golant (2014) wordt verwacht dat de keuze voor de strategie afhangt van het bewustzijn, de effectiviteit en de haalbaarheid van de beschikbare strategieën. Het reageren op een ongeschikte woonsituatie leidt tot herwaardering van de woonsituatie. Ook wanneer de woonsituatie geschikt wordt ervaren, is er sprake van een constante waardering en herwaardering van de woonsituatie (Perry et al., 2014; Wiseman, 1980). Een geschikte woonsituatie is daarmee geen gegeven, maar constant aan verandering onderhevig. De kennis hoe 55-plus huurders de woonsituatie waarden en hoe zij reageren op een ongeschikte woonsituatie, moet inzicht geven hoe **KleurrijkWonen** (9) kan bijdragen aan deze als geschikt ervaren woonsituatie.

In het empirisch gedeelte van het onderzoek ligt de nadruk op de onderdelen in het conceptueel model waar KleurrijkWonen (9) naar verwachting bij kan dragen aan een geschikt ervaren woonsituatie (8). De deelvragen richten zich dan ook op de ervaring van de woonsituatie (6) en de reactie op een ongeschikte woonsituatie (7).

5.2.2 Veronderstellingen

Het conceptueel model is de schematische weergave van de belangrijkste uitkomsten uit het theoretisch hoofdstuk en de verwachtingen die daaruit volgen. Op basis van het conceptueel model en de uitkomsten uit de theorie zijn per deelvraag een aantal veronderstellingen geformuleerd. Deze veronderstellingen liggen ten grondslag aan de empirische dataverzameling en analyse van deze data in dit onderzoek. De eerste deelvraag richt zich op de ervaring van de woonsituatie (6). Het gaat op zoek naar de factoren die voor huurders van KleurrijkWonen bepalend zijn om een woonsituatie als geschikt te ervaren. Deze factoren worden op basis van de literatuur gezocht in de persoonlijke competenties in relatie tot de compensatiemogelijkheden in de omgeving. Verwacht wordt dat deze relatie verstoord kan worden door zorggerelateerde ontwikkelingen (o.a. Gitlin et al., 2013, Golant, 2014, Lawton, 1980). Hieruit volgen de eerste twee veronderstellingen:

Veronderstelling 1: De persoonlijke competenties van de huurder, in relatie tot de compensatiemogelijkheden in de omgeving van de huurder, bepalen hoe een woonsituatie wordt ervaren.

Veronderstelling 2: Zorggerelateerde ontwikkelingen leiden tot een verstoorde balans tussen de persoonlijke competenties en de compensatiemogelijkheden van de woonomgeving.

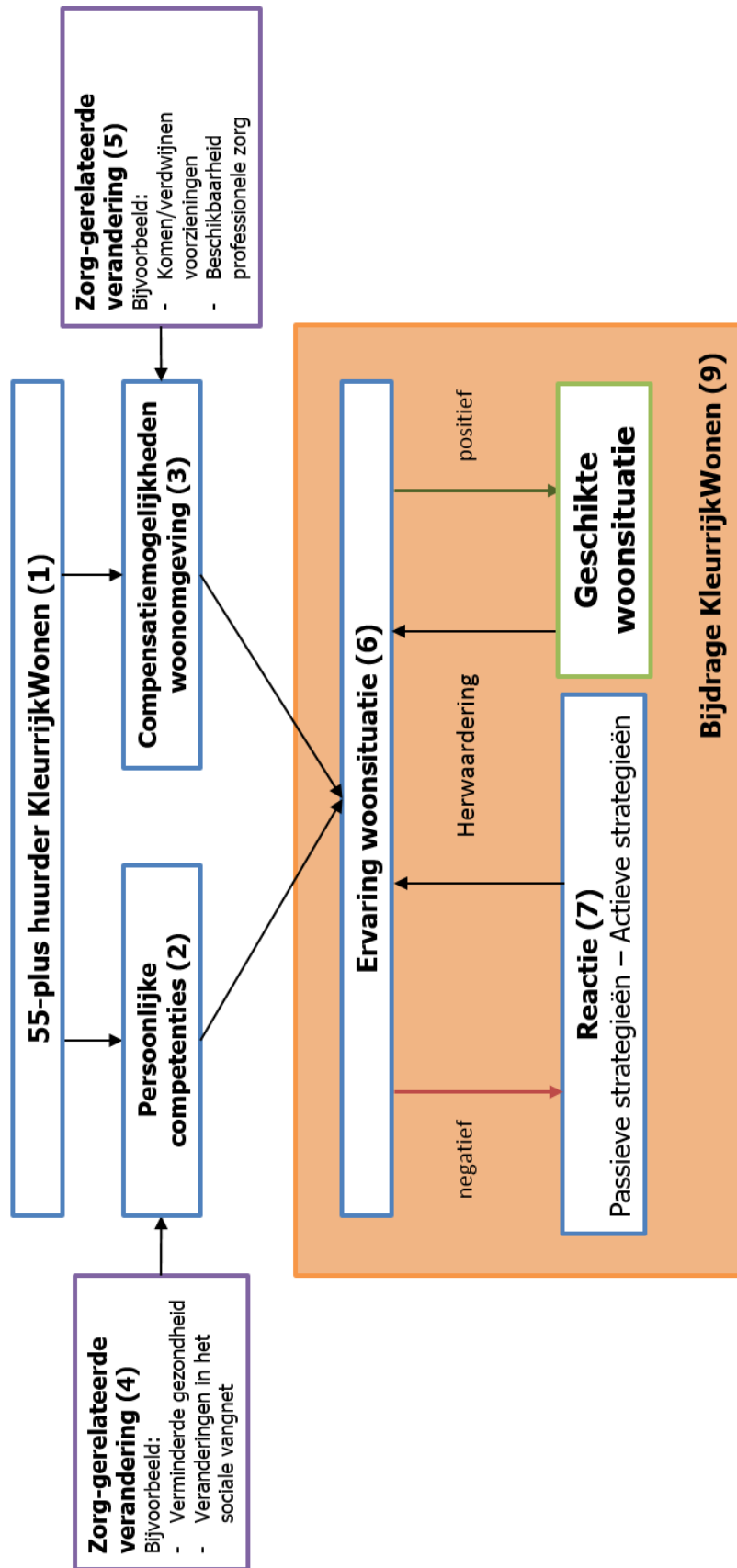
De tweede deelvraag richt zich op de reactie van huurders van KleurrijkWonen op een ongeschikte woonsituatie (7). Verwacht wordt dat de relatie tussen persoonlijke competenties en de compensatiemogelijkheden in de omgeving ook hier bepalend is voor de keuzes die gemaakt worden (o.a. Golant, 2014, Lawton, 1980). Deze verwachting leidt tot de volgende drie veronderstellingen.

Veronderstelling 3: Beperkte persoonlijke competenties en/of compensatiemogelijkheden leidt eerder tot passieve aanpassingsstrategieën.

Veronderstelling 4: Een hoge standaard aan competenties en/of veel compensatiemogelijkheden, leidt eerder tot actieve aanpassingsstrategieën.

Veronderstelling 5: Verhuizen is de uiterste aanpassingsstrategie, als andere actieve en passieve strategieën niet als oplossing gezien worden voor een geschikte woonsituatie.

Figuur 5.1: Conceptueel model



5.3 Onderzoeksmethodologie

Deze paragraaf gaat in op de methodologische opzet en verantwoording van het empirisch onderzoek. Aan de orde komt het type onderzoek, de gekozen methode voor de dataverzameling en de manier waarop de data geanalyseerd wordt. Daarnaast worden de gevolgen van de methodologische keuzes op de kwaliteit van het onderzoek behandeld.

5.3.1 Type onderzoek: Stated preference onderzoek

Het empirisch onderdeel van dit onderzoek richt zich op de factoren die bepalen of een woonsituatie als geschikt wordt ervaren en de reactie op een ongeschikte woonsituatie. Dit kan gezien worden als een onderzoek naar woonvoorkeuren. In onderzoeken naar de voorkeuren van bepaalde doelgroepen, wordt onderscheid gemaakt in 'revealed preference' methoden en 'stated preference' methoden. Dit onderzoek is een vorm van stated preference onderzoek. Bij stated preference onderzoeken worden keuzemogelijkheden voorgelegd aan deelnemers en gevraagd naar hun voorkeuren. Dit in tegenstelling tot revealed preference onderzoek, waarbij het waargenomen gedrag bij daadwerkelijke situaties centraal staat (Kroes & Sheldon, 1988).

In dit onderzoek worden in focusgroepen (zie paragraaf 5.3.2) bepaalde situaties voorgelegd aan een groep huurders van KleurrijkWonen. De deelnemers wordt gevraagd hoe zij op de situaties zouden reageren of wat zij van de voorgestelde situatie vinden. Een dergelijk onderzoek geeft inzicht waar de consument, in dit onderzoek de woonconsument, op let bij het beoordelen van de geschiktheid van de woonsituatie (Kroes & Sheldon, 1988).

Het vragen naar voorkeuren en gebruik van vooraf bepaalde keuzemogelijkheden, maakt dat reacties altijd hypothetisch zijn. Dit is dan ook het grootste nadeel van stated preference onderzoek: In werkelijkheid kan de respondent anders reageren dan hij of zij van te voren verwacht (Cameron et al., 2010, p. 10). Aan de andere kant geeft stated preference onderzoek de mogelijkheid om invloed te hebben op de situatie waarop deelnemers moeten reageren. In het theoretisch kader is naar voren gekomen dat keuzes met betrekking tot de woonsituatie afhankelijk zijn van de context waarin een persoon de keuze maakt (denk aan de huidige woonsituatie, de financiële situatie, de gezondheidstoestand van de persoon, et cetera) (o.a. Golant, 2014). Het doel van dit onderzoek is om meer inzicht te krijgen in de factoren die een rol spelen bij de zoektocht naar een geschikte woonsituatie, niet zozeer om kennis te vergaren over de individuele contexten waarin mensen deze keuzes maken. Stated preference onderzoek maakt het mogelijk om zekere invloed te hebben op de context, en daarmee tot een meer algemeen beeld te komen hoe verschillende huurders in een vergelijkbare context reageren.

5.3.2 Dataverzameling: Focusgroepen

Het doel van het empirisch gedeelte van dit onderzoek is om algemene bevindingen uit de studie omgevingsgerontologie (hoofdstuk 3) en uit landelijke woonbehoeftenonderzoeken (hoofdstuk 4) te toetsen aan de praktijk. Het plaatst de algemene bevindingen uit de literatuurstudies in een specifieke context, namelijk de woonsituatie van 55-plus huurders van KleurrijkWonen. Voor dit onderzoek is gekozen om bij het empirisch onderzoek gebruik te maken van focusgroepen. Dit is een onderzoeksmethode waarbij op gestructureerde wijze een discussie wordt gecreëerd onder specifieke doelgroepen, in dit geval de 55-plus huurders van KleurrijkWonen.

De keuze voor focusgroepen

Het gebruik van focusgroepen in wetenschappelijk onderzoek geeft mogelijkheden tot het creëren van een discussie, biedt ruimte voor persoonlijke ervaringen van deelnemers, terwijl er tegelijkertijd een zekere grip is op de context waarin het onderzoek plaatsvindt. De twee belangrijkste motieven om focusgroepen te gebruiken, worden hieronder toegelicht.

1. Ruimte voor persoonlijke context, zonder te verdrinken in details

Ouderen zijn een heterogene doelgroep met uiteenlopende woonbehoeften (zie o.a. Golant, 2012; Rosenberg & Everitt, 2001). Dit maakt dat er naar verwachting verschillende visies zijn op factoren die bepalend zijn voor het ervaren van een geschikte woonsituatie en de verantwoordelijkheid van KleurrijkWonen om hieraan bij te dragen. Door 55-plus huurders van KleurrijkWonen met elkaar in

discussie te laten gaan, wordt het mogelijk om meer begrip te krijgen in de achtergronden van deze verschillende visies over geschikt wonen (Barrett & Kirk, 2000, p. 623).

Focusgroepen geven de mogelijkheid om aandacht te schenken aan de persoonlijke ervaring van deelnemers. In tegenstelling tot persoonlijke interviews, is er bij focusgroepen ruimte voor reactie en discussie tussen deelnemers. Het dwingt deelnemers om na te denken over hetgeen zij zeggen en dit nader uit te leggen wanneer een andere deelnemer iets niet snapt of het oneens is. Deze discussie helpt dat er voorbij gegaan wordt aan de 'tevredenheidsparadox': Het gegeven dat wanneer gevraagd wordt naar de woonsituatie, in principe vrijwel altijd positief gereageerd wordt, ongeacht de objectieve woonsituatie (Oswald et al., 2003, p. 136). Dit wordt bijvoorbeeld gedaan door deelnemers een casus voor te leggen, waarbij het een gegeven is dat de persoon te maken heeft met een ongeschikte woonsituatie. Ook zorgt het gebruik van focusgroepen voor een bepaalde mate van controle over de context waarin gesproken wordt over de woonbehoeften. Deelnemers krijgen de ruimte om tot op zekere hoogte in te gaan op persoonlijke omstandigheden en bevindingen in hun eigen woonomgeving. Doordat het echter een gesprek is in een neutrale omgeving in een groep, wordt voorkomen op te gedetailleerd op persoonlijke situaties wordt ingegaan.

2. *Verder kijken dan woonwensen*

KleurrijkWonen heeft als woningcorporatie te maken met verschillende groepen huurders, waaronder een groep met beperkte financiële middelen om te voorzien in veranderende woonbehoeften. KleurrijkWonen heeft op haar beurt beperkte middelen om te voorzien in alle persoonlijke woonbehoeften van individuele huurders. Een discussie met verschillende typen huurders moet voorkomen dat er te veel in dromen en wensen wordt gedacht. Focusgroepen bereiken dit doordat deelnemers met verschillende visies op elkaar kunnen reageren. In tegenstelling tot enquêtes of interviews, is het hierdoor mogelijk dat onrealistische denkwijzen door andere deelnemers worden bekritiseerd. Daarnaast biedt het deelnemers de mogelijkheid om op basis van de visies van andere deelnemers, de eigen denkwijzen aan te passen (Barrett & Kirk, 2000, p. 623).

Gebruik van focusgroepen bij oudere doelgroepen

Bij onderzoek onder ouderen wordt regelmatig gebruikgemaakt van focusgroepen (Cook et al, 2007; Wiles et al., 2011; Coughlin, 2001; Demiris et al., 2008). Vergrijzing zorgt voor een toenemende belangstelling voor ouderen. Er worden vele kwantitatieve onderzoeken gedaan naar de wensen en behoeften van ouderen. Een goede vragenlijst maken, vraagt echter om voorkennis. In veel gevallen worden focusgroepen dan ook gebruikt ter voorbereiding van enquêtes, om te achterhalen welke onderwerpen er spelen. Daarnaast dienen de focusgroepen om inzicht te krijgen in het onderzoeksonderwerp en de behoeften van een specifieke doelgroep (Barrett & Kirk, 2000, p. 622). Focusgroepen zijn in het speciaal geschikt voor meer kwetsbare doelgroepen zoals kinderen en ouderen, omdat focusgroepen minder ingrijpend of bedreigend zijn ten opzichte van één op één interviews (Barbour, 2007, p. 7).

Barrett & Kirk (2000) hebben een overzicht gemaakt van aandachtspunten bij focusgroeponderzoek onder de doelgroep ouderen. Zij stellen dat er allereerst rekening mee gehouden moet worden dat ouderdom vaak samen gaat met een toenemende moeite om de aandacht langdurig bij een onderwerp te houden (Barrett & Kirk, 2000, p. 625; Demiris et al., 2008, 121). Focusgroepen moeten daarom niet te lang duren en vooral op een boeiende en afwisselende manier worden opgebouwd. Daarnaast wordt het belang genoemd van duidelijkheid en vooral het voorkomen van complexe vragen die niet door iedereen begrepen worden. Het kan helpen om van te voren de onderwerpen van discussie aan te geven en ook tijdens de focusgroepen duidelijk de overgang van het ene naar het andere onderwerp te maken. Daarnaast is het belangrijk om korte vragen te stellen, die slechts over een enkel onderwerp gaan (Barrett & Kirk, 2000, p. 624). De aanwijzingen van Barrett & Kirk (2000) zijn meegenomen in de opzet van de focusgroepen. Zo is gekozen voor de beperkte duur van twee uur per focusgroep met een pauze tussendoor, om te bevorderen dat iedereen de aandacht bij de discussies kan houden. Daarnaast is gebruikgemaakt van verschillende, afwisselende werkvormen per onderwerp. Deze onderwerpen zijn vooraf geïntroduceerd. Dit zorgt voor een duidelijke overgang tussen verschillende thema's en daarmee tot duidelijkheid voor de deelnemers. In paragraaf 5.4.3 wordt verder ingegaan op de invulling van de focusgroepen.

Meerwaarde voor de deelnemers

De focusgroepen worden gebruikt om een antwoord te krijgen op de hoofdvraag. Hiermee kan KleurrijkWonen inzicht gegeven worden waar en hoe zij bij kan dragen aan een geschikte woonsituatie. De focusgroepen hebben echter niet alleen een meerwaarde voor dit onderzoek, maar kan dit ook hebben voor de deelnemers zelf (Gibbs, 1997). Zoals in het onderzoek naar voren komt, mist bij sommige mensen het overzicht van welke mogelijkheden beschikbaar zijn om aan hun woonbehoeften te voldoen. De discussie over geschikt wonen met andere huurders van KleurrijkWonen, kan er aan bijdragen dat deelnemers een beter beeld van de beschikbaarheid, effectiviteit en haalbaarheid van verschillende mogelijkheden krijgen om de woonsituatie aan te passen. Dit zijn de drie criteria waarop aanpassingsstrategieën worden beoordeeld (Golant, 2014, zie paragraaf 3.4.4). Focusgroepen kunnen huurders daarom helpen om mogelijkheden te overzien en beter onderbouwde keuzes te maken met betrekking tot wonen.

5.3.3 Data-analyse

Dit onderzoek maakt voor de dataverzameling gebruik van focusgroepen. Om te zorgen dat er een antwoord wordt gevonden op de deelvragen en om de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek zo veel mogelijk te borgen, wordt zowel de dataverzameling en data-analyse gestructureerd uitgevoerd. In deze paragraaf gaat de aandacht uit naar de manier waarop de data geanalyseerd wordt. Figuur 5.2 biedt een overzicht van alle stappen in het analyseproces.

In dit onderzoek worden drie focusgroepen gehouden onder 55-plus huurders in drie verschillende kernen van het werkgebied van KleurrijkWonen. Alle drie de focusgroepen hebben dezelfde opbouw, gebaseerd op het literatuuronderzoek (zie bijlage 1). Hoewel de volgorde per focusgroep kan verschillen, worden deelnemers aan de focusgroepen dezelfde onderwerpen en stellingen voorgelegd. Dit maakt het mogelijk om de data te vergelijken (Morgan, 1996, p. 143). Door de vergelijkbare opzet van de focusgroepen kunnen zowel algemene trends en contextuele verschillen herkend worden.

De mate van analyse hangt af van het doel van de focusgroepen, beperkingen in tijd en geld en de uitkomsten van de focusgroepen. Zo stellen Stewart & Shamdasani (2014, pp. 109-110) dat bij vanzelfsprekende conclusies, een verslag van deze conclusies voldoende is. Ook wanneer de focusgroepen alleen gebruikt worden voor een 'ja' of 'nee' vraag voor bijvoorbeeld de lancering van een nieuw product, is een uitgebreide analyse overbodig. In dit geval worden focusgroepen gebruikt om meer inzicht te krijgen in de achtergronden bij keuzes en percepties van huurders. Dit vraagt op een meer gedetailleerde analyse van de data. Het is daarom nodig om geluidsopnamen van de focusgroepen te maken en hier een uitgebreid verslag van te maken. Dit uitgebreide verslag vormt de basis van de analyse. De gestructureerde opbouw van de focusgroepen zorgt er vervolgens voor dat de inhoud per thema of onderwerp gesorteerd kan worden. Hierdoor ontstaat er overzicht hoe deelnemers aan verschillende focusgroepen hebben gereageerd op bepaalde vragen of onderwerpen.

Na het uitwerken en structureren van de data kan de daadwerkelijke inhoudsanalyse worden uitgevoerd. Dit gebeurt op basis van de analyseschema's (zie bijlage 2). In deze schema's wordt per deelvraag een overzicht gemaakt van belangrijke theoretische bevindingen en achtergronden uit bestaande woonbehoeftenonderzoeken. Dit leidt tot het formuleren van deductieve codes. Dit zijn de codes of indicatoren die vooraf door de onderzoeker zijn benoemd op basis van het theoretisch onderzoek (Bryman, 2012). Tijdens de focusgroepen wordt deelnemers echter de ruimte geboden om vrij te reageren op stellingen en vragen, en daarbij voor hen belangrijke onderwerpen naar voren te brengen. Dit kunnen onderwerpen zijn die geen onderdeel uitmaken van het deductieve codeerschema. Dit schema wordt daarom op basis van de focusgroepen aangevuld met inductieve codes. De inductieve en deductieve codes worden gebruikt voor het analyseren van de focusgroepen (bijlage 2).

Figuur 5.2: Overzicht stappen data-analyse

Stappen data-analyse	
1: Structuur	Alle focusgroepen hanteren dezelfde opbouw, vraagstelling en tijdsduur (Zie operationalisering)
2: Geluidsopnamen⁵	Van alle focusgroepen worden geluidsopnamen gemaakt.
3: Verslaglegging	De opnamen worden teruggeluisterd en uitgewerkt. Relevante informatie wordt letterlijk uitgewerkt. Niet relevante onderwerpen ⁶ worden minimaal opgenomen of geheel weggelaten.
4: Ordening data	De focusgroepen zijn gestructureerd opgebouwd met stellingen, vragen en een casus. Na de uitwerking van de focusgroepen, wordt de data per onderwerp/vraagstelling bij elkaar gevoegd. Op deze manier wordt de data per onderwerp geordend. Een overzicht van deze verschillende onderwerpen staat in bijlage 1.
5: Inhoudsanalyse	De uitgebreide verslagen van de focusgroepen vormen de basis voor de inhoudsanalyse. Voor deze analyse wordt gebruikgemaakt van analyseschema's. Hierin staan zowel inductieve als deductieve codes. De analyseschema's zijn te vinden in bijlage 2.

5.3.4 Kwaliteit van het onderzoek

De kwaliteit van het empirisch onderzoek wordt bepaald door de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek. In deze paragraaf worden de gevolgen van het gebruik van focusgroepen op de kwaliteit van het onderzoek besproken. Ook wordt onderbouwd op welke manier de kwaliteit van het onderzoek wordt gewaarborgd.

Validiteit

De validiteit van het onderzoek geeft aan in hoeverre een onderzoek meet wat het zegt te meten. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen interne en externe validiteit. De interne validiteit gaat over de mate waarin de gegevens, interpretaties en resultaten overeenkomen met de werkelijkheid zoals de deelnemers deze informatie bedoeld hebben (Bryman, 2012). De interne validiteit wordt in dit onderzoek op meerdere manieren geborgd. Allereerst zijn alle focusgroepen met kwalitatief audiomateriaal opgenomen. Door deze gesprekken vervolgens terug te luisteren, uit te werken en gestructureerd te analyseren (paragraaf 5.3.3), wordt de kans op foutieve interpretatie van de onderzoeksgegevens tot een minimum beperkt. Tijdens de focusgroepen is er ruimte om door te vragen op bepaalde thema's of statements van deelnemers. Dit zorgt voor een goede interpretatie van hetgeen verteld wordt. Daarnaast worden de onderzoeksresultaten uit de focusgroepen ondersteund door bestaande woonbehoeftenonderzoeken.

De externe validiteit is de mate waarin de informatie gegeneraliseerd kan worden naar een bredere populatie. De externe validiteit van dit onderzoek is beperkt, door de beperkte omvang van de onderzoekspopulatie. Het onderzoek richt zich specifiek op de zorggerelateerde, veranderende woonbehoeften van 55-plus huurders bij KleurrijkWonen. Deze focus zorgt ervoor dat dit onderzoek alleen uitspraken kan doen over deze specifieke doelgroep. De uitkomsten kunnen daarmee niet gegeneraliseerd worden naar andere situaties bij andere woningcorporaties of ouderen in het algemeen. Er moet echter benadrukt worden dat het doel van dit onderzoek en het gebruik van focusgroepen niet is om tot algemeen geldende conclusies te komen: *"It is important to keep in mind that the intent of focus groups is not to infer but to understand, not to generalize but to determine the range, not to make statements about the population but to provide insights about how people perceive a situation."* (Krueger, 1994, p. 87 geciteerd in Partridge et al., 2010, p. 324). De validiteit wordt zover mogelijk bevorderd door de keuze voor stated preference onderzoek. Dit type onderzoek is een manier om tot op zekere hoogte grip te hebben op deze omstandigheden. Stated preference onderzoek biedt de mogelijkheid om situaties voor te leggen en participanten te vragen hoe zij hypothetisch zouden reageren. Dit zorgt ervoor dat een beeld ontstaat hoe verschillende mensen reageren op eenzelfde situatie.

Betrouwbaarheid

Voor de betrouwbaarheid van het onderzoek is het belangrijk dat alle stappen in het onderzoek goed verantwoord en traceerbaar zijn. In dit onderzoek gebeurt dit door een overzichtelijke en gestructureerde

⁵ De geluidsopnamen zijn op aanvraag beschikbaar bij de auteur

⁶ De geluidsopnamen zijn gedurende de volledige duur van de focusgroepen gemaakt, ook tijdens pauzes. Niet relevant duidt er op dat er geen enkel verband is geweest met het onderzoek.

opbouw van de focusgroepen (Bijlage 1). De betrouwbaarheid wordt bevorderd door geluidsopnamen te maken van de focusgroepen en bij de analyse van deze groepen gebruik te maken van een gestructureerd analyseschema. De hoofdlijnen van dit schema zijn gebaseerd op het theoretisch onderzoek en de bestaande woonbehoeftenonderzoeken. Daarnaast zijn alle focusgroepen geleid door dezelfde persoon, waardoor verschillen in aanpak van de bijeenkomsten beperkt is.

Ook is het voor de betrouwbaarheid van het onderzoek belangrijk om de objectiviteit te waarborgen. Om dit te bereiken zijn meerdere focusgroepen uitgevoerd, is er een mix gecreëerd van zoveel mogelijk typen huurders en is er ruimte gecreëerd om deelnemers hun eigen mening te laten uiten. Hoewel er voor de validiteit van het onderzoek gebruik is gemaakt van een zekere structuur tijdens de focusgroepen, is er ook ruimte gehouden voor nieuwe onderwerpen. Naast de vooraf gestelde hoofdlijnen van het analyseschema, is inductieve codering daarom ook onderdeel van het onderzoek.

5.4 Operationalisering

Deze paragraaf laat zien hoe het empirisch onderzoek in de praktijk wordt vormgegeven. Het gaat in op de onderzoekspopulatie, de selectie van deze populatie en de uitvoering van de focusgroepen.

5.4.1 Doelpopulatie

Het empirisch onderzoek richt zich op de 55-plus huurders van KleurrijkWonen. Dit sluit aan bij de klantgroepen die KleurrijkWonen zelf hanteert. KleurrijkWonen kent drie klantgroepen van 55 jaar en ouder. De eerste groep zijn de 'Buurtbauers', 55-plus huurders zonder thuiswonende kinderen, met een inkomen tot 39.000. Daarnaast is er de 'Fleecegeneratie', een kapitaalkrachtige doelgroep van 55 jaar en ouder. Zij vallen door hun ruime financiële middelen niet onder de doelgroep die direct afhankelijk is van de woningcorporatie voor een woning. Tot slot is er de klantgroep 'Zorg en zeker'. Hieronder vallen huurders met een leeftijd boven de 75 jaar, de leeftijd dat verwacht wordt dat mensen meer serieuze zorgvragen krijgen (Intern document, 2014).

Het werkgebied van KleurrijkWonen kan onderverdeeld worden in landelijke en meer stedelijke gebieden. Culemborg, Leerdam, Tiel en Geldermalsen zijn de grotere kernen van het werkgebied. Lingewaal, Buren en Giessenlanden bestaan voornamelijk uit kleinere kernen. In het onderzoek is het belangrijk dat dit onderscheid wordt meegenomen⁷. Stedelijke kernen kennen namelijk gemiddeld meer voorzieningen, waar in dorpen meer sociale cohesie verwacht wordt (Lammerts et al., 2006, p. 42). Deze aan- of afwezigheid van voorzieningen en een sociaal netwerk kunnen invloed hebben op de mogelijkheden die de omgeving biedt om te compenseren voor zorggerelateerde, veranderende woonbehoeften.

Op basis van de klantgroepen binnen KleurrijkWonen en de geografische kenmerken van het werkgebied, zijn de criteria voor het selecteren van deelnemers voor de focusgroepen geformuleerd. Eén van de focusgroepen vindt plaats in een stedelijke kern (Culemborg), één in een landelijke kern (Asperen) en de laatste zit tussen stedelijk en landelijk in (Geldermalsen). Er wordt gezorgd voor een mix van leeftijden, waarbij zowel de groep van 55 tot 75 jaar en 75 jaar en ouder vertegenwoordigd zijn. Op deze manier zijn alle klantgroepen betrokken. Tot slot wordt er een mix gemaakt van 55-plussers die onlangs zijn verhuisd en huurders die soms al meer dan veertig jaar op dezelfde plaats wonen. In hoofdstuk drie en vier is naar voren gekomen dat de verhuigeneigdheid zeer laag is in deze doelgroep. Door juist een aantal mensen te betrekken die wel verhuisd zijn, worden er mogelijkheden geboden voor de discussie. Zij kunnen de verwachtingen die de niet-verhuizers hebben over het al dan niet verhuizen bevestigen of juist ontkrachten.

5.4.2 Selectie deelnemers

Aantal deelnemers

Voor een goede discussie zijn 6 tot 12 deelnemers nodig (Bryman, 2012). Voor dit onderzoek is dan ook het streven geweest om rond het gemiddelde van 8 tot 10 deelnemers uit te komen. Binnen deze groep wordt ernaar gestreefd dat alle eerder genoemde klantgroepen betrokken worden. Dat wil zeggen dat er een mix

⁷ KleurrijkWonen is per 1 november gefuseerd met SVT Tiel. Buren en Tiel zijn de gemeenten die sindsdien ook onderdeel uitmaken van het werkgebied. De focusgroepen hebben zich echter gericht op het oude werkgebied. Er zijn daarom geen huurders uit Tiel en Buren betrokken bij het onderzoek.

ontstaat van 'jonge ouderen' (55 – 75 jaar) en 'oudere ouderen' (75-plus). Daarnaast is het gewenst om zowel huurders te betrekken die al lang in de huidige woning wonen, als huurders die niet al te lang geleden verhuisd zijn (Zie 5.4.1).

Selectieprocedure

Er zijn verschillende stappen uitgevoerd om tot een goede mix van deelnemers te komen (zie figuur 5.3). Vanuit het gehele huurdersbestand van KleurrijkWonen is in eerste instantie een onderverdeling gemaakt naar leeftijdsgroep. Er zijn twee groepen gecreëerd, namelijk 'tot 75 jaar' en 'vanaf 75 jaar'. Vervolgens zijn de gegevens per gemeente opgesplitst. Per leeftijdsgroep en gemeente is de data gesorteerd op de datum dat de huur is ingegaan. Vervolgens is het totaal aantal huurders in de selectie gedeeld door het totaal aantal gewenste adressen. Dit gewenste aantal lag per leeftijdsgroep en gemeente op vijftien. Dit aantal komt voort uit de aanname dat één op de drie aanschrijvingen aangeeft mee te willen werken (Klein, 2006). Om per focusgroep ongeveer tien deelnemers te hebben, gaat het daarmee per focusgroep om dertig aanschrijvingen. Om de verdeling in leeftijd te garanderen, zijn er vijftien huurders onder de 75 jaar en vijftien boven de 75 uitgenodigd. De uitkomst van het delen van het totaal aantal huurders in de selectie door het aantal gewenste adressen, is het getal wat gebruikt is voor de selectie. In het geval van Culemborg en Geldermalsen was dit vijftien, in het geval van Leerdam, Lingewaal en Giessenlanden zeven. Bij een uitkomst van bijvoorbeeld 41, is iedere 41e huurder in de lijst opgenomen. In sommige gevallen is van deze regel afgeweken, als er bijvoorbeeld geen direct telefoonnummer van deze huurder aanwezig was. In dat geval is de volgende op de lijst geselecteerd. Door de sortering op startdatum, zijn nu zowel huurders die lang in de huurwoning wonen, als mensen die de laatste jaren zijn verhuisd, in de selectie opgenomen.

Stappen selectie participanten	
1. Basis	Gehele huurdersbestand
2. Leeftijd	Onderverdeling twee groepen: 55-74 en vanaf 75 jaar.
3. Geografisch	Data geselecteerd op leeftijd per gemeente opgesplitst
5. Selectie op woonduur	Totaal aantal huurders in selectie (leeftijd en gemeente) gedeeld door totaal aantal gewenste adressen. Uitkomst is het nummer dat gebruikt wordt voor de selectie: Ieder X ^e nummer wordt geselecteerd uit de lijst, welke gesorteerd is op startdatum huur. Hierdoor zijn zowel huurders die lang op hetzelfde adres wonen als huurders die recent zijn verhuisd opgenomen in de lijst met aanschrijvingen. Deze deelnemers hebben per brief een uitnodiging ontvangen.
6. Eigen reactie	Huurders hebben een aantal dagen de tijd gekregen zelf te reageren.
7. Actieve benadering	Na 3 à 4 dagen zijn de geselecteerde huurders telefonisch benaderd. Bij de volgorde van bellen is rekening gehouden met de reeds geselecteerde deelnemers. Dit wil zeggen dat wanneer er al deelnemers in de doelgroep 75 plus hebben aangegeven mee te werken, er in eerste instantie geselecteerde huurders onder de 75 benaderd zijn. Dit om tot een goed gevarieerde groepssamenstelling te komen.
8. Bevestiging	1 à 2 weken van te voren is er een brief naar de deelnemers uitgegaan ter bevestiging van hun deelname.

Figuur 5.3: Overzicht van de stappen bij de deelnemersselectie

Samenstelling van de focusgroepen

De selectie van deelnemers heeft uiteindelijk geleid tot focusgroepen met 7 tot 9 deelnemers. In iedere groep is zowel de leeftijdscategorie tot 75 en vanaf 75 jaar vertegenwoordigd. Figuur 5.4 geeft een overzicht van de deelnemerskenmerken per focusgroep. In bijlage 3 is een meer uitgebreid overzicht te vinden van de samenstelling van de focusgroepen.

Figuur 5.4: Deelnemers per focusgroepbijeenkomst

	Asperen	Culemborg	Geldermalsen
Aantal aangeschreven	30	30	30
Aantal positieve reacties	12	11	10
Aantal deelnemers	8	7	9
Gemiddelde leeftijd deelnemers	75	72	76
Aantal deelnemers tot 75 jaar	3	4	4
Aantal deelnemers vanaf 75 jaar	5	3	5
Leeftijd jongste deelnemer	60	62	63

Leeftijd oudste deelnemer	86	85	86
---------------------------	----	----	----

5.4.3 Opzet van de focusgroepen

Het empirisch onderdeel van dit onderzoek zoekt antwoord op twee vragen, namelijk: *‘Wat bepaalt de geschiktheid van de woonsituatie voor 55-plus huurders van KleurrijkWonen?’* en *‘Hoe reageren huurders van KleurrijkWonen op een ongeschikte woonsituatie?’*. Uit het theoretisch kader (hoofdstuk 3) en de bestaande woonbehoeftenonderzoeken (hoofdstuk 4) zijn per deelvraag een aantal veronderstellingen geformuleerd (paragraaf 5.2.2). Zowel de opbouw als de analyseschema’s van de focusgroepen zijn hierop gebaseerd.

Het creëren van structuur en het analyseschema

Een gestructureerde opzet van de focusgroepen is van belang om uiteindelijk een antwoord te kunnen geven op de deelvragen. De beperkte tijd per focusgroep moet zo worden ingericht, dat alle veronderstellingen die zijn geformuleerd op basis van de theorie aan bod komen. Om de focusgroepen structuur te geven, zijn allereerst twee kernonderwerpen geformuleerd. Deze kernonderwerpen volgen uit de deelvragen, namelijk ‘visie op geschikt wonen’ en ‘reageren op een ongeschikte woonsituatie’. Per kernonderwerp is gekeken wat hier vanuit de theorie en bestaande woonbehoeftenonderzoeken over bekend is. Op basis van deze kennis is de inhoudelijke invulling van de focusgroepen gemaakt. Hier is vervolgens een passende werkvorm bij gezocht, welke later in deze paragraaf besproken worden. De verzameling aan informatie uit het literatuuronderzoek (theorie en bestaande woonbehoeftenonderzoeken) zijn verzameld in een analyseschema (Bijlage 2). Op basis van dit schema wordt de data geanalyseerd. Hier zijn tevens de indicatoren die voortkomen uit de theorie in opgenomen. Figuur 5.5 laat de globale opbouw van de focusgroepen zien, met per onderwerp de thema’s die worden besproken en de gekozen werkvorm. De uitgebreide opbouw en invulling van de focusgroepen zijn opgenomen in de bijlagen (Bijlage 1).

Werkvormen

Tijdens de focusgroepen zijn drie werkvormen gebruikt. Er is gekozen voor werkvormen die er voor zorgen dat alle deelnemers actief worden betrokken, alle vooraf bepaalde thema’s aan bod komen en deelnemers voldoende ruimte krijgen om met elkaar in discussie te gaan.

Persoonlijke stellingen

De eerste werkvorm, die gebruikt is voor het achterhalen van de visie op geschikt wonen, zijn losse kaartjes met stellingen er op. De deelnemers wordt één voor één gevraagd blind een kaartje te kiezen. De deelnemer die het kaartje gekozen heeft, wordt eerst gevraagd om een reactie op de stelling. Vervolgens wordt de rest van de groep gevraagd om te reageren op de stelling. Deze werkwijze zorgt ervoor dat alle deelnemers actief betrokken worden bij de discussie. Door de stellingen vooraf vast te stellen, komen alle thema’s aan bod.

Stellingen met groene en rode stemblaadjes

Bij de tweede werkvorm, gebruikt voor deel één van het kernonderwerp ‘reageren op een ongeschikte woonsituatie’, wordt opnieuw gebruikgemaakt van stellingen. Dit keer moeten alle deelnemers reageren door een rood of groen blaadje in de lucht te houden waarmee zij aangeven het eens of oneens te zijn met de stelling. Op deze manier ontstaat er inzicht in hoeverre deelnemers van de focusgroep denken over bepaalde situaties. Daarnaast biedt het de mogelijkheid voor- en tegenstanders van een stelling aan het woord te laten, zodat alle denkwijzen aan bod komen.

Casus

De laatste werkvorm is een casus. In deze casus wordt een situatie geschetst waarin een oudere persoon te maken heeft met een ongeschikte woonsituatie. Deelnemers worden hierdoor gedwongen om zich te verplaatsen in de situatie waarbij zij de woonsituatie als ongeschikt ervaren, ook als zij over hun eigen woonsituatie tevreden zijn. Ook zorgt het ervoor dat alle deelnemers kijken naar dezelfde situatie en moeten bedenken hoe zij in die situatie zouden reageren. Dit maakt het mogelijk om de verschillen in visies op de casus te vergelijken en daarmee inzicht te krijgen in de verschillende manieren waarop de deelnemers tegen een ongeschikte woonsituatie aankijken en verwachten te reageren.

Figuur 5.5: Globale invulling focusgroepen

Invulling focusgroepen		
Kernonderwerp	Thema's	Werkvorm
Visie op geschikt wonen	<ul style="list-style-type: none"> - Rol voorzieningen - Rol sociale omgeving - Rol technische staat woning - Rol eigen gezondheid - Rol tevredenheid huidige woonlocatie 	Persoonlijke stellingen
Reageren op een ongeschikte woonsituatie Deel 1: Verhuiscapaciteit	<ul style="list-style-type: none"> - Rol van het aanbod - Rol van sociaal netwerk - Rol betaalbaarheid - Rol van KleurrijkWonen - Rol gehechtheid 	Stellingen met stemblaadjes
Reageren op een ongeschikte woonsituatie Deel 2: Verwachtingen en reacties	<ul style="list-style-type: none"> - Rol van verwachtingen - Rol van verantwoordelijkheid huurder zelf, gemeente en corporatie. - Rol gehechtheid 	Casus

6. Introductie KleurrijkWonen

Huidige situatie met betrekking tot wonen en zorg bij KleurrijkWonen

6.1 Inleiding

Dit onderzoek richt zich op de vraag hoe woningcorporatie KleurrijkWonen bij kan dragen aan een geschikte woonsituatie voor haar 55-plus huurders. Voordat in hoofdstuk 7 wordt ingegaan op de resultaten uit de focusgroepen met deze huurders, wordt eerst een introductie gegeven op de huidige situatie met betrekking tot wonen en zorg bij KleurrijkWonen.

KleurrijkWonen is een woningcorporatie met ruim 15 duizend woningen in de regio's Rivierenland (Gelderland) en Alblasserwaard-Vijfheerenlanden (Zuid-Holland). KleurrijkWonen bezit in deze provincies woningen in zeven gemeenten (figuur 6.1). Er bestaan grote verschillen tussen de verschillende gemeenten. Zo zijn Culemborg en Tiel relatief stedelijke gemeenten, waar een gemeente als Lingewaal uitsluitend bestaat uit kleine kernen. Dit hoofdstuk laat zien hoe de bevolking van KleurrijkWonen er uitziet en hoe de huurders op dit moment wonen. Daarnaast is wordt er een kort overzicht gegeven van het huidige beleid van KleurrijkWonen op het gebied van wonen en zorg.

Figuur 6.1: Werkgebied KleurrijkWonen



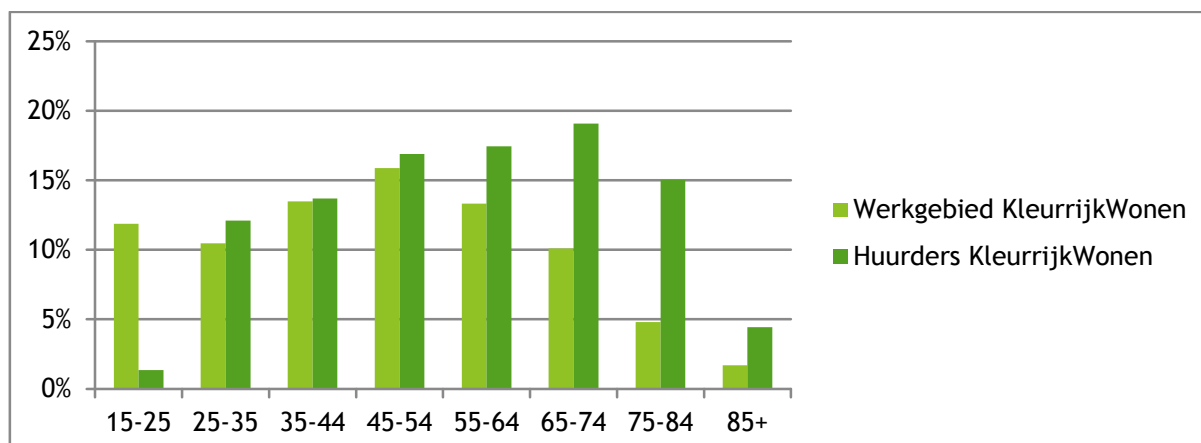
KleurrijkWonen, 2014

6.1 Ouderen bij KleurrijkWonen

6.1.1 Bevolkingssamenstelling

Net als in de rest van Nederland, heeft ook KleurrijkWonen in haar werkgebied en in het huurdersbestand te maken met vergrijzing. Op dit moment is 38 procent van de huurders 65 jaar of ouder. In vergelijking met de totale bevolkingssamenstelling van het werkgebied van KleurrijkWonen, zijn er in het huurdersbestand relatief veel 55-plussers (figuur 6.2). De grote groep oudere huurders verklaren de urgentie die bij KleurrijkWonen gevoeld wordt om te reageren op de beleidsontwikkelingen op het gebied van wonen en zorg. Zij hebben te maken met een grote groep die naar verwachting op termijn te maken krijgen met zorggerelateerde, veranderende woonbehoeften.

Figuur 6.2: Percentage huurders per leeftijdsgroep tegenover het percentage van de totale bevolking per leeftijdsgroep.

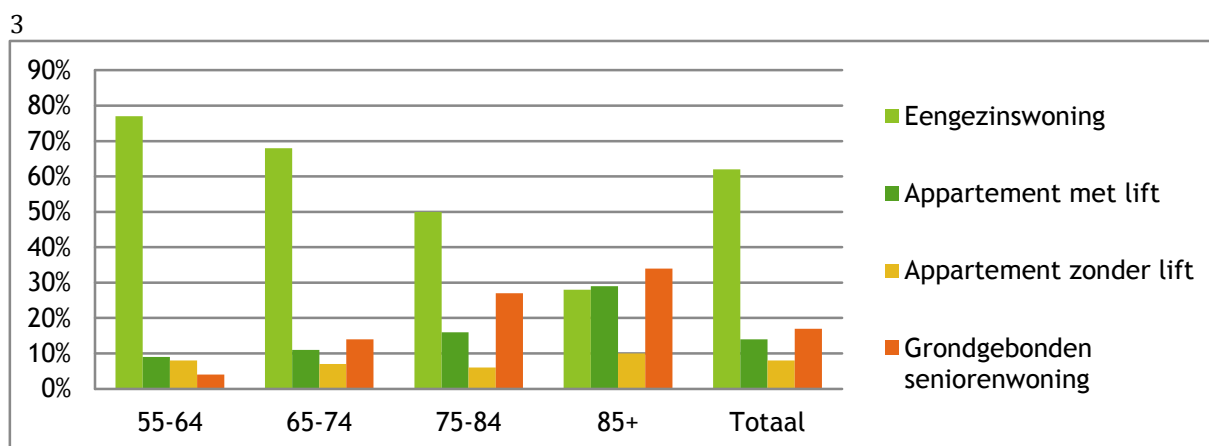


Bron: CBS, 2014d; KleurrijkWonen, 2014

6.1.3 Woonsituatie

Het overgrote deel van de 55-plus huurders bij KleurrijkWonen woont in een eengezinswoning (Figuur 6.3). Tot de leeftijd van 85 jaar gaat het om meer dan de helft van de huurders. Daarna neemt het percentage snel af naar 28 procent. Waar het aantal huurders in eengezinswoningen woont daalt naar mate de leeftijd toeneemt, groeit het aantal bewoners van appartementen met lift en grondgebonden seniorenwoningen. Hier is uit op te maken dat de mensen die de eengezinswoning verlaten, deze inruilen voor een appartement met lift of een grondgebonden seniorenwoning.

Figuur 6.3: Percentage huurders van KleurrijkWonen in verschillende leeftijdscategorieën per woningtype



Bron: KleurrijkWonen, 2014

6.2 Beleid van KleurrijkWonen met betrekking tot ouderen

KleurrijkWonen heeft februari 2014 de visie op wonen en zorg opgesteld. In deze visie staan verschillende strategische keuzes hoe KleurrijkWonen omgaat met het vraagstuk wonen en zorg. Naast deze visie zijn er een aantal specifieke projecten ten behoeve van de oudere huurder. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om de bouw van seniorenwoningen en het doorstroomproject. Dit doorstroomproject dient om ouderen te verleiden hun seniorenwoning te verlaten en op deze manier ruimte te creëren voor jonge gezinnen. Daarnaast is het ZAV-beleid⁸ belangrijk als het gaat om woningaanpassingen. Dit ZAV-beleid geeft aan welke

⁸ ZAV: Zelf aangebrachte voorzieningen

aanpassingen aan de woning zijn toegestaan en of er een vergoeding vanuit KleurrijkWonen mogelijk is. Dit beleid is niet specifiek gericht op ouderen. Tot slot wordt kort aandacht besteed aan de Klussendienst, die het voor huurders mogelijk maakt goedkoop kleine aanpassingen uit te laten voeren. Deze paragraaf geeft een overzicht van het beleid en regelingen die te maken hebben geschikt wonen voor ouderen.

6.2.1 Labeling

KleurrijkWonen kent op dit moment twee labels speciaal gericht op de oudere en hulpbehoevende huurders, namelijk de ‘grondgebonden seniorenwoning’ en de ‘woonzorgwoning’. In de vastgoedsturing staat de woonzorgwoning omschreven als een woning die specifiek geschikt is voor ouderen en mensen met een handicap. Hieronder vallen onder andere serviceflats, nultredenwoningen, rollator- en rolstolgeschikte woningen en aanleunwoningen. Grondgebonden seniorenwoningen zijn vooral kleinere, gelijkvloerse woningen. De vastgoedsturing geeft hier echter geen specifieke definiëring van.

Het gebruik van de verschillende labels loopt op dit moment door elkaar. Zo is er op dit moment geen overzicht van alle woonzorgwoningen in de reguliere voorraad. Het label blijkt bijna uitsluitend gebruikt te worden voor de BOG/MOG⁹ portefeuille.

6.2.2 Tiels Sterrenstelsysteem

De laatste jaren is de woningvoorraad in Lingewaal, Culemborg en Geldermalsen geïnventariseerd op basis van het Tiels sterrenstelsysteem. Dit systeem kijkt naar de toe- en doorgankelijkheid van de woning. Hoe hoger de toe- en doorgankelijkheid, hoe hoger het aantal sterren (Figuur 6.4). Nultreden geldt in dit soort systemen als minimum criterium voor een geschikte woning. Nultreden wil zeggen dat alle primaire ruimten (keuken, woonkamer, badkamer en slaapkamer) zonder trappenlopen bereikt kunnen worden.

Figuur 6.4: Het Tiels Sterrenstelsysteem

Sterren	Kenmerken
*	Een traploze woning, rollator toegankelijk
**	Een rollator toe- en doorgankelijke woning
***	Een rolstoel toe- en rollator doorgankelijke woning
****	Een rolstoel toe- en doorgankelijke woning
geen	De woning voldoet niet aan de eisen van het Sterrenstelsysteem en is in zijn huidige staat dus niet (of onvoldoende) geschikt voor senioren en mindervaliden.

Bron: KleurrijkWonen, 2014

Uit de evaluatie van de inventarisatie blijkt dat een groot gedeelte van de huidige woningvoorraad geen sterren krijgt, omdat de primaire ruimtes niet gelijkvloers of via een traplift bereikbaar zijn. Het blijkt dat het bijna niet mogelijk is om de bestaande voorraad van nul naar één ster op te plussen, omdat gesteld wordt dat het kostbaar is om alle primaire ruimten zonder traplopen bereikbaar te maken (Evaluatie KleurrijkWonen). Ook worden er harde eisen gesteld aan de breedte van de deuren. Wanneer niet aan de eis voor de breedte voldaan wordt, verdient de woning ook geen ster. Dit terwijl in veel gevallen de breedte van de deur voor veel bewoners zelf niet bepalend is voor de geschiktheid van de woning.

Figuur 6.5: Resultaat inventarisatie aan de hand van het Tiels sterrenstelsysteem.

	Geldermalsen	Culemborg	Lingewaal	Leerdam	Giessenlanden	Totaal
*	41	346	65	-	-	452
**	33	3	0	-	-	36
***	0	0	0	-	-	0
****	0	0	0	-	-	0

Aantal woningen per sterrencategorie per gemeente (2012)

Bron: van Diem – Smit, 2014

⁹ BOG/MOG = Bedrijfs- en Maatschappelijk onroerend goed. Het gaat hierbij om vastgoed dat bijvoorbeeld door een zorginstelling gehuurd wordt.

Omdat het woningbezit van KleurrijkWonen voor tachtig procent uit eengezinswoningen bestaat, is de conclusie op basis van het sterrenstelsel dat bijna al deze woningen ongeschikt zijn (Figuur 6.5). Veel van de eengezinswoningen worden echter bewoond door senioren, die over het algemeen juist erg tevreden zijn gebaseerd op de regelmatige tevredenheidsonderzoeken van KleurrijkWonen. De vraag is daarom wat de waarde van deze volledig technische benadering op geschikte woningen is voor KleurrijkWonen, als blijkt dat op papier weinig woningen geschikt zijn, maar deze door de huurder wel als geschikt worden ervaren. Dit onderzoek maakt onderdeel uit van een programma om antwoord te vinden op onder andere deze vraag.

6.2.2 Doorstroomproject

Het doorstroomproject is een project dat zowel ouderen helpt om geschikt te wonen, als de doorstroming over het algemeen bevordert. In dit project worden ouderen in grote eengezinswoningen verleid om deze woning te verruilen voor een seniorenwoning. De bedoeling is dat deze verhuizing leidt tot een verhuisketen. De vrijkomende grote woning wordt toegewezen aan gezinnen. De kleinere woning die zij achterlaten, is geschikt voor starters. Ouderen krijgen met voorrang recht op een seniorenwoning en het verschil in huur wordt gecompenseerd, waardoor zij per maand niet veel meer moeten betalen, vergeleken met een reguliere verhuizing.

6.2.3 Het ZAV-beleid

Het ZAV-beleid vormt een lijst aanpassingen die worden toegestaan. Het geeft daarnaast ook aan of het mogelijk is om er vanuit KleurrijkWonen een compensatie voor te krijgen. Op deze lijst staan vele verschillende aanpassingen, van het opknappen van de badkamer tot aan het leggen van een nieuwe vloer. Deze aanpassingen zijn niet specifiek gericht op ouderen.

Uit navraag bij de medewerkers van KleurrijkWonen die zich met het ZAV-beleid bezig houden, blijkt dat het aantal aanvragen gericht zorggerelateerde problemen slechts een klein onderdeel is van de totale ZAV-aanvragen. Zo is er in 2014 tweemaal een aanvraag gedaan voor een verbouwing of unit in de tuin voor een ziek kind en een zieke moeder. Daarnaast neemt het aantal aanvragen voor kluisjes voor de thuiszorg iets toe en is een aantal keer gevraagd om een verhoging van het straatwerk ten behoeve van scootmobielen.

6.2.4 Klussendienst

Huurders van KleurrijkWonen kunnen gebruikmaken van de Klussendienst. De Klussendienst voert goedkoop eenvoudige klusjes uit, zoals het plaatsen van wandsteunen of het maaien van het gazon. De klussen worden gedaan door werkzoekenden in de gemeenten, die op deze manier werkervaring op kunnen doen. De klussendienst biedt huurders op een goedkope manier aan om kleine aanpassingen en hulp in de woning te organiseren.

6.3 Samengevat

KleurrijkWonen heeft te maken met een grote groep oudere huurders, van wie de meerderheid in een reguliere eengezinswoning woont. Op verschillende manieren is KleurrijkWonen actief om ouderen van dienst te zijn. Dit varieert van specifieke seniorenwoningen, verhuizen met aantrekkelijke voorwaarden en goedkope technische ondersteuning voor huurders via de klussendienst. Het blijkt echter moeilijk om een helder overzicht van (potentieel) geschikte woningen te krijgen. De puur technische benadering van het sterrenstelsel blijkt veel woningen uit te sluiten en gaat voorbij aan verschillende woonbehoeften bij verschillende beperkingen. KleurrijkWonen wil de dienstverlening voor ouderen verder verbeteren, door onder andere met dit onderzoek meer inzicht te krijgen in het klantperspectief op geschikt wonen.

7. Resultaten

Uitkomsten uit de focusgroepen aan de hand van veronderstellingen

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten weergegeven van het empirisch onderzoek, dat is uitgevoerd doormiddel van focusgroepen. In hoofdstuk 5 is op basis van theoretische inzichten over omgevingsgerontologie een conceptueel model opgesteld. Hieruit zijn vijf veronderstellingen geformuleerd. De resultaten uit het empirisch onderzoek worden besproken aan de hand van deze veronderstellingen.

De veronderstellingen kennen een logische volgorde die volgt uit de doelstelling van dit onderzoek en het conceptueel model (hoofdstuk 5). De doelstelling van dit onderzoek is om vanuit het klantperspectief te achterhalen hoe KleurrijkWonen bij kan dragen aan een geschikte woonsituatie voor haar 55-plus huurders met zorggerelateerde, veranderende woonbehoeften. Om dit te achterhalen is het in eerste instantie van belang om te weten welke factoren bepalen of een woonsituatie als geschikt wordt ervaren of niet (paragraaf 7.2). Vervolgens wordt gekeken welke invloed zorggerelateerde ontwikkelingen hebben op de ervaring van een geschikte woonsituatie (paragraaf 7.3). Daarna wordt de aandacht verlegd naar de strategieën van huurders om tot een geschikte woonsituatie te komen (paragraaf 7.4 – 7.6). Kennis over deze strategieën moet leiden tot inzicht hoe verschillende mensen in een verschillende context reageren op zorggerelateerde veranderende woonbehoeften. Hier moet uit blijken waar de knelpunten liggen, waar problemen worden ervaren door de huurders en waar KleurrijkWonen op haar beurt bij kan dragen aan een geschikte woonsituatie.

In de uitwerking van de resultaten wordt onderscheid gemaakt tussen algemene bevindingen en contextafhankelijke voorbeelden. De algemene bevindingen zijn regelmatig terugkerende reacties, breed gedeelde meningen en/of trends die worden herkend tijdens de focusgroepen. Het zijn echter in het bijzonder de contextafhankelijke voorbeelden die een goed beeld geven van de verschillen in denkwijzen en reacties van deelnemers op bepaalde situaties met betrekking tot het geschikt wonen. Omdat deze voorbeelden niet per definitie maatgevend zijn voor andere huurders bij KleurrijkWonen, zijn deze te vinden in aparte kaders. Deze kaders dienen daarmee ter illustratie van specifieke voorbeelden.

7.2 Het bepalen van een geschikte woonsituatie

De eerste veronderstelling komt voort uit de breed gedragen aanname in omgevingsgerontologie dat het sterk subjectief is of een woonsituatie als geschikt wordt ervaren of niet (o.a. Golant, 2014; Rowles & Bernard, 2013; Wahl & Oswald, 2010). Dit wil zeggen dat het ervaren van een geschikte woonsituatie beïnvloed wordt door persoonlijke competenties zoals de gezondheid, persoonlijkheid, het sociale netwerk en de financiële draagkracht. Naar verwachting bepalen deze persoonlijke competenties in relatie tot de compensatiemogelijkheden of een woonsituatie voor een persoon geschikt is of niet. Bij de compensatiemogelijkheden gaat het onder andere om de technische staat van de woning, de mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen en de voorzieningen in de omgeving. De veronderstelling die hieruit voortkomt is:

Veronderstelling 1: De persoonlijke competenties van de huurder in relatie tot de compensatiemogelijkheden in de omgeving van de huurder, bepalen hoe een woonsituatie wordt ervaren.

Deze veronderstelling wordt ondersteund op basis van de focusgroepen. De gesprekken laten zien dat het niet zozeer bepaalde competenties zijn die bepalen hoe een woonsituatie wordt ervaren, maar juist de combinatie en samenstelling van competenties in relatie tot de woonsituatie. Zo kan een mindere gezondheid goed gecompenseerd worden door een sterk sociaal netwerk waar hulp en ondersteuning van ontvangen wordt. Aan de andere kant biedt een sociaal netwerk geen oplossing voor ontbrekende financiële middelen om noodzakelijke aanpassingen in een woning te doen. Er wordt daarbij een link gevonden met de verwachtingen die mensen van hun woonsituatie hebben. Hoe hoger de verwachtingen, des te eerder zal

iemand ontevreden zijn over de woonsituatie. Deze paragraaf gaat in eerste instantie in op de rol van verschillende competenties (paragraaf 7.2.1). Vervolgens wordt verder ingegaan op het belang van de combinatie van verschillende competenties voor de verwachtingen en ervaringen van de woonsituatie (paragraaf 7.2.2). De paragraaf wordt afgesloten met een korte, samenvattende conclusie.

7.2.1 De rol van afzonderlijke competenties

In de focusgroepen komt naar voren dat het vele verschillende competenties zijn die bepalen wanneer een woonsituatie als geschikt wordt ervaren of niet. Welke competenties het meest van invloed zijn, verschilt van persoon tot persoon. Het is vaak de combinatie van competenties die leidt tot een positieve of juist negatieve ervaring van de woonsituatie. In deze paragraaf wordt ingegaan op de rol van gezondheid, mobiliteit, persoonlijkheid, het sociale netwerk en de financiële draagkracht. Dit zijn de competenties die op basis van de focusgroepen als meest invloedrijk naar voren komen.

Gezondheid

In zowel de wetenschappelijke literatuur (o.a. Golant, 2014; Lawton, 1980), als bestaande woonbehoefteonderzoeken (o.a. Lijzenga & van der Waals, 2014) komt gezondheid naar voren als een belangrijke factor die bepaalt of een woonsituatie geschikt is of niet. In de focusgroepen komt naar voren dat de rol van de gezondheid sterk afhangt hoe gezondheid gedefinieerd wordt. Gezondheid wordt in de focusgroepen vooral gerelateerd aan de fysieke gesteldheid. Als gevolg van fysieke beperkingen worden elementen in de woning zoals trappen, de grootte van de woning, drempels en slecht onderhouden trottoirs als belemmeringen ervaren. Over de grootte van de woning reageert een van de deelnemers, “Je moet het allemaal maar schoon houden” (Culemborg, 2014). Voor deze deelnemer is de fysieke gezondheid daarmee reden om de grootte van de woning als ongeschikt te beoordelen.

Toch zijn er ook deelnemers die ook met het oog op het verslechteren van de gezondheid geen reden zien om de woning als ongeschikt te bestempelen. Zij verwachten dat de zorg thuis geregeld kan worden. Vooral deelnemers van wie de kinderen in de buurt wonen, zien dit als goede optie. Een deel van deze groep verwacht op de hulp en ondersteuning van de kinderen te kunnen rekenen als het nodig is. Eén van de deelnemers stelt dan ook dat alleen professionele hulp niet altijd een oplossing biedt: “Als je niet meer voor jezelf kan zorgen, kan er wel hulp thuis komen, maar je zit wel de hele dag alleen” (Geldermalsen, 2014).

Over het algemeen komt het beeld naar voren dat zo lang fysieke of geestelijke beperkingen in de huidige woonsituatie niet als belemmering worden ervaren, de woonsituatie voor deze persoon geschikt is. Pas als de gezondheid in relatie tot de woonsituatie de zelfredzaamheid beperkt, wordt er meer nagedacht over de geschiktheid van de woning en eventuele mogelijkheden om hier iets aan te doen. Op basis van de focusgroepen kan dan ook gesteld worden dat er voornamelijk wordt *gereageerd* op een verminderde gezondheid, en slechts beperkt wordt *geanticipeerd*. Er zijn voorbeelden van huurders die besloten hebben kleiner of gelijkvloers te gaan wonen met het oog op de toekomst. Vaak was dit een reactie op een zorggerelateerde ontwikkeling, bijvoorbeeld het verliezen van de partner of verminderde fysieke gezondheid. Deelnemers in reguliere woningen zonder beperkingen zeggen de toekomst af te wachten en nu beperkt bezig te zijn met de woonsituatie. Deelnemers die bewust afwachten stellen dat het niet te voorspellen is welke gezondheidsproblemen zullen optreden. Dit maakt dat het ook niet te voorspellen is welke aanpassingen of welk type woonsituatie gewenst is. Geleidelijk optredende fysieke beperkingen, kunnen worden opgelost met kleine aanpassingen. Een hersenbloeding kan iemand van volledig zelfstandig, plotseling hulpbehoevend maken. In dat geval vraagt de gezondheidssituatie om een woonsituatie waar constant zorg aanwezig is.

Tot slot komt naar voren dat de gezondheid tot veranderende woonbehoefte kan leiden, maar dat deze veranderde woonbehoefte ook van tijdelijke aard kunnen zijn. Een heupoperatie bijvoorbeeld, kan korte tijd tot meer zorg en ondersteuning vragen. Na revalidatie zijn er geen aanpassingen of extra ondersteuning meer nodig. Enkele deelnemers geven aan behoefte te hebben aan een tijdelijke woonvoorziening om voor de periode van ziekte of herstel de woonsituatie te veranderen.

Mobiliteit

Nauw verbonden aan de gezondheid, is de mobiliteit. Mobiliteit doelt hierbij op het vermogen om lopend, per fiets, per auto of met het openbaar vervoer van de ene naar de andere locatie te komen. Vooral voor huurders in kleinere dorpen met weinig voorzieningen speelt de mobiliteit een belangrijke rol in de

waardering van de woonsituatie. Het is geen probleem om verder van voorzieningen, familie en vrienden te wonen voor de deelnemers die dit gewend zijn, zolang zij de beschikking hebben over een auto of de fiets. Als deze mobiliteit minder wordt, gaat afstand er meer toe doen. In dat geval hangt het af van de aanwezigheid van vervoersdiensten en het sociale netwerk (wat voor vervoer kan zorgen) of de afstand tot voorzieningen als belemmering wordt ervaren voor het dagelijks leven.

Persoonlijkheid

Naast de gezondheid en mobiliteit, speelt ook de persoonlijkheid een rol hoe de woonsituatie ervaren wordt. Bij persoonlijkheid moet gedacht worden aan het belang dat iemand hecht om zelfstandig te zijn, het gemak waarmee iemand om hulp vraagt of zich aanpast aan nieuwe situaties en de eisen die aan de omgeving worden gesteld. De persoonlijkheid is bepalend voor de flexibiliteit om of de woonsituatie aan te passen, dan wel om binnen de huidige situatie om te leren gaan met de beperkingen. Een voorbeeld waarbij de persoonlijkheid de doorslag geeft om te kunnen blijven wonen in de huidige woning, ondanks beperkingen, wordt gegeven in kader 7.1. Andere deelnemers, vooral wanneer zij minder gehecht zijn aan de woonsituatie, zeggen zich juist gemakkelijk aan te passen aan een nieuwe woonsituatie. De instelling dat het op nieuwe plekken bijvoorbeeld mogelijk is om nieuwe vrienden te maken, helpt hierbij. Anderen zien sociale contacten wel als een belemmering om te verhuizen. Dit zijn deelnemers die verwachten dat het niet gemakkelijk is op oudere leeftijd nieuwe contacten te maken.

Kader 7.1: Grenzen(loos) aanpassingsvermogen

Het meest typerende voorbeeld hoe persoonlijke competenties in relatie tot de compensatiemogelijkheden in de omgeving bepalend zijn voor de woonbehoeften, is van een mevrouw uit Geldermalsen. Mevrouw is 86 jaar en woont in een eengezinswoning. Zij is hier tevreden, vertelt zij tijdens de bijeenkomst. Opvallend in haar houding is allereerst haar aanpassingsvermogen. Mevrouw vertelt dat het haar pijn en moeite kost om zich in haar woning te redden, maar dat ze haar ‘kaken op elkaar’ zet en doorgaat. Ook vertelt mevrouw over haar kinderen die haar graag willen helpen, zoals bij het wassen van de ramen. Zij wil dit echter niet. Zo lang ze door de ramen kan kijken, vindt zij het prima en doet zij veel liever iets gezelligs met haar kinderen.

Het voorbeeld geeft weer hoe mensen prioriteiten stellen. Mevrouw vindt het belangrijker om in haar huidige woning te blijven wonen door passieve aanpassingsstrategieën. Zij neemt er liever genoeg mee dat zij vaak pijn heeft en de woning wellicht minder schoon is dan vroeger, dan actief de woonsituatie te veranderen of hulp te aanvaarden.

Sociaal netwerk

Een vierde factor welke vaak naar voren komt bij het beoordelen van de woonsituatie, is het sociale netwerk. Een sterk sociaal netwerk in de buurt maakt dat een woonsituatie langer als geschikt ervaren wordt. Dit komt op verschillende manieren naar voren in het empirisch onderzoek. Dorpsbewoners die een groot gedeelte van hun leven op dezelfde plek wonen, hebben hier vaak een sterk sociaal netwerk. Er is veel contact met de burens en vaak woont er ook familie in dezelfde buurt. “Je kent elkaar allemaal en je helpt elkaar wat eerder”, reageert een mevrouw in Asperen. Kader 7.2 laat zien welke belangrijke rol het sociale netwerk kan spelen bij het thuis ouder worden.

Aan de andere kant zorgt een minder sterk netwerk in de buurt, voor een meer flexibele houding tegenover het aanpassen van de woonsituatie. Het zijn de deelnemers die niet sterk gehecht zijn aan de omgeving, omdat zij hier nog niet zo lang wonen of gewoon minder contact hebben met mensen in de buurt, die het geen groot punt vinden om ergens anders heen te verhuizen als daar een woning staat die beter bij de gezondheidssituatie past. Deze deelnemers hebben minder verbondenheid met de huidige woonomgeving.

Het sociale netwerk zorgt daarmee aan de ene kant voor meer mogelijkheden om langer thuis te blijven wonen. Het maakt mensen flexibeler ten opzichte van de aanwezigheid van allerlei voorzieningen, omdat er mensen in de buurt zijn die hiervoor kunnen compenseren. Aan de andere kant maakt het mensen minder flexibel tegenover het actief aanpassen van de woonsituatie.

Kader 7.2: De rol van het sociale netwerk

Een mevrouw uit Meteren van 83 jaar is zeer tevreden over haar woonsituatie. Ze woont in een eengezinswoning in een dorp waar ze een sterk sociaal netwerk heeft. Nadat haar heup geopereerd werd, kon ze zonder problemen thuis revalideren. Dit werd mogelijk gemaakt door haar dochter die heel regelmatig langs kwam en alles voor haar deed. Ook wanneer iemand in haar buurt ergens naar toe moet met de auto, bijvoorbeeld voor een ziekenhuis afspraak, wordt dit onderling geregeld. Er is altijd wel iemand die wil rijden.

Financiële draagkracht

In het empirisch onderzoek wordt de indruk gewekt dat een woonsituatie langer als geschikt wordt ervaren, wanneer er voldoende financiële middelen zijn. Dit komt omdat elementen die (op termijn) ongeschikt zijn, relatief gemakkelijk aangepast kunnen worden. De financiële middelen zorgen ervoor dat de huurder niet per definitie afhankelijk is van de gemeente of de corporatie om bijvoorbeeld een traplift te plaatsen. Dit zorgt ervoor dat een trap geen oorzaak is om de woonsituatie als ongeschikt te ervaren. Als de financiële middelen er niet zijn en de aanvraag voor een traplift niet gehonoreerd wordt, kan de trap wel een reden vormen voor een ongeschikte woonsituatie. Financiële draagkracht bevordert daarmee de keuzevrijheid. Het geeft de vrijheid om zelf na te gaan wat belangrijk is: Kosten maken om de woning aan te passen zodat de woning langer geschikt is, zoeken naar een andere woning in de buurt of hulp inhuren die bijvoorbeeld kan ondersteunen bij het onderhoud van de woning of de tuin.

7.2.2 Verwachtingen en combinaties van competenties

Naast de persoonlijke competenties, spelen verwachtingen een belangrijke rol bij het bepalen wat een geschikte woonsituatie is. Deze verwachtingen komen vaak voort uit hetgeen de deelnemers gewend zijn. Zo blijkt in alle focusgroepen dat mensen die gewend zijn aan voorzieningen in de nabijheid, dit als criterium zien voor een geschikte woonsituatie. Bewoners van dorpen die gewend zijn aan een lager voorzieningenniveau, vinden deze nabijheid minder belangrijk. Zij zien alternatieven in regiotaxi's en sociale contacten die kunnen helpen. Deze regiotaxi is in dat geval een middel om te compenseren voor de afwezigheid van voorzieningen. Ook de mogelijkheid om online te bestellen of boodschappenservices in het dorp zijn compensatiemogelijkheden. In de meer stedelijke kern Culemborg worden deze mogelijkheden niet als optie gezien. "Het gaat om het loopje", reageert een van de deelnemers in deze stad. Een ander stelt dat "je wilt zien wat je koopt". Het gaat deze deelnemers niet zozeer om het in huis krijgen van de boodschappen, maar het gevoel om op de hoogte te blijven van het aanbod en het sociale element van het boodschappen doen.

Zoals in de inleiding is gesteld, gaat het vooral om de combinatie van verschillende competenties in relatie tot de juiste compensatiemogelijkheden, die maakt of een woonsituatie geschikt is. Een mindere fysieke gezondheid in combinatie met ruime financiële draagkracht, kan voor de beperking compenseren wanneer er mogelijkheden zijn voor technische aanpassingen en professionele ondersteuning. In een ander geval waarbij er sprake is van fysieke beperkingen, beperkte financiële middelen, maar wel een sterk sociaal netwerk in de woonomgeving, kan dit sociale netwerk soms compenseren. Ook dan blijft de woonsituatie aansluiten bij de woonbehoeften. Mocht de woning zelf toch voor beperkingen zorgen, kan in dit geval een betaalbare alternatieve woning in de omgeving van het sociale netwerk een oplossing bieden. In beide gevallen geldt als voorwaarde dat de compensatiemogelijkheden aanwezig, betaalbaar en ook bekend zijn bij de huurder.

7.2.3 Kortom

Deze paragraaf is ingegaan op de veronderstelling dat de persoonlijke competenties van de huurder in relatie tot de compensatiemogelijkheden in de omgeving van de huurder, bepalen hoe een woonsituatie wordt ervaren. In de focusgroepen is naar voren gekomen dat dit inderdaad het geval is. Het gaat hierbij om de combinatie van competenties in relatie tot de woonsituatie die zorgen voor het ervaren van een geschikte of juist ongeschikte woonsituatie. Zo kunnen financiële middelen alleen het gebrek aan een sociaal contact niet verhelpen, kan een sociaal netwerk de fysieke belemmeringen in een woning niet oplossen en hoeft een slechte gezondheid in een goed aangepaste woning niet voor een ongeschikte woonsituatie te zorgen.

Een belangrijke factor bij de waardering van de woonsituatie, is de verwachting die mensen hebben op basis van wat zij gewend zijn. Hier wordt het onderscheid tussen dorpen en stedelijke kernen zichtbaar.

Deelnemers uit dorpen vinden de fysieke aanwezigheid van voorzieningen, zowel zorg als winkelveorzieningen, minder belangrijk zolang deze thuis geleverd worden of op een andere manier bereikt kunnen worden. Dit maakt wel dat mensen in dorpen eerder afhankelijk zijn van het sociale netwerk of andere compensatiemogelijkheden die het ontbreken aan voorzieningen op kunnen vangen. Dit kan mensen met een beperkt sociaal netwerk en/of beperkte mogelijkheden tot het gebruik van andere compensatiemogelijkheden, door het ontbreken van de voorziening of door beperkte financiële middelen, in een kwetsbare situatie brengen wanneer zij te maken krijgen met fysieke of mentale beperkingen.

7.3 De gevolgen van zorggerelateerde ontwikkelingen op de woonbehoeften

Persoonlijke competenties in relatie tot de woonsituatie bepalen hoe de woonsituatie wordt ervaren, zo volgt uit de voorgaande veronderstelling (Paragraaf 7.2). Deze relatie kan gezien worden als een balans. Dit betekent dat iemand met minder competenties, bijvoorbeeld iemand met slechte fysieke gezondheid en beperkte financiële middelen, toch tevreden woont wanneer de woning is aangepast aan de beperkingen en er voldoende en betaalbare zorg en ondersteuning georganiseerd kan worden. Aan de andere kant kan een sterk sociaal netwerk de afwezigheid van professionele zorg en ondersteuning of voorzieningen juist opvangen. Zorggerelateerde ontwikkelingen, zoals het optreden van fysieke of cognitieve beperkingen of het wegvallen van mantelzorg, kan deze balans naar verwachting echter verstoren (Golant, 2012; 2011). De tweede veronderstelling is daarom:

Veronderstelling 2: Zorggerelateerde ontwikkelingen leiden tot een verstoorte balans tussen de persoonlijke competenties en de compensatiemogelijkheden van de woonomgeving.

Paragraaf 7.2 heeft laten zien dat gezondheid een belangrijke rol speelt bij de waardering van de woonsituatie. Vooral de fysieke gezondheid wordt in de focusgroepen genoemd als reden om een woonsituatie als ongeschikt te ervaren. De volgende paragraaf gaat verder in op de invloed van zorggerelateerde ontwikkelingen op de waardering van de woonsituatie. Het laat zien dat zorggerelateerde ontwikkelingen inderdaad tot veranderende woonbehoeften kunnen leiden. De uitwerking van vergelijkbare ontwikkelingen op verschillende personen, blijkt echter grote verschillen te vertonen. Deze verschillen kunnen worden verklaard door de verschillen in competenties en compensatiemogelijkheden die mensen hebben.

In paragraaf 7.3.1 wordt eerst ingegaan op de onbalans tussen persoonlijke competenties en de woonsituatie als gevolg van zorggerelateerde ontwikkelingen. Het gaat in op de diversiteit aan zorggerelateerde ontwikkelingen die naar voren komen in de focusgroepen. Vervolgens wordt in paragraaf 7.3.2 aandacht besteed aan de verschillen tussen deelnemers in de ervaring van zorggerelateerde ontwikkelingen.

7.3.1 Onbalans als gevolg van zorggerelateerde ontwikkelingen

Zoals uit de woonbehoeftenonderzoeken al bleek (hoofdstuk 6), zijn huurders van KleurrijkWonen over het algemeen tevreden over de huidige woonsituatie. Wanneer mensen tevreden zijn over de woonsituatie, duidt dit er op dat er voldoende balans is tussen de persoonlijke competenties van de huurder en de compensatiemogelijkheden van de omgeving. In de focusgroepen is achterhaald wanneer zorggerelateerde ontwikkelingen deze balans verstoren.

Huurders van KleurrijkWonen noemen verschillende situaties waarbij de balans werd verstoord als gevolg van zorggerelateerde ontwikkelingen. Er kunnen drie typen beperkingen worden onderscheiden, namelijk fysieke, cognitieve en sociale beperkingen. Bij fysieke beperkingen is het de technische staat van de woning die er voor zorgt dat de balans verstoord is. De trap vormt hierbij het meest genoemde obstakel in de woning. Daarnaast worden ook de badkamer, drempels en de grootte van de tuin regelmatig genoemd. Bij cognitieve beperkingen gaat het behalve om de zelfredzaamheid van de betreffende persoon, vooral ook om de belasting voor de sociale omgeving die voor andere woonbehoeften zorgt. Hier speelt de nabijheid van professionele zorg dan ook een belangrijker rol (Kader 7.3). Tot slot wordt er ook in een enkel geval gesproken over sociale beperkingen. Door het verliezen van een partner, kinderen die beperkt tijd hebben voor hun ouder(s) of fysieke beperkingen die mensen beperkt in de mogelijkheden de woning te verlaten,

kan bijvoorbeeld eenzaamheid optreden. Ook dit kan leiden tot de (tijdelijke) behoefte aan een aangepaste woonsituatie (kader 7.4).

Kader 7.3: Veranderende woonbehoeften als gevolg van dementie

Een meneer uit Geldermalsen heeft een vrouw die lijdt aan dementie. Hij wil zo lang mogelijk samen blijven wonen, maar denkt tegelijkertijd al aan het moment dat zij er niet meer is. Meneer heeft zelf problemen met het onderhouden van het huis, bijvoorbeeld bij het wassen van de ramen. Zowel de gezondheid van zijn vrouw als de moeite met het onderhouden van het huis, leiden ertoe dat hij er de voorkeur aan geeft om naar een zelfstandige seniorenwoning te verhuizen dat onderdeel is van een woon-zorgcomplex. Op die manier is de dagopvang dichtbij voor zijn vrouw en heeft hij op de lange termijn een kleinere woning.

Zowel de ontwikkeling van dementie bij de vrouw van meneer, als de praktische moeilijkheden in huis kunnen worden gezien als zorggerelateerde ontwikkelingen, die er toe leiden dat de compensatiemogelijkheden niet meer in balans zijn met de competenties. De geestelijke gezondheid van zijn vrouw zorgt voor een verlaagd aanpassingsniveau, zij is en wordt op termijn alleen maar meer afhankelijk van zorg. Omdat zij de zorg niet thuis kan ontvangen, en de woning te veel onderhoud vraagt, is de huidige woonsituatie is op dit moment onvoldoende in staat om voor deze ontwikkeling te compenseren.

De voorbeelden die deelnemers noemen waarbij beperkingen tot andere woonbehoeften leiden, laten vaak een combinatie van verschillende beperkingen zien. Dit is terug te zien in het voorbeeld van de mevrouw in kader 7.4, waarbij de fysieke beperking leidt tot een gevoel van eenzaamheid. Waar fysieke beperkingen kunnen worden opgelost met praktische aanpassingen in de woning, is dit voor sociale beperkingen zoals eenzaamheid een ander verhaal. In dat geval biedt een aangepaste woning geen oplossing. Zoals in het voorbeeld wordt aangegeven kan eenzaamheid (tijdelijk) leiden tot behoefte aan een verzorgde leefomgeving. Het is in dat geval niet zozeer de woning zelf, maar vooral de omgeving waarin de woning staat die een belangrijke invloed heeft op het welbevinden van een persoon.

Kader 7.4: Sociale beperkingen als gevolg van beperkte mobiliteit

Een mevrouw vertelt in de focusgroepen over een periode dat zij met haar been in het gips zat en zich daardoor amper voort kon bewegen. Omdat er geen intensieve verzorging nodig was, kreeg mevrouw geen toegang tot een verzorgings- of verpleeghuis. Ondanks de hulp die zij ontving in het huishouden en vrienden en familie die langskwamen, kon de omgeving onvoldoende compenseren voor haar beperkte fysieke competentie. De fysieke beperking leidde tot sociale beperkingen. Familie en vrienden kwamen geregeld langs, maar konden het gevoel van eenzaamheid bij mevrouw niet wegnemen. Mevrouw is een voorbeeld van iemand die erg gehecht is aan haar huis en haar vrijheid, maar in deze situatie had zij liever wel gerevalideerd in een verzorgde omgeving, zoals een verzorgingshuis. Ook in dit geval leidde de onbalans tussen het aanpassingsvermogen en de compensatiemogelijkheden tot veranderende woonbehoeften

7.3.2 Verschillen in de ervaring van beperkingen

Uit de informatie van de focusgroepen kan worden opgemaakt dat de manier waarop beperkingen ervaren worden, erg contextafhankelijk is. Er zijn verschillende deelnemers die (tijdelijk) te maken hebben gehad met fysieke beperkingen waardoor zij (tijdelijk) afhankelijk werden van de zorg van anderen. In het ene geval had deze periode een grote emotionele impact. De deelnemer ervoer een gevoel van eenzaamheid en had deze periode liever in een omgeving doorgebracht waar meer mogelijkheden tot sociaal contact waren, bijvoorbeeld op een revalidatie-afdeling in een verzorgingshuis. Een andere deelnemer met een vergelijkbare situatie, heeft deze periode echter veel minder negatief ervaren. Ook zij heeft de periode thuis doorgebracht, maar haar sociale omgeving kon voor haar voldoende zorg en ondersteuning bieden waardoor zij geen eenzame gevoelens ervoer.

De manier waarop zorggerelateerde ontwikkelingen worden ervaren, worden door vele factoren beïnvloed. Factoren die op basis van de focusgroepen een belangrijke rol lijken te spelen, zijn of iemand samenwoont met een partner, of iemand gevoelig is voor eenzaamheid en de frequentie dat er vrienden of familie op bezoek komen.

7.3.3 Kortom

De veronderstelling dat zorggerelateerde ontwikkelingen leiden tot een verstoorde balans tussen de persoonlijke competenties en de compensatiemogelijkheden van de woonomgeving, wordt op basis van de

focusgroepen onderschreven. In alle gevallen waarin woonbehoeften zijn veranderd, lag er een zorggerelateerde ontwikkeling aan ten grondslag. De invloed van de zorggerelateerde ontwikkelingen op de woonbehoeften, is contextafhankelijk: ieder persoon heeft een andere competenties en een andere woonsituatie, wat zorgt voor een verschillende uitwerking van de zorggerelateerde ontwikkelingen. De mate waarin de sociale en fysieke omgeving van een persoon kan compenseren voor de beperkingen, is bepalend voor de woonbehoeften. In de focusgroepen komt vooral het belang van de sociale omgeving naar voren. Wanneer mensen te maken hebben met fysieke beperkingen, lijkt juist het sociale contact erg belangrijk te zijn. Sociale contacten kunnen zorgen voor ondersteuning en hebben een positief effect op het welbevinden van deelnemers.

7.4 Passief gedrag door beperkte mogelijkheden

De derde veronderstelling is gebaseerd op de verwachting dat personen eerder kiezen voor passieve aanpassingsstrategieën, wanneer zij minder competenties hebben en/of de omgeving onvoldoende kan compenseren voor eventuele gebreken. Dit wil zeggen dat als er minder mogelijkheden zijn om de woning aan te passen of een beperkt aanbod aan geschikte alternatieve huisvesting, er eerder voor gekozen wordt om thuis te blijven wonen. Ook wanneer zorggerelateerde ontwikkelingen die woonsituatie voor de bewoner minder geschikt maken.

Veronderstelling 3: Beperkte persoonlijke competenties en/of compensatiemogelijkheden leiden eerder tot passieve aanpassingsstrategieën.

Uit de focusgroepen komt geen eenduidig beeld wat deze veronderstelling kan onderbouwen, dan wel moet tegenspreken. Toch kan op basis van losse voorbeelden worden gesteld dat de afwezigheid van fysieke compensatiemogelijkheden eerder leidt tot passieve aanpassingsstrategieën. Gezien de sterke gehechtheid van sommige bewoners aan de huidige woonomgeving, is het voor deze groep ondenkbaar om te verhuizen, wanneer de alternatieve woning niet in dezelfde buurt staat. Zij zullen in dat geval, zolang de gezondheid het toestaat, in de huidige woning blijven. Zelfs als dit betekent dat zij voortaan alleen nog gebruikmaken van de onderverdieping, door het bed in de woonkamer te zetten als de trap een probleem vormt.

7.4.1 Combinatie van passieve en actieve strategieën

In de focusgroepen komt naar voren dat zelden uitsluitend passieve strategieën worden toegepast. Zo lang de compensatiemogelijkheden in de omgeving van de huurder voldoende aansluiten bij zijn of haar competenties, is er geen reden om de woonsituatie actief dan wel passief te veranderen. Wanneer er daadwerkelijk een verstoorde balans ontstaat tussen de persoonlijke competenties en de compensatiemogelijkheden, hebben de strategieën die genoemd worden altijd een actief onderdeel.

Passieve strategieën worden het meest duidelijk herkend wanneer de deelnemers een casus wordt voorgelegd (zie kader 7.5). In deze casus wordt achterhaald wat deelnemers zouden doen, als de huidige woning ongeschikt is en niet zou worden aangepast. Een aantal mensen reageert heel stellig, zij zouden toch blijven wonen in de huidige woning. Een typerend citaat voor deze houding: "Ik zeg steeds, als ik niet meer naar boven kan en ik krijg geen traplift, dan ga ik wel beneden liggen." Dit kan niet gezien worden als een puur passieve strategie. Het vraagt namelijk om het aanpassen van de woonsituatie, aangezien het bed naar beneden verplaatst moet worden. Daarnaast moet er een manier gevonden worden om toch gewassen te worden, aangezien de badkamer op de bovenverdieping is. Toch zijn er ook elementen in te herkennen van een passieve strategie. Zo is het plaatsen van een bed in de woonkamer een voorbeeld van het neerwaarts bijstellen van de woonbehoeften. Er wordt geaccepteerd dat de bovenverdieping niet of moeilijk bereikt kan worden, er niet normaal gedoucht kan worden en de woonkamer voortaan ook als slaapkamer fungeert.

7.4.2 Onvoldoende alternatieve woonruimte

Een andere reden die aanzet tot passieve aanpassingsstrategieën, is de afwezigheid van compensatiemogelijkheden in de omgeving in de vorm van alternatieve woonruimte. Zo zijn er in iedere focusgroep deelnemers geweest die in principe bereid zijn om te verhuizen, als de woning niet meer aan hun woonwensen voldoet. Hierbij gelden echter belangrijke voorwaarden. Dit is allereerst de omgeving waar de andere woning staat en daarnaast de betaalbaarheid van deze woning.

Wanneer de alternatieve woning niet in de eigen omgeving of het eigen dorp staat, is dit een reden om van een verhuizing af te zien voor mensen die gehecht zijn aan hun woonomgeving. In dat geval wonen de kinderen vaak in dezelfde omgeving, heeft men goed contact met de burens en woont men al lange tijd op dezelfde locatie. Een verhuizing naar een andere buurt wordt gezien als het inleveren van woongenot. Voor deze huurders is vooral de sociale omgeving belangrijker dan de fysieke staat van de woning zelf. Zij zijn zich er echter van bewust dat dit niet altijd vol te houden is. Op een bepaald moment is er wellicht geen keuze als gevolg van zorggerelateerde ontwikkelingen en moet er wel verhuisd worden.

7.4.3 Kortom

De focusgroepen hebben slechts beperkt een beeld gegeven van situaties waarin gekozen is voor passieve strategieën, als gevolg van beperkte competenties of compensatiemogelijkheden. De enige duidelijke situatie waarbij is gekozen voor een passieve strategie, is wanneer er geen geschikte woning in de omgeving is. De groep die eventueel bereid is om te verhuizen, trekt deze bereidheid in wanneer de woning niet in de gewenste buurt staat. Die keuze is echter wel een teken dat de gezondheid en/of huidige woonsituatie van dienaar is dat dit kan. Als de gezondheid dit niet meer toelaat, is er geen sprake van keuze meer.

Kader 7.5: Fictieve casus mevrouw Janssen

Deze casus is gebruikt om deelnemers te prikkelen hun mening te geven over een gegeven situatie.

Maak kennis met mevrouw Janssen. Mevrouw Janssen is 83 jaar oud en woont in een eengezinswoning, waar zij 40 jaar lang heeft gewoond. Het is een ruime woning met een tuin. Mevrouw is erg gehecht aan haar omgeving en de woning. Mevrouw Janssen begint alleen last te krijgen van haar gewrichten. Het kost haar steeds meer moeite om de tuin bij te houden, boven naar de badkamer te gaan en beneden is er geen slaapkamer. In de badkamer zelf heeft mevrouw moeite met wassen omdat zij steun mist. Mevrouw is sinds een aantal jaren weduwe en moet rond komen van een klein pensioen.

Mevrouw heeft zelf geen middelen en ook bij de gemeente krijgt zij geen vergoedingen voor verdere woningaanpassingen. Vervolgens is zij naar haar woningcorporatie gegaan en geeft aan dat de woning niet meer geschikt is. De benodigde aanpassingen zijn zo omvangrijk dat de kosten voor aanpassing veel te hoog zijn. Wel heeft de corporatie in dezelfde wijk een geschikte woning staan die binnenkort vrij komt en waar mevrouw Janssen eventueel kan gaan wonen.

7.5 Actief aanpassen van de woonsituatie

Haalbaarheid komt in het theoretisch kader naar voren als een belangrijke voorwaarde voor het uitvoeren van actieve aanpassingsstrategieën. Het gaat hier zowel om de daadwerkelijke haalbaarheid (bijvoorbeeld de benodigde financiële middelen), als om de perceptie van haalbaarheid (weegt de investering op tegen het resultaat van de gekozen strategie?). De aanwezigheid van mogelijkheden en de kennis over deze mogelijkheden zou mensen eerder aanzetten tot actieve aanpassingsstrategieën (o.a. Golant, 2014, Wiseman, 1980). Op basis hiervan wordt verwacht dat iemand met een hoge standaard aan competenties, aanpassingsstrategieën eerder als haalbare mogelijkheden zal zien. Naar verwachting kiest deze groep daarom eerder dan mensen met beperkt competentieniveau voor een actieve aanpassingsstrategie. Daarnaast wordt verwacht dat een breed scala aan compensatiemogelijkheden er ook toe zal leiden dat er eerder voor actieve strategieën wordt gekozen, ook wanneer een persoon een beperkt competentieniveau heeft. Veel mogelijkheden leidt naar verwachting tot meer keuzevrijheid, meer opties in verschillende prijsklassen en minder moeite om de mogelijkheden te vinden (Golant, 2014). De veronderstelling die voortkomt uit deze theoretische aannamen, is als volgt:

Veronderstelling 4: Een hoge standaard aan competenties en/of veel compensatiemogelijkheden, leidt eerder tot actieve aanpassingsstrategieën.

In de focusgroepen komt het belang van (de perceptie) op haalbaarheid duidelijk naar voren bij de keuze voor actieve aanpassingsstrategieën. Over het algemeen wordt haalbaarheid het meest gerelateerd aan de betaalbaarheid van actieve strategieën. Er komt een onderscheid naar voren met aan de ene kant de deelnemers die zelf keuzes hebben gemaakt om te investeren in de woning of te verhuizen, en aan de andere kant de mensen die zich beperkt voelen door de kosten die gepaard gaan met eventuele aanpassingen of

een verhuizing. Bij deze laatste groep doemt de discussie op wie er eigenlijk verantwoordelijk is voor de kosten van aanpassingen.

7.5.1 Persoonlijke competenties

Als het gaat om persoonlijke competenties, is het vooral de financiële draagkracht die leidt tot actieve strategieën. In sommige gevallen hebben huurders voldoende financiële middelen om zelf de overweging te maken of zij de woning willen aanpassen of liever verhuizen naar een andere woning, wanneer de huidige woonsituatie niet meer voldoet. In iedere bijeenkomst waren er deelnemers die zelf besloten hadden tot aanpassingen. Zo was er een deelnemer die zelf een traplift heeft gekocht, anderen die de vloer door hebben gelegd waardoor de drempels uit huis zijn verdwenen en meerdere deelnemers hebben een verhoogd toilet laten plaatsen. In veel gevallen werd de indruk gewekt dat dit buiten KleurrijkWonen om gebeurde. Deze deelnemers hadden de financiële ruimte om deze aanpassingen in de woning toe te passen. In sommige gevallen werd de aanpassing bewust voor verslechterde competenties gedaan, zoals de traplift. Er werd in dit geval gereageerd op het verslechteren van de fysieke mobiliteit. In andere gevallen, bijvoorbeeld bij het plaatsen van toiletten, werd de badkamer nu eenmaal opgeknapt. Met het oog op de toekomst waarbij er eventueel beperkingen op kunnen treden, is er anticiperend voor een verhoogd toilet gekozen. Het bouwbedrijf, ingeschakeld door KleurrijkWonen of de huurder zelf, heeft op dat moment de mogelijkheid gegeven tot de aanpassing.

7.5.2 Compensatiemogelijkheden in de omgeving

Behalve de eigen competenties, kan ook de omgeving uitnodigen tot actieve strategieën. Als het gaat om verhuizen, blijkt het belangrijk dat er beschikbare woningen zijn op de juiste locatie. Zoals in de vorige paragraaf bleek, wordt dit vaak als voorwaarde voor een verhuizing gesteld. Behalve dat de woning er moet zijn, moeten huurders ook kennis over deze beschikbaarheid hebben. Zo blijkt dat de deelnemers die onlangs verhuisd zijn, altijd een bepaalde aanleiding hebben om tot deze keuze te komen (Kader 7.6). Dit is of een specifieke gebeurtenis die iemand bewust maakt van de woonsituatie, of een kans die voorbij komt voor een woning die aan de woonwensen van een persoon voldoet.

Hetzelfde geldt voor woningaanpassingen. In de meeste gevallen is er gereageerd op fysieke ongemakken die ontstaan, bijvoorbeeld in het geval dat er een traplift geplaatst is omdat de bewoner moeite krijgt met traplopen. In een enkel geval is er echter anticiperend gehandeld, vaak omdat de kans zich nu eenmaal voordeed. Hierbij gaat het om het eerder genoemde voorbeeld van een verhoogd toilet en het verwijderen van drempels als onderdeel van grotere verbouwingen.

Een belangrijke beperking als het gaat om zowel woningaanpassingen als een verhuizing, zijn de kosten. De belangrijkste vraag die bij alle actieve strategieën wordt genoemd, is hoe de aanpassing, verhuizing of hulp betaald moeten worden. Vergoedingsmogelijkheden vanuit welke instantie dan ook, komen daarom naar voren als een belangrijke stimulans voor een actieve strategie. Behalve de eerder genoemde gevallen waarbij huurders zelf voldoende draagkrachtig zijn en aanpassingen hebben uitgevoerd, blijkt ook de gemeente hier een belangrijke rol in te spelen. Zo zijn veel trapliften via de gemeente georganiseerd. De vergoedingsmogelijkheden verlagen de drempel om tot zulke aanpassingen te komen. Dit komt ook naar voren als het gaat om het doorstroomproject van KleurrijkWonen zelf (Kader 7.6), zie voor het doorstroomproject (paragraaf 6.2.2). Sommige deelnemers stellen deze vergoeding als voorwaarde om te verhuizen.

7.5.3 Het belang van communicatie en informatie

Het belang van communicatie is een belangrijke factor bij de keuze voor aanpassingsstrategieën. De voorbeelden in kader 7.6 laten zien hoe de kennis over een bouwproject en de brief over het doorstroomproject leidt tot de bereidheid om te verhuizen. Wanneer er gesproken wordt over de klussendienst (zie paragraaf 6.2.4), blijkt er niet bij iedereen herkenning te zijn. Dit terwijl de klussendienst een goedkope manier is voor huurders van KleurrijkWonen om kleine aanpassingen te laten uitvoeren, zoals het plaatsen van wandbeugels. Voordat mensen een strategie kunnen uitvoeren, moeten zij kennis over het bestaan van de strategie hebben. Er wordt echter opgemerkt dat de informatie en communicatie bij KleurrijkWonen voor de oudere doelgroepen achteruit gaat. De uitvoering van diverse digitaliseringsprojecten maakt dat het tegenwoordig noodzakelijk is om online in te schrijven voor een nieuwe woning. Ook staan woningaanbiedingen nog maar beperkt in papieren oplagen van lokale kranten

of zakengidsen. Hierbij is het wel opvallend dat er gesproken wordt over de ongemakken hiervan voor *andere* ouderen. Niemand spreekt over eigen ervaringen.

Voor huurders is het daarnaast verwarrend dat aan de ene kant verwacht wordt dat zij langer zelfstandig blijven wonen, terwijl zij aan de andere kant gezien de bezuinigingen verwachten dat bijvoorbeeld trapliften minder vaak vergoed worden door gemeenten. Ook vinden een aantal deelnemers het verwarrend de ene keer door KleurrijkWonen benaderd te worden om door te stromen naar een kleinere woning in het kader van het doorstroomproject, terwijl het thema van de volgende bijeenkomst is om langer thuis te blijven wonen. Er is tot slot behoefte aan duidelijkheid welke instanties waar voor verantwoordelijk zijn en hoe aanpassingen of een verhuizing financieel te organiseren zijn. Hierbij spelen ook verwachtingen tegenover KleurrijkWonen. Sommigen zien woningaanpassingen als vanzelfsprekende verantwoordelijkheid voor KleurrijkWonen, waar zij als klant recht op hebben.

7.5.4 Kortom

De focusgroepen laten zien dat financiële haalbaarheid, de aanwezigheid van en kennis over aanpassingsmogelijkheden belangrijke factoren zijn die bepalen of mensen kiezen voor actieve aanpassingsstrategieën of niet. Er kunnen geschikte woningen in de buurt zijn, maar als de huurder niet over de financiële middelen beschikt om aan de nieuwe huur te voldoen of te veel moeilijkheden ziet in de verhuizing, komt de verhuizing er niet. Het belang van betaalbaarheid en kennis over aanpassingsmogelijkheden, maakt dat een tegemoetkoming aan deze factoren de bereidheid tot actieve aanpassingsstrategieën kan bevorderen. In de focusgroepen komt het competentieniveau dan ook sterker naar voren als factor voor het komen tot actieve aanpassingsstrategieën, dan de compensatiemogelijkheden in de omgeving. Dit kan er mee te maken hebben dat in de gevallen dat er actieve aanpassingsstrategieën zijn uitgevoerd, de compensatiemogelijkheden blijkbaar aanwezig waren. In andere gevallen hebben deelnemers zich nooit bezig gehouden met de overweging tot een aanpassingsstrategie, waardoor ook de aan- of afwezigheid van compensatiemogelijkheden onbekend is.

7.6 Visie op verhuizen

Het algemene beeld dat in zowel vanuit omgevingsgerontologie (o.a. Gitlin et al., 2013, Perry et al., 2014), als in nationale woonbehoefteonderzoeken sterk naar voren komt, is dat de verhuisgeneidheid onder ouderen erg laag is. Golant (2012) omschrijft verhuizen als de laatste aanpassingsstrategie, die alleen wordt uitgevoerd als andere, minder ingrijpende, strategieën (naar verwachting) niet tot het gewenste resultaat leiden. De vijfde en laatste veronderstelling luidt dan ook:

Veronderstelling 5: Verhuizen is de uiterste aanpassingsstrategie, als andere actieve en passieve strategieën geen oplossing bieden voor een geschikte woonsituatie

In de focusgroepen blijkt zoals verwacht dat veel deelnemers een verhuizing alleen overwegen, als de omstandigheden daar toe dwingen. Met omstandigheden wordt over het algemeen bedoeld om de gezondheid. Wanneer een verhuizing wel als mogelijkheid gezien wordt, worden hier in de meeste gevallen harde voorwaarden aan gesteld over onder andere de locatie en kosten van de alternatieve woning. Opvallend is wel dat de deelnemers die recentelijk verhuisd zijn, achteraf erg positief zijn over deze stap. Deze paragraaf gaat in op de weerstand ten opzichte van verhuizen, de positieve houding en de redenen van deelnemers om toch voor een verhuizing te kiezen.

7.6.1 Verhuizen als het echt niet anders kan

In veel gevallen gaat de veronderstelling op dat verhuizen de uiterste aanpassingsstrategie is om tot een geschikte woonsituatie te komen. In iedere focusgroep zijn er drie of vier deelnemers die absoluut niet willen verhuizen. Zij zeggen pas bereid te zijn tot een verhuizing, als het echt niet anders kan. Dit is het moment dat zij daadwerkelijk niet meer in staat zijn om goed te functioneren in de woning of de zorg die zij nodig hebben, niet thuis geleverd kan worden. De meerderheid verwacht dat er een punt komt waarop een verhuizing noodzakelijk is.

Een aantal deelnemers betwijfelt of het moment dat een verhuizing noodzakelijk wordt, daadwerkelijk komt voor iedereen. De thuiszorg kan de zorg in principe overal verlenen en de woning kan in veel gevallen

aangepast worden. Voordat de keuze voor een verhuizing wordt gemaakt, komt naar voren dat eerst over de alternatieven nagedacht wordt. Een algemeen beeld is dat eerst wordt gekeken naar de omvang van de aanpassingen die nodig zijn om de huidige woning geschikt te maken. Als deze aanpassingen te omvangrijk zijn en niet vergoed worden door bijvoorbeeld KleurrijkWonen of de gemeente, komt een verhuizing als optie in beeld.

Een belangrijke voorwaarde voor een verhuizing is dat het de eigen keuze van de huurder is. Een gevoel van dwang vanuit bijvoorbeeld een woningcorporatie of het idee dat iemand voor het blok wordt gezet, lijkt garantie op weerstand. In Culemborg en Asperen wordt fel gereageerd, wanneer een casus wordt voorgelegd waar een mevrouw geen aanpassingen vergoed krijgt door noch de woningcorporatie, noch de gemeente (Kader 7.5). Een aantal deelnemers is het stellig oneens met de houding van de woningcorporatie. Deze reactie komt met name van huurders die lange tijd in een eengezinswoning wonen. Deelnemers die onlangs verhuisd zijn nuanceren de casus juist. Deze groep ziet in de casus de kans om binnen de eigen buurt te verhuizen. Een van de deelnemers stelt de situatie als volgt: *“Op een gegeven moment heb je een leeftijd, je moet dan toch naar een andere woning waar je zelf kan blijven wonen. Ook wel met zorg, maar iets aangepast. Dan kan je wel zeggen dat wil ik niet, maar dan moet je er toch rekening mee houden, jonger word je niet meer. Je wordt ouder, en dan weet je in ieder geval wat voor stek je dan hebt. Stel je voor dat er met die mensen wat gebeurt, ze krijgen een hersenbloeding, en waar moeten die mensen dan naartoe. Dan hebben ze allebei een andere indicatie en dat is heel moeilijk. Dan is er zomaar 1,2,3 niets beschikbaar. En als je dan naar een aangepaste woning gaat, dan kan je soms een hoop narigheid mislopen. Als je dat dan weigert, is het een probleem van jezelf. Niet van de corporatie want die heeft het je aangeboden.”* (Deelnemer in Asperen). Deze nuancering leidt bij enkele felle tegenstanders van verhuizen, tot een verandering van standpunt. Op voorwaarde dat het de eigen keuze is en de alternatieve woning in de buurt staat, lijkt de verhuizing toch een goede optie.

7.6.2 Positieve houding ten opzichte van verhuizen

Zoals in de vorige paragraaf al aan de orde kwam, zijn er ondanks de lage verhuisgeneigdheid niet alleen negatieve associaties met verhuizen. In iedere bijeenkomst zijn er tenminste twee deelnemers die redelijk positief tegen een verhuizing aankijken. Op de stelling dat het beter is om ‘oude bomen niet te verplanten’, ofwel het is beter om op latere leeftijd niet meer te verhuizen, wordt in één van de bijeenkomsten zelfs negatief gereageerd. *“Ze [de ouderen die wel verhuizen, red.] worden er meestal beter op”*, is de reactie. Er zijn verschillende omstandigheden waarom deelnemers wel aangeven te willen verhuizen. Een aantal voorbeelden worden weergegeven in kader 7.6.

Ook deelnemers die weinig gehecht zijn aan hun woonsituatie, omdat zij pas korte tijd op die plek wonen of weinig contacten in de buurt hebben, hebben weinig tegen een verhuizing. Zij wonen naar tevredenheid, maar als er een goed alternatief zou zijn wat niet te duur is, vormt verhuizen geen groot probleem.

7.6.3 Kortom

De veronderstelling dat een verhuizing gezien wordt als de laatste optie om tot een geschikte woonsituatie te komen, blijkt voor de meeste deelnemers aan de focusgroepen te gelden. Dit wordt veroorzaakt door de gehechtheid van huurders aan hun huidige woning en woonomgeving. Een duidelijke voorwaarde die naar voren komt als het over verhuizen gaat, is dat de keuze om te verhuizen bij de huurder zelf ligt.

Opvallend bij deze veronderstelling over verhuizen is het verschil tussen verhuizers en deelnemers die al decennia lang in dezelfde woning leven. De verhuizers hebben de keuze in het verleden gemaakt om te anticiperen of te reageren op zorggerelateerde veranderende woonbehoeften. Zij zijn positief over deze keuze en bekijken de situatie praktisch. De gehechte huurder, vooral als eigen kinderen in de buurt wonen, staan een stuk sceptischer tegenover een verhuizing. Zij zien het niet zitten de huidige woning achter te laten en maken zich vaak zorgen over de kosten van een nieuwe huurwoning. Zij stellen het denken over hun woonsituatie met betrekking tot ouderdomsverschijnselen liever zo lang mogelijk uit.

Kader 7.6: Redenen om wel te willen verhuizen

Ongeschikte woning en geen aanpassingen mogelijk

Een van de deelnemers woont in een appartement zonder lift. Meneer is zich ervan bewust dat het complex waar hij woont niet geschikt is om een lift te plaatsen. De trap gaat op termijn een probleem vormen, verwacht hij. Hij verwacht daarom ook geen enkele aanpassing met betrekking tot het ouder worden in zijn flat. De flat is gewoon niet geschikt voor ouderen, zo is zijn visie. Voor hem is verhuizen dan ook geen probleem.

Verhuizen met aantrekkelijke randvoorwaarden

Een andere deelnemer is ook van plan om te gaan verhuizen. Aan de ene kant is ze erg blij met de plek waar zij nu woont, maar ze wil graag deelnemen aan het doorstroomproject. Dit is een project van KleurrijkWonen waarbij ouderen in grote eengezinswoningen worden verleid om de woning in te ruilen voor een kleinere seniorenwoning, met het doel de doorstroming te bevorderen. Het voordeel voor de ouderen is dat zij in de nieuwe woning, hetzelfde percentage van de huur betalen als zij nu doen (Dit betekent dat als de huur die KleurrijkWonen mag vragen 600 euro is, en er wordt 420 betaald, dat de huur op dit moment 70% van de streefhuur bedraagt. Bij een verhuizing, wordt dit percentage aangehouden. De huurder betaalt dan 70% van de streefhuur van de nieuwe woning). Daarnaast krijgen deze ouderen urgentie, waardoor zij sneller kunnen verhuizen. Deze deelnemer geeft ook aan dat zonder deze regeling, zij niet bereid is om te verhuizen.

Behoeftte aan zorg

Eerder is een meneer uit Geldermalsen aan bod gekomen (kader 7.3). Ook hij wil graag verhuizen, zodat hij met zijn dementerende vrouw dichterbij de dagopvang woont.

7.7 Conclusie

In deze paragraaf worden de belangrijkste conclusies uit het empirisch onderzoek weergegeven. Het gaat in op wat er in de focusgroepen naar voren is gekomen over de perceptie van een geschikte woonsituatie, de invloed van zorggerelateerde ontwikkelingen op de waardering van de woonsituatie en de reactie op een ongeschikte woonsituatie.

7.7.1 De ervaring van een geschikte woonsituatie

De doelstelling van dit onderzoek is om woningcorporatie KleurrijkWonen inzicht te geven hoe zij bij kunnen dragen aan een geschikte woonsituatie voor hun 55-plus huurders met het oog op zorggerelateerde, veranderende woonbehoeften. Om deze doelstelling te bereiken, is het van belang om te weten wat de huurders van KleurrijkWonen zelf precies verstaan onder een geschikte woonsituatie. In het empirisch onderzoek is naar voren gekomen dat er onderscheid bestaat tussen het algemene beeld van een geschikte woonsituatie, en de eisen die huurders aan hun persoonlijke woonsituatie stellen. Deze paragraaf gaat in op het klantperspectief op de geschikte woonsituatie, de betekenis van de woonsituatie voor het welbevinden van huurders, de rol van de objectieve omgeving en de verwachtingen van de woonsituatie.

Klantperspectief op de geschikte woonsituatie

Het algemene beeld van een geschikte woonsituatie is een gelijkvloerse woning, waarin vooral speciale eisen worden gesteld aan de badkamer. Deze moet ruim genoeg zijn om hulp te kunnen ontvangen. Wordt de aandacht verlegd naar de persoonlijke situatie van de deelnemers aan de focusgroepen, ontstaat er een meer gevarieerd beeld. De ene persoon heeft behoefte aan een aanpassing van de badkamer, omdat daar nu uitsluitend een ligbad aanwezig is. De ander heeft behoefte aan een woning waar het onderhoud aan de woning zelf of de tuin minder tijd en energie vergt. De volgende heeft behoefte aan een woning in de nabijheid van een zorgcentrum, omdat de partner aan dementie lijdt en naar verwachting steeds meer zorg en ondersteuning nodig zal hebben. Daarnaast is er de groep waarbij er nog geen sprake is van zorggerelateerde, veranderende woonbehoeften. Zowel onder de jongste groep ouderen (55 tot 75), als onder de 75-plussers zijn er huurders van niet of beperkt aangepaste eengezinswoningen die hier naar alle tevredenheid wonen en voorlopig niet verwachten enige aanpassingen nodig te hebben. Tot slot is er nog een beperkte groep die reeds (anticiperend) verhuisd is naar een zogenaamde seniorenwoning. Hierbij gaat het vaak om alleenstaanden of stellen waar een zorggerelateerde ontwikkeling aanleiding heeft gegeven om de woonsituatie aan te passen.

De betekenis van de woonsituatie

Vanuit omgevingsgerontologie is het een breed gedragen opvatting dat de waardering van de woonsituatie grotendeels subjectief is. Een huis is niet zomaar een stapeling van stenen met een dak erop, maar de plek waar mensen hun dagelijkse routines hebben en hun herinneringen en emoties verzamelen. Dit wordt ook wel beschreven als het verschil tussen een 'huis', het object zelf, en een 'thuis', wanneer iemand betekenis geeft aan het huis (Rowles & Bernard, 2013; Wahl & Oswald, 2006). De aanname dat de ervaring van de woonsituatie subjectief is, komt ook in het empirisch onderzoek naar voren. Een geschikte woonsituatie voor de deelnemende huurders van KleurrijkWonen blijkt per persoon sterk te verschillen. Ieders persoonlijke situatie, ofwel de competenties in relatie tot de woonsituatie, beïnvloedt de waardering van de woonsituatie. De rol van de subjectieve ervaring komt vooral naar voren bij huurders die decennia lang in dezelfde woning leven. Zij zijn sterk verbonden met de woning, maar ook met de woonomgeving. De buurt is de plek waar zij hun sociale contacten door de jaren heen hebben opgebouwd. Juist die contacten worden belangrijk ervaren voor het woongenot. Het zijn in dit onderzoek dan ook de sociale contacten die in het bijzonder naar voren komen als belangrijke invloed op de waardering van de woonsituatie.

Rol van de objectieve woonomgeving

Ondanks het subjectieve karakter van de woonbeleving van ouderen, wordt ook de aanname van Golant (2012; 2014) herkend dat de objectieve woonomgeving belangrijk is als het gaat om ondersteuning op latere leeftijd. De objectieve woonomgeving kan gezien worden als de technische, emotievrije, benadering van een geschikte woonsituatie. Het gaat puur om de fysieke inrichting van de woning zelf en de omgeving waarin de woning staat. Veel deelnemers aan de focusgroepen benadrukken dat zij sterk gehecht zijn aan de plek waar zij wonen en het sociale netwerk dat zij in de omgeving hebben. Het is daarentegen vooral de fysieke woonsituatie die personen uiteindelijk beperkt in de zelfredzaamheid. De meest genoemde beperkingen in de fysieke omgeving zijn trappen, drempels, de grootte van de woning of de tuin en de badkamer. Deze uitkomsten zijn vergelijkbaar met uitkomsten uit eerdere woonbehoeftenonderzoeken (Weekers et al., 2002; Lijzenga & van der Waals, 2014). Ook sluit het aan bij de verwachtingen op basis van de theorie. Aangenomen wordt dat mensen voor een geschikte woonsituatie zich in zowel de comfortabele als de zelfredzame zone moeten bevinden (Golant 2011). Wanneer fysieke obstakels een belemmering vormen om zichzelf te redden binnen de woning of de omgeving van de woning, zal dit daarom aanleiding zijn om de woonsituatie als ongeschikt te ervaren. Wel is dit alleen het geval wanneer mensen zelf de beperkingen ervaren. Zo ziet de ene persoon een grote tuin als belemmering, waar de ander accepteert dat de tuin minder mooi onderhouden wordt dan iemand gewend was.

Verwachtingen als bepalende factor voor woonbeleving

Tot slot wordt in het empirisch onderzoek onderscheid gevonden tussen dorpsbewoners en bewoners van meer stedelijke kernen. Hierbij gaat het vooral om de rol van verwachtingen en gewenning. Waar dorpsbewoners gewend zijn dat voorzieningen meer op afstand zijn, zijn zij ook meer gewend om samen tot oplossingen te komen. Dit kan zijn door buurtbewoners zonder auto te rijden naar het ziekenhuis of door gebruik te maken van de regiotaxi. In stedelijke kernen komen deze opties niet naar voren, omdat er vanuit wordt gegaan dat voorzieningen in de buurt zijn. Philips et al. (2005) stellen dat de verwachtingen bepalend zijn voor de ervaring van de woonsituatie. Gesteld wordt dat een woonsituatie negatief ervaren wordt, wanneer deze minder is dan verwacht.

7.7.2 De reactie op een ongeschikte woonsituatie

Naast de verschillen in de ervaring van de woonsituatie, zijn in het empirisch onderzoek ook verschillen naar voren gekomen in de manier waarop gedacht wordt over het aanpassen van de woonsituatie. Er kunnen verschillende groepen worden onderscheiden. Dit is allereerst de tevreden groep huurders die hoe dan ook thuis wil blijven wonen. Het is een groep die vaak nog geen (grote) beperkingen ondervindt in de huidige woonsituatie en daarom geen aanleiding ziet om de woonsituatie aan te passen. Daarnaast zijn er de oriënterende huurders. Dit is een groep die ook thuis wil blijven wonen en ook vaak nog geen aanpassingen heeft gedaan. Zij zijn zich daarentegen wel aan het oriënteren over de mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen. Dan is er de groep afwachtende huurders. Het is de groep die graag aanpassingen aan de woonsituatie wil, bijvoorbeeld en verhuizing of aanpassingen aan de huidige woning, maar waarbij de stap nog niet gezet is. Hier liggen verschillende oorzaken aan ten grondslag. De meest voorkomende reden heeft te maken met de betaalbaarheid en verantwoordelijkheid. Het gaat hierbij om de vraag wie verantwoordelijk is voor het geschikt maken van bijvoorbeeld een badkamer. Betaalbaarheid

vormt vooral een belemmering als het gaat om verhuizen. In veel gevallen krijgen huurders van KleurrijkWonen te maken met een huurverhoging wanneer zij ervoor kiezen om te verhuizen. Dit komt omdat de gemiddelde huurprijzen door de jaren heen sterker zijn gestegen dan de maximaal toegestane huurverhoging waar de huurders op zijn hoogst mee te maken hebben gehad. Tot slot is er de groep anticiperende huurders. Dit is de groep die bewust en actief met de woonsituatie bezig is. Zij zijn reeds verhuisd naar een voor hen meer geschikte woonsituatie of hebben aanpassingen gedaan in de woning. Het is de groep die dan ook positief aankijkt tegen het aanpassen van de woonsituatie.

In de verschillende groepen is het onderscheid te herkennen in de houding ten opzichte van woningaanpassingen. Er is een actieve groep die bewust nadenkt over de toekomst, een beeld heeft hoe de woonsituatie aangepast kan worden en in veel gevallen de middelen ook heeft om de aanpassing uit te voeren. Daarnaast is er een meer passieve groep. Hier is meer variatie te zien in de motieven voor deze houding. In veel gevallen heeft het betrekking tot de betaalbaarheid. Verhuizen of woningaanpassingen zijn soms gewenst, maar alleen als de kosten vergoed worden of zeer beperkt zijn. Daarnaast is hier een groep te herkennen die zich nog niet bezig houdt met eventuele zorggerelateerde ontwikkelingen die kunnen leiden tot andere woonbehoeften. Deze laatste groep wacht liever af tot de situatie zich voor doet, om op dat moment te kijken hoe zij hier het beste op kunnen reageren.

7.7.3 Tot slot

Het empirisch onderzoek laat zien dat tot op zekere hoogte een geschikte woonsituatie sterk subjectief is. Het zijn verschillende factoren die bepalend zijn voor de geschiktheid van de woonsituatie bepalen. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om het type beperking waar iemand mee te maken heeft, de financiële middelen om de woonsituatie aan te passen, de mobiliteit en de mate waarin het sociale netwerk kan compenseren voor eventuele beperkingen. Hoewel de meeste huurders aangeven zo lang mogelijk in hun huidige woning te willen blijven, verwacht de meerderheid dat er een moment komt dat dit niet meer gaat en een verhuizing noodzakelijk wordt. Dit gaat in veel gevallen om een kleinere, gelijkvloerse woning, liefst in omgeving waarin zij nu wonen.

Dezelfde factoren die bepalen of een woonsituatie geschikt is of niet, hebben een belangrijke invloed op de strategie die gekozen wordt om te reageren op een ongeschikte woonsituatie. Naar voren komt dat vooral de financiële draagkracht hier een belangrijke rol speelt. Bij voldoende financiële middelen is het eenvoudiger om te reageren op veranderende woonbehoeften. Zo kunnen aanpassingen zelf georganiseerd worden of is het tot op zekere hoogte geen probleem als aanpassingen bijvoorbeeld worden doorberekend in de huur. Het maakt huurders in mindere mate afhankelijk van wat woningcorporaties of gemeenten voor huurders kunnen en willen doen. Voor anderen is de financiële situatie echter een reden om het actief aanpassen van de woonsituatie uit te stellen. Zo wordt er door veel huurders de verwachte huurverhoging bij verhuizing als problematisch ervaren.

Tot slot komt in het empirisch onderzoek een algemene behoefte aan duidelijkheid en keuzevrijheid naar voren. Er is behoefte aan duidelijkheid over de verantwoordelijkheid en de kostenverdeling van vooral woningaanpassingen. Op basis van deze duidelijkheid over de mogelijkheden voor woningaanpassingen, kunnen huurders zelf keuzes maken over hoe zij reageren op zorggerelateerde, veranderende woonbehoeften.

8. Conclusie

8.1 Inleiding

De voorgaande hoofdstukken hebben een beeld geschetst van de verschillende aspecten en perspectieven op een geschikte woonsituatie met het oog op zorggerelateerde, veranderende woonbehoeften. Er is in hoofdstuk twee allereerst ingegaan op de maatschappelijke ontwikkelingen die hebben geleid tot het onderzoek naar het klantperspectief op geschikt wonen. Vervolgens is het ervaren van en het komen tot een geschikte woonsituatie in wetenschappelijk perspectief geplaatst. Hierbij is gebruikgemaakt van de studie omgevingsgerontologie. Het doel van deze studie is om de woon- en leefomgeving beter aan te laten sluiten bij de competenties van ouderen, waardoor zij langer zelfstandig en onafhankelijk kunnen blijven (Golant, 2014; Wahl & Oswald, 2010; Lawton, 1980). Vanuit het perspectief van omgevingsgerontologie is gekeken hoe huurders van KleurrijkWonen tegen een geschikte woonsituatie aankijken. Dit is gedaan door de huurders in focusgroepen met elkaar in discussie te laten gaan over de factoren bepalend zijn voor een geschikte woonsituatie en de manier waarop zij denken over het aanpassen van de woonsituatie.

Het uiteindelijke doel van het onderzoek is om KleurrijkWonen inzicht te geven hoe zij tot een efficiënte en effectieve inzet van middelen kan komen om bij te dragen aan een geschikte woonsituatie voor 55-plushuurders met zorggerelateerde veranderende woonbehoeften. De volgende vraag heeft bij dit onderzoek centraal gestaan:

Hoe kan KleurrijkWonen vanuit klantperspectief bijdragen aan een geschikte woonsituatie voor haar 55-plus huurders met zorggerelateerde, veranderende woonbehoeften.

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies van het onderzoek beschreven. Dit gebeurt door eerst de empirische deelvragen te beantwoorden zoals geformuleerd in paragraaf 1.3 en 5.1. Deze antwoorden leiden tot een beantwoording van de hoofdvraag, de eindconclusie van dit onderzoek. Uit de conclusie volgen een aantal aanbevelingen voor KleurrijkWonen. Tot slot volgt er een discussie waarin gereflecteerd wordt op het onderzoek en aanbevelingen worden gedaan voor vervolgonderzoek.

8.2 De geschikte woonsituatie volgens huurders van KleurrijkWonen

De eerste deelvraag heeft zich gericht op de factoren die bepalen of een woonsituatie volgens huurders van KleurrijkWonen geschikt is of niet. Er is naar voren gekomen dat er verschillende motieven zijn waarom de woonsituatie geschikt of ongeschikt wordt ervaren. Dit begint bij de relatie tussen beperkingen in de fysieke of mentale gezondheid en de compensatiemogelijkheden voor deze beperkingen in de woonsituatie. Pas als een persoon deze relatie zelf als negatief ervaart, is er sprake van een ongeschikte woonsituatie. Daarnaast komen de factoren mobiliteit, het sociale netwerk en de verwachtingen ten opzichte van de woonsituatie naar voren als bepalende factoren bij het waarderen van de woonsituatie. Deze paragraaf gaat kort in op deze afzonderlijke factoren.

8.2.1 De relatie tussen beperkingen en de staat van de woonsituatie

Er is sprake van een ongeschikte woonsituatie als de relatie tussen beperkingen in de fysieke of mentale gezondheid en de staat van de woonsituatie door de persoon zelf als negatief ervaren wordt. In het empirisch onderzoek komt naar voren dat mensen zich veelal pas bewust worden van de staat van de woonsituatie, wanneer deze voor problemen zorgt. Deze uitkomst kan verklaard worden aan de hand van het 'environmental-press model' (Paragraaf 3.3, Lawton, 1980). Zolang de woonsituatie voldoende aansluit bij de competenties van een persoon, stelt Lawton dat deze persoon zich minimaal bewust is van zijn of haar omgeving. Dit bewustzijn komt pas wanneer er iets verandert in de competenties of de woonsituatie. Dit komt duidelijk naar voren tijdens de focusgroepen. In alle situaties waarbij deelnemers de woonsituatie hebben aangepast, had dit te maken met een zorggerelateerde verandering, zoals het optreden van fysieke gebreken of het verliezen van een naaste.

Aansluitend op de uitkomst dat de fysieke en mentale gezondheid belangrijk zijn bij de waardering van de woonsituatie, blijkt dit ook het belangrijkste motief om de woonsituatie aan te passen. De deelnemers die vertellen niet te willen verhuizen, zien één uitzonderingssituatie: Het moment dat de gezondheid het niet meer toelaat om in de huidige situatie te blijven. Deze uitkomst sluit aan bij de verwachtingen uit bestaande woonbehoefteonderzoeken (Weekers et al., 2002; van Iersel et al., 2009; van Dam et al., 2013). Het verminderen van de gezondheid kan op basis van dit onderzoek gezien worden als het belangrijkste 'triggering event', de gebeurtenis die leidt tot het aanpassen van de woonsituatie (Wiseman, 1980).

8.2.2 Mobiliteit

Een andere factor die vaak genoemd wordt is mobiliteit. Deelnemers stellen dat beperkingen in de mobiliteit grote gevolgen heeft voor de zelfredzaamheid. Wanneer voorzieningen niet lopend, fietsend of met de auto bereikbaar zijn voor een persoon, zijn zij afhankelijk van anderen om deze te bereiken. De ene deelnemer vindt dit geen groot probleem, familie en kennissen in de buurt kunnen en mogen helpen. Voor anderen is dit wel een probleem. Sommige deelnemers hebben geen kinderen of willen niet van hen afhankelijk zijn. Wanneer ook andere contacten in de buurt niet kunnen helpen, is de beperkte mobiliteit wel een reden om de woonsituatie als ongeschikt te beoordelen. In studies met betrekking tot omgevingsgerontologie komt zelfstandigheid en onafhankelijkheid naar voren als twee van de meest essentiële waarden voor ouderen (Granbom et al., 2014; Golant, 2012). Dit verklaart de grote waarde die in veel gevallen aan mobiliteit gehecht wordt.

8.2.3 Sociaal netwerk

Zoals reeds naar voren is gekomen bij het belang van mobiliteit, komt het sociale netwerk naar voren als een belangrijke factor bij de waardering van de woonsituatie. Een sterk sociaal netwerk speelt voornamelijk in kleine kernen een belangrijke rol. Een sociaal netwerk kan ingezet worden ter compensatie van ontbrekende voorzieningen, de mobiliteit bevorderen en in een enkel geval voor zorg en ondersteuning zorgen bij ziekte of revalidatie. De aanwezigheid van een sterk sociaal netwerk kan er op deze manier zorgen voor compensatie voor een afnemend competentieniveau (Golant, 2014; 2012). Het ontbreken van een sterk sociaal netwerk, in combinatie met een sterke hechting aan een woonsituatie met weinig voorzieningen, kan echter tot een extra kwetsbare doelgroep leiden (Rowles & Bernard, 2013; Wahl & Oswald, 2010). Het gaat hier om de groep die door de sterke hechting aan de huidige woonsituatie weinig flexibel is om deze situatie aan te passen aan zorggerelateerde veranderingen. Het ontbreken aan voorzieningen en een sterk sociaal netwerk zorgt er echter voor dat er ook beperkte mogelijkheden zijn om voor de verminderde competenties de compenseren.

8.2.4 Verwachtingen en verantwoordelijkheden

Tot slot zijn de verwachtingen die deelnemers hebben ten opzichte van de woonsituatie naar voren gekomen als een belangrijke factor voor de waardering. Hierbij gaat het ook om de verwachtingen ten opzichte de verantwoordelijkheid om de woonsituatie aan te passen. Zo stellen Oswald & Wahl (2013, pp. 66-67) dat wanneer mensen zich zelf verantwoordelijk voelen voor de woonsituatie, zij eerder tevreden zijn dan wanneer zij het gevoel hebben dat een ander verantwoordelijk is. Met andere woorden, als huurders zichzelf verantwoordelijk zien voor de woonsituatie, zullen zij hier minder snel negatieve gevoelens bij hebben dan wanneer zij anderen, bijvoorbeeld KleurrijkWonen, verantwoordelijk achten. In de focusgroepen is de rol van verwachtingen vooral naar voren gekomen in de houding ten opzichte van woningaanpassingen. De deelnemers die zichzelf verantwoordelijk voelen voor de woonsituatie, zijn vaker tevreden omdat zij vaak zelf actie hebben ondernomen wanneer dit niet het geval was. Het zijn de deelnemers die zelf het initiatief hebben genomen om woningaanpassingen te doen. De groep die KleurrijkWonen verantwoordelijk acht en/of zelf geen mogelijkheden heeft om de woonsituatie aan te passen, heeft een meer passieve houding. Hierdoor hebben zij in de focusgroepen vaker een meer ontevreden houding ten opzichte van het aanpassen van de woonsituatie.

8.3 Reageren op een ongeschikte woonsituatie

In het tweede gedeelte van het empirisch onderzoek heeft de vraag centraal gestaan hoe huurders van KleurrijkWonen reageren op een ongeschikte woonsituatie. Uit de resultaten van het empirisch onderzoek zijn vier typen huurders onderscheiden. Ieder type huurder heeft een andere houding ten opzichte van de woonsituatie in relatie tot het ouder worden. Deze houding leidt tot verschillen in de manier waarop mensen verwachten te reageren op een ongeschikte woonsituatie of in sommige gevallen al gereageerd hebben.

8.3.2 Houding per type huurder

Reactieve, tevreden huurder

De reactieve, tevreden huurder ondervindt geen (grote) beperkingen in de huidige woonsituatie en ziet dan ook geen aanleiding om de woonsituatie aan te passen. Het is de situatie die Golant (2011a, 2012) typeert als 'residential normalcy': de persoon bevindt zich zowel in de comfortabele als de zelfredzame zone. De huurder is tevreden met de woonsituatie, kan zichzelf voldoende redden en voelt zich er fijn genoeg om geen aanleiding te zien om veranderingen aan te brengen. De woonsituatie sluit goed aan bij de competenties van de huurder. In het environmental press model van Lawton (1980) bevindt deze huurder zich dan ook in de groene, positieve zone (figuur 3.1, pagina 26). Dit kan variëren van huurders die zich minimaal bewust zijn van hun woonsituatie en hier daarom helemaal nog niet over nadenken, tot huurders die bewust zijn van obstakels, maar deze niet als probleem zien. De reactieve, tevreden huurders hebben één duidelijke doelstelling: de huidige woonsituatie zo lang mogelijk behouden. Kenmerkend voor dit type huurder, is dat zij afwachten tot zorggerelateerde ontwikkelingen zich voor doen en pas op dat moment beslissen wat de beste strategie is om de woonsituatie aan te passen.

Proactieve, oriënterende huurder

Het tweede type huurder is op dit moment tevreden over de woonsituatie. Ook deze groep ondervindt beperkt tot geen beperkingen in de woonsituatie en bevindt zich dan ook binnen de comfortabele en zelfredzame zone. Net als de reactieve, tevreden huurder, hebben ook zij het doel om zo lang mogelijk in de huidige woonsituatie te blijven wonen. Het verschil is echter dat deze groep wel actief met het ouder worden bezig is. Er wordt geen druk gevoeld om direct de woonsituatie aan te passen, maar er wordt wel gekeken naar mogelijke strategieën om de woonsituatie aan te passen. Dit bewustzijn van de woonsituatie, maakt dat deze groep zich in het environmental press model verder van het de optimale balans tussen competenties en woonomgeving bevindt. Deze groep heeft een proactieve houding ten opzichte van aanpassingsstrategieën, waarbij men bereid is om de woonsituatie aan te passen op verwachte zorggerelateerde ontwikkelingen.

Passieve, afwachtende huurder

Het derde type huurder wil de woonsituatie graag aanpassen. De woonsituatie sluit niet meer volledig aan bij de competenties van de huurder. In de theorie werd deze situatie door Lawton (1980) omschreven als het ervaren van een te hoge omgevingsdruk, waar de omgeving te veel vraagt van de competenties van de persoon. Vanuit de residential normalcy theorie van Golant (2012, 2011) gaat het om de situatie waarbij iemand buiten de comfortabele of zelfredzame zone komt, waardoor zij de woonsituatie willen veranderen. Het zijn huurders die aanpassingen aan de huidige woning wensen of de voorkeur geven aan een verhuizing naar een alternatieve woning. Toch zijn er redenen waarom deze aanpassingen nog niet gedaan zijn. In het onderzoek komt de betaalbaarheid naar voren als de belangrijkste beperkende factor. Zo zijn er huurders die een verhuizing vanwege een verwachte huurverhoging als onhaalbaar of ongewenst ervaren. In andere gevallen missen de gewenste aanpassingsmogelijkheden. Dit varieert van het ontbreken van een beschikbare woning in een gewenste omgeving, tot een afwachtende houding ten opzichte van organisaties zoals woningcorporaties of gemeenten om woonaanpassingen te realiseren. De afwachtende houding ten opzichte van woningaanpassingen kan verklaard worden door het belang van de perceptie op de haalbaarheid van aanpassingsstrategieën (Golant, 2014; Perry et al., 2014; Wiseman, 1980). Pas wanneer iemand bewust is van mogelijkheden om de woning aan te passen, het gevoel heeft dat een aanpassing daadwerkelijk leidt tot een significante verbetering van de woonsituatie en de aanpassing als haalbare optie wordt gezien, leidt dit tot de uitvoering van een aanpassingsstrategie (Golant, 2014). Onvoldoende overzicht en/of aanwezigheid van haalbare, effectieve mogelijkheden zorgen daarom in deze groep tot een afwachtende houding.

Proactieve, anticiperende huurder

Het laatste type huurder wordt gekenmerkt door een proactieve houding ten opzichte van de woonsituatie. Het is de groep huurders die zich bewust is van (verwachte) zorggerelateerde ontwikkelingen en hier actief op gereageerd of geanticipeerd heeft. Het is de groep die zich op dit moment in de comfortabele en zelfredzame zone bevindt, maar vaak aanpassingsstrategieën heeft toegepast om hier te komen. Dit kan betekenen dat er aanpassingen aan de huidige woning zijn verricht als gevolg van, of met het oog op verwachte zorggerelateerde ontwikkelingen. In dit onderzoek gaat het om huurders die verhuisd zijn naar een kleinere of speciale woning voor senioren, of huurders die de huidige woning hebben aangepast door onder andere drempels te verwijderen of een traplift te plaatsen. Kenmerkend aan deze groep is dat er positief tegen het aanpassen van de woonsituatie wordt aangekeken. "Je wordt er meestal beter van", is een typerende reactie. Dat deze groep de woonsituatie actief heeft aangepast, is een teken dat deze groep een haalbare aanpassingsstrategie heeft gevonden, welke naar verwachting tot een geschikte woonsituatie zou leiden. Toch blijkt dit niet altijd het geval te zijn. Ook na het actief aanpassen van de woonsituatie, kunnen er opnieuw negatieve ervaringen voordoen. Golant (2014) en Wiseman (1980) stellen dan ook dat er sprake is van een constante waardering en herwaardering van de woonsituatie.

8.3.2 Verklaring voor de verschillende typen huurders

In paragraaf 8.3.1 zijn verschillende typen huurders onderscheiden. De vraag is wat de verschillen in houding veroorzaakt en wat dit betekent voor de mogelijkheden die KleurrijkWonen heeft om bij te dragen aan een geschikte woonsituatie.

De eerste verklaring voor de verschillende houding is het verschil in financiële middelen. Zoals onder andere Golant (2014), Rosenberg & Everitt (2001) en Wiseman (1980) hebben laten zien, speelt de financiële situatie een belangrijke rol bij zowel de waardering van de woonsituatie, als de reactie op een ongeschikte situatie. De aanwezigheid of juist het ontbreken aan financiële middelen heeft gevolgen voor de keuzevrijheid met betrekking tot het aanpassen van de woonsituatie. Daarnaast komt een hoger inkomen vaak voort uit een hoger opleidingsniveau (van Iersel et al., 2009). Golant (2014) associeert het opleidingsniveau met het vermogen om informatie te verzamelen en daarmee inzicht te creëren in de mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen. Dit betekent dat mensen met meer financiële middelen niet alleen meer mogelijkheden hebben om aanpassingen te doen, maar ook een beter overzicht hebben van de mogelijkheden om aanpassingen te doen. Andersom geldt hetzelfde, waardoor mensen die door beperkte financiële middelen beperkte keuzevrijheid hebben om de woonsituatie aan te passen, tevens een beperkter overzicht hebben van de keuzes die zij hebben.

Dit heeft gevolgen voor de beoordeling van aanpassingsstrategieën. Golant (2014), Perry et al. (2013) en Wiseman (1980) stellen dat de perceptie op haalbaarheid een belangrijke factor is bij het uitvoeren van aanpassingsstrategieën. Haalbaarheid wordt onder andere bepaald door de financiële mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen. De beperkte financiële mogelijkheden onder huurders van KleurrijkWonen, kan een reactieve houding van huurders verklaren. Vooral de verwachte huurverhoging bij een verhuizing komt naar voren als drempel om te verhuizen. Daarnaast is gebleken dat er niet altijd kennis is over de verantwoordelijkheid van woningaanpassingen. Onder de proactieve en anticiperende huurders, zijn veel aanpassingen zelf of via de gemeente bekostigd. Huidige beleidsontwikkelingen roept onzekerheid op of gemeenten hier nog steeds toe bereid zijn en zo nee, of corporaties deze taak dan overnemen of mensen zelf verantwoordelijk worden voor de aanpassingen. Ook deze onzekerheid kan bijdragen aan de afwachtende houding van met name de passieve huurder buiten de comfortabele of zelfredzame zone.

8.4 Bijdragen aan een geschikte woonsituatie

In dit onderzoek heeft het klantperspectief op een geschikte woonsituatie centraal gestaan. Dit tot doel om woningcorporatie KleurrijkWonen inzicht te geven hoe zij bij kunnen dragen aan een geschikte woonsituatie voor hun 55-plus huurders met zorggerelateerde, veranderende woonbehoeften.

8.4.1 Verbetering van de perspectieven om de woonsituatie aan te passen

Op basis van het theoretisch en empirisch onderzoek is naar voren gekomen dat keuzevrijheid, haalbaarheid en verantwoordelijkheid de drie belangrijkste elementen zijn als het gaat om het ervaren van, en het komen tot een geschikte woonsituatie. De belang van keuzevrijheid en haalbaarheid sluit aan bij factoren die Golant (2014) heeft opgesteld als criteria voor het komen tot aanpassingsstrategieën voor een passende woonsituatie. Golant stelt dat een persoon bewust moet zijn van de mogelijkheden, één van de mogelijkheden als effectief en haalbaar moet zien, voordat hij of zij de woonsituatie daadwerkelijk aanpast. Vanuit dit perspectief kan KleurrijkWonen bijdragen aan een geschikte woonsituatie, door bij te dragen aan deze drie factoren.

Het eerste criteria is het **bewustzijn** over mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen. KleurrijkWonen kan bijdragen aan het bewustzijn door huurders een helder overzicht te bieden van de mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen. Dit betekent zowel de mogelijkheden om fysieke aanpassingen te realiseren, als een overzicht aan alternatieve woonruimten. Door aan dit overzicht ook de bijbehorende kosten en eventuele vergoedingsmogelijkheden toe te voegen, kunnen huurders geholpen worden om een betere afweging te maken over de **effectiviteit** van de aanpassingsstrategieën. Op basis van de kosten, de vergoedingsmogelijkheden en de impact van een aanpassingsstrategie, kan een huurder een weloverwogen keuze maken om de woning aan te passen, te verhuizen, of de huidige situatie bij nader inzien toch als voldoende geschikt te beoordelen. Daarnaast kan KleurrijkWonen bijdragen aan de **haalbaarheid**, door voor voldoende betaalbare mogelijkheden te zorgen om de woonsituatie aan te passen. Het belang van haalbaarheid wordt ook door onder andere Perry et al. (2014) en Wiseman (1980) onderschreven.

8.4.2 Inzetten op de beschikbaarheid van haalbare aanpassingsmogelijkheden

Het vergroten van de haalbaarheid kent vele aspecten. Allereerst is het de aanwezigheid van mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen. Dit begint bij het bieden van **toegankelijke woningen** voor mensen met fysieke gebreken en waar de nodige zorg en ondersteuning geleverd kan worden. In dit onderzoek komt naar voren dat het hierbij vooral gaat om een gelijkvloerse woning, zonder drempels en met een ruime badkamer waar ondersteuning mogelijk is. Dit hoeft geen specifieke seniorenwoning te zijn, aangezien veel deelnemers in dit onderzoek aangeven de voorkeur te geven aan woonomgeving met verschillende leeftijdsgroepen. Ook reguliere woningen zonder drempels kunnen een goed alternatief bieden. De alternatieve woningen moeten vervolgens ook **betaalbaar** zijn. Betaalbaar wordt door de deelnemers aan dit onderzoek veelal gedefinieerd als een huur die vergelijkbaar is met de huidige huur. KleurrijkWonen biedt hierbij reeds een oplossing met het doorstroomproject, waarbij oudere huurders van ruime eengezinswoningen met voorrang en met korting door kunnen stromen naar een kleinere, voor hen geschikte woning. Naast haalbare mogelijkheden om te verhuizen, kan KleurrijkWonen ook bijdragen aan het perspectief op haalbaarheid van woningaanpassingen. Voor de zelfredzame en financieel onafhankelijke groep huurders, biedt het eerder genoemde overzicht aan mogelijkheden en kosten van woningaanpassingen voldoende grond om zelf keuzes te maken over de haalbaarheid. Meer kwetsbare doelgroepen met beperkte middelen en/of een beperkter overzicht van de mogelijkheden en beperkingen, hebben meer **ondersteuning** nodig. KleurrijkWonen is in deze niet de enige verantwoordelijke. Ook gemeenten zijn verantwoordelijk om kwetsbare huurders bij te staan in het creëren van een geschikte woonsituatie (Rijksoverheid, 2014d). Door tevens een link te leggen met zorg- en welzijnsorganisaties, kunnen huurders in een ongeschikte woonsituatie eerder bereikt worden. KleurrijkWonen kan in dat geval proactief bijdragen aan een geschikte woonsituatie, ook voor de meer kwetsbare en/of passieve huurders.

8.4.3 Balans tussen zelfredzaamheid en ondersteuning

Door de nadruk te leggen op het bieden van overzicht aan mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen, worden huurders waar mogelijk zelf verantwoordelijk gemaakt voor hun reactie op een ongeschikte woonsituatie. Zij kunnen zelf de overweging maken welke kosten zij bereid zijn om zelf te dragen om tot

een meer geschikte woonsituatie te komen. Deze nadruk op eigen verantwoordelijkheid past in het huidige beleid van de Rijksoverheid waarin zelfredzaamheid en participatie centraal staan. Zelf de verantwoordelijkheid voelen voor woningaanpassingen draagt daarnaast bij aan een positieve waardering van de woonsituatie (Oswald & Wahl, 2013, p. 67).

Tegelijkertijd is het belangrijk voor KleurrijkWonen om aandacht te schenken aan de meer kwetsbare doelgroep die niet altijd de financiële middelen of capaciteiten hebben om zelf een tot aanpassingsstrategieën te komen en daarmee een geschikte woonsituatie te creëren. Dit is een doelgroep die hier meer ondersteuning bij vraagt. Samenwerking met gemeenten, zorg- en welzijnsorganisaties kan helpen om deze groep in beeld te brengen en tot de juiste oplossing te komen.

Op deze manier wordt zelfredzaamheid en verantwoordelijkheid van de huurders zelf zo veel mogelijk bevorderd door de keuze en beslissing waar mogelijk bij de huurder zelf te leggen. KleurrijkWonen is duidelijk over de mogelijkheden en de huurder bepaalt wat hij of zij doet om tot een geschikte woonsituatie te komen. Tegelijkertijd loopt KleurrijkWonen op deze manier niet weg voor de eigen verantwoordelijkheid financieel minder daadkrachtige en kwetsbare burgers huisvesting te bieden. Door te zorgen voor betaalbare, toegankelijke woningen en opties om de woning aan te passen, moet er voor ieders budget een optie zijn om tot een geschikte woonsituatie te komen.

8.5 Slotbeschouwing

Ter afsluiting van dit onderzoek worden de conclusies nog in een breder perspectief geplaatst. Waar dit onderzoek zich heeft gericht op de bijdrage die KleurrijkWonen kan leveren aan een geschikte woonsituatie, worden ook aanknopingspunten voor de planologie in het algemeen gevonden. Omgevingsgerontologie benadrukt de subjectiviteit bij het ervaren van de woonsituatie, de veranderlijkheid van competenties en de fysieke omgeving en verschillen in de manier waarop mensen reageren op een ongeschikt ervaren woonsituatie. Onderzoeken die zich vanuit omgevingsgerontologie op ouderenhuisvesting richten, laten een duidelijk signaal zien: zogenaamde 'one-size-fits-all' oplossingen voor een perfecte woonsituatie voor ouderen bestaan niet (Granbom et al, 2014; Gitlin et al., 2013). De vraag is hoe het mogelijk is om in de ruimtelijke ordening met de verscheidenheid aan woonbehoeften om te gaan.

Hoewel er in omgevingsgerontologie veel aandacht is voor de subjectiviteit en heterogeniteit als het gaat om de relatie tussen een persoon en zijn of haar omgeving, is het nog steeds de fysieke omgeving die faciliterend is, dan wel barrières vormt voor ouderen om zich veilig te functioneren in de woonomgeving (Golant, 2014, p. 7; Gitlin et al., 2013, p. 56). Er zijn dan ook verschillende manieren om deze fysieke omgeving beter geschikt te maken voor ouderen. Dit begint bij het simpelweg te zorgen dat het onderhoud op orde is, denk aan losgelaten vloerkleed of een losse trapleuning. Het plaatsen van bankjes langs goed beloopbare wandelpaden is een voorbeeld hoe ook de woonomgeving bij kan dragen aan een goede woonsituatie en op deze manier ouderen stimuleert om actief te blijven. Daarnaast worden kansen gezien in de zogenaamde 'smarthome' technologieën (Gitlin et al., 2013, p. 56). Het komt er op neer dat er niet zozeer eenduidige wensen zijn voor een bepaald type woning of woonomgeving. Om mensen in staat te stellen zelf keuzes te laten maken ten behoeve van hun woonsituatie, is het vooral belangrijk om aanpasbaar en een bepaalde 'basis geschiktheid' te realiseren. Hierbij kan gedacht worden aan de wens om te zorgen voor goedbeloopbare wandelpaden, overzichtelijk en zonder onnodige obstakels. Hetzelfde geldt voor woningen. Een woning die gemakkelijk aangepast kan worden aan veranderende competenties, denk aan fysieke mobiliteit, leidt ertoe dat er meer kansen zijn voor ouderen om te reageren op zorggerelateerde problemen, zonder dat dit leidt tot de vraag naar specifieke seniorenwoningen.

De ruimtelijke ordening kan gunstige voorwaarden scheppen om ouder te worden, maar het zijn uiteindelijk de mensen zelf die bepalen wat voor hen een geschikte woonsituatie is. *"The success of a particular public space is not solely in the hands of the architect, urban designer or town planner; it relies also on people adopting, using and managing the space – People make places, more than places make people"* (Peace, 2013, pp. 45-46).

8.6 Aanbevelingen

Op basis van de conclusies uit dit onderzoek kunnen een aantal aanbevelingen gedaan worden. Dit onderzoek heeft zich gericht op de vraag hoe KleurrijkWonen bij kan dragen aan een geschikte woonsituatie voor haar 55-plus huurders met zorggerelateerde, veranderende woonbehoeften. Deze paragraaf begint daarom met de aanbevelingen aan KleurrijkWonen zelf. Aanbevelingen voor vervolgonderzoek komen in de discussie aan bod (paragraaf 8.7).

1. Creëer duidelijkheid voor de huurders over mogelijkheden, kosten en verantwoordelijkheden over het aanpassen van de woonsituatie.

Huurders hebben behoefte aan duidelijkheid over mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen, over wie er verantwoordelijk is voor (de kosten van) woningaanpassingen en waar zij terecht kunnen met vragen en ondersteuning om aanpassingen te realiseren. KleurrijkWonen kan hier op verschillende manieren aan bijdragen. Dit begint bij een heldere afstemming met externe partijen, zoals gemeenten en zorgorganisaties. Huurders met zorggerelateerde woonbehoeften hebben vaak niet alleen een geschikte woning nodig, maar ook de juiste zorg en ondersteuning. Dit is niet alleen de verantwoordelijkheid van KleurrijkWonen. Heldere afspraken over verantwoordelijkheden, mogelijkheden en de grenzen van ieders rol geven zowel de partijen zelf, als hun klantgroep meer duidelijkheid. Om huurders een beter overzicht te geven van de mogelijkheden van woningaanpassingen, kan gedacht worden aan het aanbieden van een overzicht van (veelvoorkomende) woningaanpassingen en de bijbehorende kosten. Huurders kunnen dan zelf de keuze maken welke investering zij kunnen en willen maken om de woonsituatie aan te passen. Tot slot kan duidelijkheid voor huurders bevorderd worden door een centraal aanspreekpunt binnen de organisatie. Dit moet kennis en informatie makkelijker vindbaar maken. Dit geldt niet alleen voor huurders, maar ook voor medewerkers zelf en partners betrokken bij vraagstukken over wonen en zorg.

2. Creëer voldoende haalbare mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen

In de conclusie naar voren is gekomen dat haalbaarheid een belangrijk criterium is om actief in te spelen op zorggerelateerde ontwikkelingen. Haalbaarheid wil zeggen dat huurders weten van de mogelijkheden, deze mogelijkheden als effectief zien en, wellicht het belangrijkste criterium, dat de optie betaalbaar is. Om te zorgen voor voldoende haalbare mogelijkheden om de woonsituatie aan te passen, kan allereerst bij nieuwen verbouwprojecten waar mogelijk ingezet worden op flexibiliteit. Door in deze projecten de drempels en treden tot een minimum te beperken en te zorgen voor ruime badkamers, wordt de potentieel geschikte woningvoorraad relatief eenvoudig vergroot. Nieuwe bewoners kunnen daardoor langer zelfstandig wonen en huurders in de omgeving hebben meer kans op een geschikte woning in de eigen buurt. Daarnaast mist op dit moment een duidelijk overzicht van potentieel geschikte woningen. Door een beter overzicht te maken van welke woningen bijvoorbeeld drempelvrij zijn, een traplift hebben of aanpassingen hebben in de badkamer, kunnen deze woningen bij mutatie beter ingezet worden voor de doelgroep die hier behoefte aan heeft. Door deze gegevens in gebiedsvisies te koppelen aan de bevolkingssamenstelling van een gebied, kan gebiedsgericht worden ingespeeld op de eventuele vraag naar geschikte woningen.

3. Houd oog voor kwetsbare doelgroepen

Huurders moeten en kunnen zelf veel organiseren. Er moet echter rekening gehouden worden met de groep die hier niet volledig toe in staat is. De kwetsbare doelgroep met beperkte capaciteiten om hun behoeften met betrekking tot wonen en zorg, moet kunnen rekenen op hulp en ondersteuning vanuit welke instantie dan ook. De angst bestaat dat er een doelgroep ontstaat die tussen wal en schip valt. De groep die geen toegang krijgt tot het verzorgingshuis, maar wel graag een verzorgde omgeving wil. Voor deze groep moet er een betaalbaar alternatief zijn. Om de meest kwetsbare doelgroepen te bereiken, kan het daarnaast goed zijn om aansluiting te zoeken bij wijkteams. Deze wijkteams zien wat er speelt in de wijk en hebben daardoor wellicht eerder in beeld bij wie de woning niet meer aansluit bij de woonbehoeften. Op deze manier kan snel gereageerd en wellicht zelfs geanticipeerd worden op zorggerelateerde woonbehoeften van de meer kwetsbare huurder.

8.7 Discussie

In deze paragraaf worden de conclusies van dit onderzoek in perspectief gezet en worden er aanbevelingen gedaan voor verder onderzoek.

Dit onderzoek heeft zich gericht op het klantperspectief op een geschikte woonsituatie onder 55-plus huurders bij woningcorporatie KleurrijkWonen. Dit klantperspectief moet KleurrijkWonen een beter inzicht geven hoe zij klantgericht bij kunnen dragen aan het bereiken van deze geschikte woonsituatie.

Het klantperspectief op een geschikte woonsituatie heeft in dit hele onderzoek centraal gestaan. Zo is het wetenschappelijk perspectief van omgevingsgerontologie gericht op de persoonlijke ervaring van de woonsituatie, is gekeken naar woonbehoeftenonderzoeken en heeft de mening van de huurders van KleurrijkWonen tijdens het empirisch onderzoek centraal gestaan. De keuze om het klantperspectief centraal te zetten is een reactie uit de verkennende fase, voorafgaande aan dit onderzoek. Op verzoek van KleurrijkWonen heeft de focus in eerste instantie gelegen op woonservicezones: Het creëren van optimale condities voor wonen, zorg een welzijn in bepaalde zones. Tijdens deze verkennende fase is echter de kritiek naar voren gekomen dat woonservicezones een aanbodgericht concept is dat onvoldoende aan zou sluiten bij de eisen en wensen van de huidige generatie ouderen (Nouws, & Heuvelink, 2014). Deze bevinding is aanleiding geweest om dit onderzoek puur op de vraagzijde te richten. Door de focus op het klantperspectief is meer bekend geworden over hoe huurders denken over een geschikte woonsituatie en hoe zij reageren als deze woonsituatie niet meer geschikt is. De keerzijde van deze focus is echter dat de aanbodkant onderbelicht blijft. Aanvullend onderzoek over de mogelijkheden die bijvoorbeeld andere corporaties gevonden hebben om het aanbod beter bij de vraag aan te laten sluiten, zou KleurrijkWonen verder inzicht kunnen geven aan de praktische invulling van de conclusies uit dit onderzoek.

Het empirisch gedeelte van het onderzoek is uitgevoerd doormiddel van focusgroepen. In iedere focusgroep kan een mix herkend worden van actieve, assertieve huurders en meer passieve, afwachtende huurders. De meerwaarde van een discussie is dat deelnemers de kant hebben om hun standpunten aan kunnen passen. Zo zijn er voorbeelden gezien waar felle tegenstanders van verhuizen door de positieve verhuiservaring van andere deelnemers, een verhuizing beginnen te overwegen. Ook discussie tussen deelnemers die vinden dat woningaanpassingen in veel gevallen door de woningcorporatie bekostigd moeten worden, en deelnemers die erop wijzen dat veel kosten leidt tot hogere huren, laat deelnemers hun visie heroverwegen. De discussievorm heeft daarmee geleid tot een meer realistische kijk op de werkelijkheid, omdat verwachtingen, visies en meningen direct onderschreven of weerlegd worden door de ervaring van andere deelnemers. De vraag is echter in hoeverre focusgroepen de meest kwetsbare huurders bereiken. Het is naar verwachting vooral de meer assertieve, mondige huurder die mee werkt aan dit type onderzoek. Ook kan de deelname gezien worden als teken dat er een bepaalde mate van interesse voor het onderwerp wonen en zorg is. Zo is tijdens de benadering van de geselecteerde deelnemers de reactie naar voren gekomen dat mensen zich niet met het onderwerp bezig houden of dat zij niet het idee hebben iets aan de discussie bij te kunnen dragen. Focusgroepen hebben daarmee voor dit onderzoek bijgedragen aan beeld hoe verschillende typen huurders denken over de geschikte woonsituatie. Om meer te kunnen zeggen over perceptie van geschikt wonen van de meest kwetsbare huurder, is aanvullend onderzoek nodig. Het doen van interviews kan de stap voor deelname naar verwachting verkleinen.

De belangrijkste resultaten uit het onderzoek komen overeen met de veronderstellingen die op basis van de literatuur zijn geformuleerd. Zo komt duidelijk naar voren dat er grote verschillen zijn in de manier waarop mensen tegen de woonsituatie aankijken. De ene persoon ziet het als logisch en verstandig om op tijd na te denken over de woonsituatie en deze aan te passen voordat er daadwerkelijk sprake is van fysieke of mentale beperkingen. Anderen stellen juist dat de toekomst niet te voorspellen is en wachten liever af tot de situatie zich voordoet. Ook de belangrijke rol die de betaalbaarheid speelt bij keuzes omtrent de woonsituatie, is niet verassend gezien het onderzoek gericht is op huurders van een woningcorporatie, waar gemiddeld genomen mensen wonen met minder financiële middelen. Wel is dit uiteindelijk een belangrijke bevestigende conclusie voor KleurrijkWonen. Zij besteden reeds veel aandacht aan de betaalbaarheid van woningen voor alle doelgroepen huurders. Ook in dit onderzoek blijkt opnieuw dat betaalbaarheid één van de belangrijkste voorwaarden is om huurders een geschikte woonsituatie te bieden.

9. Bronvermelding

- Aedes (2015), Algemeen Overleg Armoedebeleid en Schulden 12 maart 2015 [Online]
http://www.opvang.nl/files/Aedes_Brief_Tweede_Kamer_AO_armoede_en_schuldenbeleid-1.pdf
[Geraadpleegd 15-01-2015]
- Aedes. (2014), Zo werkt de verhuurdersheffing. [Online]
<http://www.aedes.nl/content/artikelen/financi-n/verhuurdersheffing/lagere-verhuurdersheffing-in-rotterdam-zuid-en-kri.xml> [Geciteerd op 14-05-2014]
- Aedes (2013), Zo werkt de verhuurdersheffing [Online]
<http://www.aedes.nl/content/artikelen/financi-n/verhuurdersheffing/lagere-verhuurdersheffing-in-rotterdam-zuid-en-kri.xml> [Geraadpleegd 18-02-2014]
- Aedes – Actiz (2013), Doelstelling scheiden wonen en zorg. [Online]
<http://www.kcwz.nl/dossiers/scheidenwonenenzorg/doel> [geraadpleegd 17-02-2014]
- Andrews, G. J., M. Cutchin, K. McCracken, D.R. Phillips & J. Wiles (2007), Geographical gerontology: The constitution of a discipline. *Social Science & Medicine*, vol. 65(1), pp. 151-168.
- Andy, M. A., & N. Yashmi (2014), Design urban area toward aging successfully; based on Kansei methodology. International conference on Kansei engineering and emotion research, pp. 171-180. Linköping: KEER2014.
- Barbour, R. (2007), Doing Focus Groups - Ethics and engagement. Onderdeel van: SAGE Research Methods.
- Barrett, J. & S. Kirk (2000), Running focus groups with elderly and disabled elderly participants. *Applied Ergonomics*, Vol. 31, pp. 621-629.
- Bartlett H. & N. Peel (2005), Healthy ageing in the community, In: Andrews G. & D. Phillips (Eds.), *Healthy ageing in the community* (pp. 98-109). London: Routledge.
- Bernard, M., & G. Rowles (2013), Past, present, and future in designing private and public environments for creating and sustaining place. In: G. Rowles, & M. Bernard, *Making meaningful places in old age* (pp. 283-303). New York: Springer Publishing Company.
- Blijie, B., L. Groenemeijer, K. Gopal & R. van Hulle (2012), Wonen in ongewone tijden - De resultaten van het Woononderzoek Nederland 2012. Den Haag: Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Blok, H. & M. van Rijn (2014), Transitieagenda Langer zelfstandig wonen. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Bryman, A. (2012), *Social Research Methods*. New York: Oxford University Press 4th edition.
- Cameron, T.A., J.R. DeShazo & E.H. Johnson (2010), Scenario adjustment in stated preference Research. *Journal of Choice Modelling*, Vol. 4, pp. 9-43.
- CBS (2014a), Bevolking, huishoudens en bevolkingsontwikkeling; vanaf 1899. [Online]
<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37556&D1=64&D2=a&STB=T,G1&VW=T>
[Geraadpleegd 10-04-2014]
- CBS (2014b), Zorgrekeningen; uitgaven (in lopende en constante prijzen) en financiering [Online]
<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=71914ned&D1=0-36,44-45&D2=0,13-15&HDR=G1&STB=T&VW=T> [geraadpleegd op 07-07-2014]
- CBS (2014c), Bevolkingspiramide. [Afbeelding]
<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/cijfers/extra/piramide-fx.htm>
- CBS (2014d), Bevolking; geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en regio, 1 januari [Online]
<http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=03759NED&D1=0&D2=118-128&D3=236,312,322,467,488&D4=l&VW=T> [Geraadpleegd 12-09-2014]

- CBS (2008), Hoogopgeleiden leven langer en gezonder. [Online]
<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/gezondheid-welzijn/publicaties/artikelen/archief/2008/2008-2601-wm.htm> [geraadpleegd op 06-06-2014]
- Chorus, A., G. Gijsbers, W. van Staalduin en C. Wevers (2011), *Het succes van vergrijzing*. Den Haag: Het Den Haag Centrum voor Strategische Studies & TNO.
- Cook, C.C., P. Martin, M. Yearns & M.L. Damhorst (2007), Attachment to “place” and coping with losses in changed communities: A paradox for aging adults. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, Vol. 35(3), pp. 201-214.
- Coughlin, J. (2001), *Transportation and older persons: perceptions and preferences*. Washington: AARP.
- Dam F. van, F. Daalhuizen, C. de Groot, M. van Middelkoop, P. Peeters (2013), *Vergrijzing en Ruimte - Gevolgen voor de woningmarkt, vrijetijdsbesteding, mobiliteit en regionale economie*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Dam, F. van, F. Daalhuizen, C. de Groot, M. van Middelkoop & P. Peeters (2012), Woongedrag, tijdsbesteding en verplaatsingsgedrag van actieve ouderen. Planbureau voor de Leefomgeving. In: *Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 2012 - Actief ouder worden in Nederland* (pp. 155-169). Den Haag: NIDI.
- Demiris, G., B.K. Hensel, M. Skubic & M. Rantz (2008), Senior residents’ perceived need of and preferences for “smart home” sensor technologies. *International Journal of Technology Assessment in Health Care*, Vol. 24(1), pp. 120-124.
- Diem, van – Smit, C.J.P. (2014), *Zorgeloos Wonen – Onze visie op wonen en zorg*. Deil: KleurrijkWonen.
- Engels, B & G. Liu (2013), Ageing in Place: The Out-of-Home Travel Patterns of Seniors in Victoria and its Policy Implications, *Urban Policy and Research*, vol. 31(2), pp. 168-189.
- Faulkner, D. (2007), The older population and changing housing careers: Implications for housing provision. *Australasian Journal on Ageing*, vol. 26(4), 152-156.
- Gaag, N. van der & J. de Beer (2014), Nieuwe tinten grijs? *Demos*, vol. 30(2), pp. 5-7.
- Gitlin, L. N., S. L. Szanton & N.A. Hodgson (2013), It's Complicated—But Doable: The Right Supports Can Enable Elders with Complex Conditions to Successfully Age in Community. *Generations*, vol. 37(4), pp. 51-61.
- Gibbs, A. (1997), Focus Groups. Social Research Update - Department of Sociology, University of Surrey [Online]
<http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU19.html> [Geraadpleegd 14-08-2014]
- Groot, C. de, F. van Dam & F. Daalhuizen (2013), *Vergrijzing en de woningmarkt*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Golant, S. M. (2014). Residential Normalcy and the Enriched Coping Repertoires of Successfully Aging Older Adults. *The gerontologist*.
- Golant, S. M. (2012), Out of Their Residential Comfort and Mastery Zones: Toward a More Relevant Environmental Gerontology. *Journal of Housing For the Elderly*, Vol. 26(1), pp. 26-43.
- Golant, S. M. (2011). The quest for residential normalcy by older adults: Relocation but one pathway. *Journal of Aging Studies*, Vol. 25, pp. 193-205.
- Golant, S. M. (2005), Supportive housing for frail, low-income older adults: Identifying need and allocating resources. *Generations*, 29(4), pp. 37-43.
- Golant, S. M. (1984), *A place to grow old: the meaning of environment in old age*. New York: Columbia University Press.
- Granbom, M., Himmelsbach, I., Haak, M., Löfqvist, C., Oswald, F., & Iwarsson, S. (2014), Residential normalcy and environmental experiences of very old people: Changes in residential reasoning over time. *Journal of Aging Studies*, vol. 29, pp. 9-19.

- Harkes, D., & J. Singelenberg (2004), *Woonzorgzone of servicewijk, Hoe noemen we woongebieden waar zorg en diensten extra goed geregeld zijn?* Utrecht: Aedes - Actiz Kenniscentrum Wonen – Zorg.
- Heuvelink, J. & H. Nouws (2014), *Netwerkbijeenkomst Wonen en Zorg*. Utrecht: Aedes - Actiz Kenniscentrum Wonen – Zorg.
- Hooimeijer, P. (2007), *Dynamiek in de derde leeftijd; de consequenties voor het woonbeleid*. Utrecht: Universiteit Utrecht in opdracht van VROM/WWI.
- Iersel, J. van & K. Leidelmeijer (2010), *Senioren op de Woningmarkt*. Amsterdam: RIGO Research en Advies in opdracht van VROM/WWI.
- Iersel, J. van, K. Leidelmeijer & A. Buys (2009), *Senioren op de Woningmarkt – Achtergrond rapportage*. Amsterdam: RIGO Research en Advies in opdracht van VROM/WWI.
- Johansson K., S. Josephsson & M. Lilja (2009), *Creating possibilities for action in the presence of environmental barriers in the process of 'ageing in place'*. *Ageing and Society*. Vol. 29(1), pp. 49–70.
- Klein, C. (2006), *Cursussyllabus - Klantenpanels in de praktijk*. Wijk bij Duurstede: MarketWing marketing & innovatie.
- KleurrijkWonen (2014), *Interne documenten*. [Opvraagbaar bij de auteur]
- Klomp, F. & E. Schellekens (2010), *Wat beweegt ouderen op de woningmarkt? Kwalitatief onderzoek naar woonwensen van ouderen in Gelderland*. Bommel: Sbog.
- Kroes, E.P. & R.J. Sheldon (1988), *Stated preference methods – an introduction*. *Journal of transport, economics and policy*, pp. 11-25.
- Kullberg, J. (2005), *Ouderen van nu en van de toekomst – Hun financiële spankracht, zorgbehoeften en woonwensen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Lammerts, R, S. Tan & R. van Wonderen (2006), *Ouderen onder dak – Een onderzoek naar wonen, welzijn en zorg voor ouderen in kleine dorpen*. Den Haag: Verwey-Jonker instituut in opdracht van het ministerie van VROM.
- Lawton, M. P. (1990), *Residential Environment and Self-Directedness Among Older People*. *American Psychologist*, Vol. 45(5), pp. 638 – 640.
- Lawton, M.P. (1980), *Environment and Aging*. California: Brooks/Cole Publishing Company.
- Lawton, M.P. (1974), *Social Ecology and the Health of Older People*. *Social ecology and health*, Vol. 64(4), pp. 257-260.
- Lewin, K. (1951), *Field theory in Social Science*. New York: Harper & Brothers.
- Lijzenga & van der Waals (2014), *Woonvoorkeuren specifieke woonvormen voor ouderen: een verhaal met veel gezichten*. Arnhem: Companen. In opdracht van: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Lupi, T., & D. Hensums (2014). *Huurders met dementie - De rol van woningcorporaties bij het veilig zelfstandig thuis wonen*. Utrecht: Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg.
- Lucassen, P. L. B. J. & T.C. olde Hartman (2007), *Kwalitatief onderzoek*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Morgan, D. L. (1996), *Focus groups*. *Annual review of sociology*, vol. 22, pp. 129-152.
- Nationaal Kompas (2014). *Wat is de omvang van sociaaleconomische gezondheidsverschillen?* [Online]. <http://www.nationaalkompas.nl/bevolking/segv/huidig/> [Geraadpleegd 10-04-2014]
- Nationaal Kompas Volksgezondheid (2014), *Vergrijzing: Wat is de huidige situatie?* [Online] <http://www.nationaalkompas.nl/bevolking/vergrijzing/huidig/> [Geraadpleegd 15-03-2014]
- Nouws, H. & M. van der Linden (2003), *Aan de slag met woonzorgzones - Instrumenten voor initiatiefnemers*. Amersfoort: Laagland Advies in opdracht van Aedes-Arcares Kenniscentrum Wonen-Zorg.

- Oswald, F., & Wahl, H.-W. (2013), Creating and Sustaining Homelike Places. In: G. Rowles, & M. Bernard, *Making meaningful places in old age* (pp. 53-77). New York: Springer Publishing Company.
- Oswald, F., H.-W. Wahl, D. Naumann, H. Mollenkopf & A. Hieber (2006), The role of the home environment in middle and late adulthood. In: H. W. Wahl, & F. Oswald, *The many faces of health, competence and well-being in old age* (pp. 7-27). Dordrecht: Springer.
- Oswald, F., H.-W. Wahl, H. Mollenkopf, & O. Schilling (2003). Housing and life satisfaction of older adults in two rural regions in Germany. *Research on aging*, vol. 25 (2), pp. 122-143.
- Partridge, H., Lee, J., & Munro, C. (2010), Becoming "Librarian 2.0": The skills, knowledge, and attributes required by library and information science professionals in a Web 2.0 world (and beyond). *Library Trends*, 59(1), 315-335
- Peace, S. (2013), Social Interactions in Public Spaces and Places: A Conceptual Overview. In: G. Rowles, & M. Bernard, *Making meaningful places in old age* (pp. 24-49). New York: Springer Publishing Company.
- Perry, T. E., Andersen, T. C., & Kaplan, D. B. (2014), Relocation remembered: Perspectives on senior transitions in the living environment. *The Gerontologist*, vol. 54(1), pp. 75-81.
- Phillips, D. R., Siu, O., Yeh, A., & Cheng, K. (2005). The impacts of dwelling conditions on older persons' psychological well-being in Hong Kong: the mediating role of residential satisfaction. *Social Science & Medicine*, vol. 60, pp. 2785-2797.
- Platform 31 (2014), *Overzicht Novelle herziening woningwet*. Den Haag: Platform 31.
- Provoost, R., C. Wels, V. Forschelen-Janssen, M. Verschoor & K. Chafia (2013), De markt verandert, uw doelgroep verandert..... zo verandert u mee! Rotterdam: USP Marketing Consultancy.
- Post, H., C. Poulus, J. van Galen & W. van Staalduinen (2012), Wonen, zorggebruik en verhuisgedrag van ouderen - Een kwantitatieve analyse. TNO in opdracht van Ministerie van Binnenlandse Zaken, Directoraat-Generaal Wonen, Bouw en Integratie.
- Rijn, M. van (2014), Beantwoording Kamervragen over het bericht 'Komende acht jaar tekort woningen voor ouderen en gehandicapten' - 18 februari 2014. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Blok, & Rijn, van (2014).
- Rijn, van M. (2013), Hervorming van de langdurige ondersteuning en zorg. Den Haag: Rijksoverheid.
- Rijksoverheid. (2014a). Verhuurdersheffing. [online]
<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/huurwoning/verhuurderheffing> [Geraadpleegd 10-10-2014]
- Rijksoverheid (2014b), Memorie van toelichting inzake de herzieningswet. Den Haag: Ministerie van Wonen en Rijksdienst.
- Rijksoverheid (2014c), Eerstelijnszorg [Online]
<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/eerstelijnszorg> [Geraadpleegd 15-04-2014]
- Rijksoverheid (2014d), Algemene vragen over de Wmo 2015. Den Haag: Rijksoverheid
- RLI (2014), Langer zelfstandig, een gedeelde opgave van wonen, zorg en welzijn. Den Haag: Advies rapportage aan de Minister voor Wonen en Rijksdienst.
- Rosel, N. (2003), Ageing in place: knowing where you are. *International Journal of Ageing and Human Development*. Vol. 57, nr. 1, pp. 77-90.
- Rosenberg, M., & J. Everitt (2001), Planning for aging populations: inside or outside the walls. *Progress in Planning*, vol. 56, pp. 119-168.
- Rowles, G. & M. Bernard, (2013), The meaning and significance of place in old age. In G. Rowles, & M. Bernard, *Making meaningful places in old age* (pp. 3-24). New York: Springer Publishing Company.
- Schellekens, E. (2010), Wat beweegt ouderen op de woningmarkt? Kwalitatief onderzoek naar woonwensen van ouderen in Gelderland.

Singelenberg, J., N. van Triest & H. van Xanten (2012), Woonservicegebieden, Klaar voor de volgende ronde. Rotterdam: SEV.

Sixsmith, J., A. Sixsmith, A. Malmgren Fänge, D. Naumann, C. Kucsera, S. Tomsone, M. Haak, S. Dahlin-Ivanof & R. Woolrych (2014), Healthy ageing and home: The perspectives of very old people in five European countries. *Social Science & Medicine*, n. 106, pp. 1 – 9.

Smith, A.E. (2009), Ageing in Urban Neighbourhoods – Place attachment and social exclusion. Padstow: The Policy Press.

Smits, C.H.M., H.K. van den Beld, M. J. Aartsen & J.J.F. Schroots (2014), Aging in the Netherlands: State of the Art and Science. *The Gerontologist*, 54(3), pp. 335-343.

Stewart, D.W. & P.N. Shamdasani (2014), Focus groups – Theory and Practice. VS: SAGE Publications, Inc.

Tang, F. & J. G. Pickard (2008), Aging in Place or Relocation: Perceived Awareness of Community-Based Long-Term Care and Services, *Journal of Housing For the Elderly*, Vol. 22(4), pp. 404-422.

Veldheer, V., J. Jonker, L. van Noije & C. Vrooman (2012), Een beroep op de burger - Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid? Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Wahl, H.-W., & Oswald, F. (2010), Chapter 8 - Environmental perspectives on Aging. In D. Dannefer, & C. P. (eds.), *The Sage Handbook of Social Gerontology*. India: Replika Press Pvt Ltd.

Wahl, H.-W. (2006), Introduction: The person-environment perspective in ageing research. In: Wahl, H.-W., H. Brenner, H. Mollenkopf, D. Rothenbacher & C. Rott (eds.), *The Many Faces of Health, Competence and Well-Being in Old Age*. Dordrecht: Springer.

Wahl, H.-W., & G. D. Weisman, (2003), Environmental Gerontology at the beginning of the new millenium: Reflections on its historical, empirical and theoretical development. *The Gerontologist*, vol. 4(5), pp. 616 - 627.

Weekers, S., P. Driest & B. Nitsche (2002), Verkokerd of gemeenschappelijk? Inventarisatie wensen van cliënten op het gebied van wonen, zorg en welzijn. Utrecht: SEV/NIZW.

Wiles, J.L., A. Leibing, N. Guberman, J. Reeve & R.E.S. Allen (2011), The Meaning of “Aging in Place” to Older People. *The Gerontologist*, Vol. 52(3), pp. 357–366.

Wiseman, R. F. (1980), Why older people move, theoretical issues. *Research on Aging*, Vol. 2(2), pp. 141 – 154.

Woerkom, M. van, J. Vermeulen, A. Veuger (2011), Herinrichting van het sociale domein Welzijn Nieuwe Stijl en Jeugdzorg Nieuwe Stijl. Utrecht: Stade Advies

Zeeuw, F. de (2014), Ouderen op de woningmarkt: feiten en cijfers . [Online]
http://www.gebiedsontwikkeling.nu/workspace/uploads/2014.05.27_ouderen-op-de-wonin-538446b79bbc4.pdf [geraadpleegd op 31-07-2014]

Bijlage 1: Opbouw focusgroepen

Globale opbouw

Onderdeel	Inhoud	Duur
Welkom	<ul style="list-style-type: none">- Voorstellen KW medewerkers- Danken voor komst- Programma	14:00 – 14:05
Introductie	<ul style="list-style-type: none">- Aanleiding en doel- Regels- Rondje voorstellen deelnemers- Toestemming geluidsopnamen	14:05 – 14:15
Kernonderwerp 1: Visie op geschikt wonen	<ul style="list-style-type: none">- Wat is een geschikte woonsituatie?<ul style="list-style-type: none">o Open vraago Stellingen	14:15 – 14:40
Kernonderwerp 2: Reageren op een ongeschikte woonsituatie (1)	<ul style="list-style-type: none">- Verhuisgeneigdheid<ul style="list-style-type: none">o Stellingen	14:40 – 15:00
Pauze	Koffie, thee	15:00 – 15:15
Kernpunt 2: Reageren op een ongeschikte woonsituatie (2)	<ul style="list-style-type: none">- Wat als de woning echt niet geschikt is<ul style="list-style-type: none">o Casus	15:25 – 16:00
Open ruimte	Afhankelijk van groep. <ul style="list-style-type: none">- Onbesproken zorgen- Naar achter geschoven onderwerpen- Napraten- Opvangen uitloop	16:00 – 16:20
Afsluiting	<ul style="list-style-type: none">- Bedanken voor deelname- Informeren over terugkoppeling	

Uitwerking per kernonderwerp

Kernonderwerp 1: Visie op geschikt wonen

1. Open vraag

Als u denkt aan een “geschikte woonsituatie”, wat is dan het eerste waar u aan denkt?

2. Stellingen

Iedere deelnemer kiest een kaart waar een stelling op geformuleerd staat. De deelnemer wordt gevraagd te reageren op de stelling. Vervolgens krijgen andere deelnemers de kans om te reageren op de stelling of de reactie van de deelnemer die de kaart gepakt heeft. De stellingen waar uit gekozen kon worden zijn de volgende:

Een geschikte woonsituatie is voor mij:

- o Een appartement dichtbij winkelvevoorzieningen
- o Een toegankelijke woning dichtbij zorgvoorzieningen
- o Mijn huidige situatie. Ik pas mijzelf wel aan, wanneer ik iets ga mankeren.
- o Een seniorenwoning in een complex waar zorg en services beschikbaar zijn.
- o Een toegankelijke woning tussen andere 55-plussers
- o Een woning waarin ik mij veilig voel
- o vooral afhankelijk van de omgeving waar de woning staat.
- o Daar waar ik mijn familie/vrienden in de buurt heb
- o Een nultreden woning: een woning zonder trappen en drempels

Kernonderwerp 2: Reageren op een ongeschikte woonsituatie

Deel 1: Verhuisgeneigdheid

Het tweede onderwerp dat aan bod komt is de verhuisgeneigdheid onder de deelnemers. Er is een discussie uitgelokt door de deelnemers stellingen voor te leggen. Deelnemers werd gevraagd hierop te reageren door eerst een groen (eens) of rood (oneens) vel in de lucht te laten houden. Op deze manier kan direct waargenomen worden wie voor en tegen de stelling is, waarmee aandacht kan worden gegeven aan beide denkwijzen.

De stellingen:

- Oude bomen moet je niet verplanten
- Mijn kinderen vinden dat ik in de toekomst ergens anders moet gaan wonen
- Ik wil wel verhuizen maar kan het niet betalen
- Als mijn huidige woning niet meer geschikt is, verhuis ik het liefst naar een woning speciaal voor senioren.
- Kleurrijk Wonen moet zorgen voor meer speciale woningen voor senioren.
- Ik wil wel verhuizen, maar er is geen geschikte woning in de buurt.

Deel 2: Reactie op een ongeschikte woonsituatie

In de derde ronde staat centraal hoe deelnemers reageren op een ongeschikte woonsituatie. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een casus. In de casus wordt een situatie geschetst van een bepaalde situatie waarbij het een gegeven is dat de situatie ongeschikt is. Door gebruik te maken van een casus, is het mogelijk om tot op zekere hoogte controle te hebben over de context. Alle deelnemers hebben zelf hun eigen woonsituatie en persoonlijke context. Wat er wel en niet geschikt is aan deze woning en hoe zij in de persoonlijke situatie zouden reageren op een ongeschikte situatie, is van vele factoren afhankelijk. De casus maakt het mogelijk om de discussie aan te gaan over deze specifieke situatie, en daarmee tot inzicht te komen hoe verschillende deelnemers reageren op dezelfde situatie.

De casus:

Maak kennis met mevrouw Janssen. Mevrouw Janssen is 83 jaar oud en woont in een eengezinswoning, waar zij 40 jaar lang heeft gewoond. Het is een ruime woning met een tuin. Mevrouw is erg gehecht aan haar omgeving en de woning. Mevrouw Janssen begint alleen last te krijgen van haar gewrichten. Het kost haar steeds meer moeite om de tuin bij te houden, boven naar de badkamer te gaan en beneden is er geen slaapkamer. In de badkamer zelf heeft mevrouw moeite met wassen omdat zij steun mist. Mevrouw is sinds een aantal jaren weduwe en moet rond komen van een klein pensioen.

Mevrouw heeft zelf geen middelen en ook bij de gemeente krijgt zij geen vergoedingen voor verdere woningaanpassingen. Vervolgens is zij naar haar woningcorporatie gegaan en geeft aan dat de woning niet meer geschikt is. De benodigde aanpassingen zijn zo omvangrijk dat de kosten voor aanpassing veel te hoog zijn. Wel heeft de corporatie in dezelfde wijk een geschikte woning staan die binnenkort vrij komt en waar mevrouw Jansen eventueel kan gaan wonen.

Vragen met betrekking tot de casus:

- Wat vindt u van deze houding van de corporatie?
- En wat als deze geschikte woning in een andere buurt zou staan?
- En als de corporatie geen geschikte woning heeft, maar een zorgorganisatie nabij wel. Zou u daar dan gaan huren?
- Wat zou u doen in het geval van mevrouw Janssen?

Bijlage 2: Analyse Schema's

Analyseschema deelvraag 1: Welke factoren bepalen de geschiktheid van de woonsituatie volgens 55-plus huurders van KleurrijkWonen?

Deelvraag 1: Welke factoren bepalen de geschiktheid van de woonsituatie volgens 55-plus huurders van KleurrijkWonen?		Subindicatoren (Inductief en deductief)
Theorie	WBO	Hoofdindicatoren (deductief)
Verwachtingen spelen een belangrijke rol bij het ervaren van een geschikte woonsituatie (Golant, 2012; Gitlin et al., 2013; Philips et al., 2005).	Gezondheid meest genoemd reden voor het ervaren van ongeschikte woonsituatie (van Iersel et al., 2009; van Dam et al., 2013). Het te groot zijn van de woning en/of tuin is veel genoemd reden om de woonsituatie ongeschikt te beoordelen (Weekers et al., 2002; Lijzenga & van der Waals, 2014)	Technische staat woning Sociale woonomgeving Hechting buurt/dorp Fysieke woonomgeving Voorzieningen
Het afnemen van competenties, of het toenemen van de omgevingsdruk kan leiden tot een ongeschikte woonsituatie (Lawton, 1980; Perry et al., 2014)	Veel mensen zijn erg gehecht aan hun huidige woonomgeving (Blijie et al., 2012).	Gezondheid Mantelzorg Mobiliteit Fysieke beperkingen
Het verliezen van een naaste of verminderde gezondheid leidt tot het herwaarderen van de woonsituatie (Perry et al., 2014; Wiseman, 1980).		
Zorg-gerelateerde ontwikkelingen kunnen ervoor zorgen dat personen buiten de comfortabele of zelfredzame zone terecht komen en daarmee een ongeschikte woonsituatie ervaren (Golant, 2011a; 2012; 2014).		

Analyseschema deelvraag 2: Welke factoren bepalen de geschiktheid van de woonsituatie volgens 55-plus huurders van KleurrijkWonen?

Deelvraag 2: Hoe wordt er door huurders van KleurrijkWonen (naar verwachting) gereageerd op een ongeschikte woonsituatie?																	
Theorie	WBO																
Het aanpassen van de woning kan een oplossing zijn om de aan woonbehoeften te voldoen (Golant, 2014; 2011a).	Financiële middelen zorgen voor keuzevrijheid. Meer middelen zorgt er voor dat de woonsituatie langer als geschikt wordt ervaren, omdat men niet afhankelijk is van anderen om aanpassingen te realiseren (Lijzenga & van der Waals, 2014).																
Kleine aanpassingen kunnen een grote verbetering betekenen voor mensen met beperkte competenties (Lawton, 1980).	Technische hulpmiddelen maakt dat de gezondheid steeds minder vaak een reden tot verhuizen is (Lijzenga & van der Waals, 2014)																
Het organiseren/accepteren van ondersteunende diensten of services kan helpen om de woonsituatie weer als geschikt te ervaren (Granbom et al., 2014)	De verhuigeneigheid onder huurders is erg laag. Verhuizen voelt als inleveren van ruimte, tuin, vrijheid en geld, in verband met hogere huren (van Dam et al. 2013; Klomp & Schellekens, 2010).																
De verhuizing is pas vrijwillig wanneer er vertrouwen is dat de toekomstige situatie aanzienlijk verbetert (Golant, 2012; 2014)	Mensen worden niet graag geassocieerd met zorg en ouder worden. Er wordt daardoor pas verhuisd, als beperkingen dat noodzakelijk maken (Klomp & Schellekens, 2010).																
Zorg-relateerde ontwikkelingen vraagt van persoon om constante aanpassing om dagelijkse activiteiten te kunnen blijven uitvoeren (Granbom et al., 2014)	Veel mensen zijn erg gehecht aan hun huidige woonomgeving (Blijie et al., 2012).																
Een persoon moet bewust zijn van aanpassingsmogelijkheden, het idee hebben dat een aanpassing effectief en haalbaar is, voordat deze wordt uitgevoerd (Golant, 2014).																	
	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Hoofdicatoren (deductief)</th> <th>Subindicatoren (inductief)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Hulp accepteren/organiseren</td> <td>Rol familie</td> </tr> <tr> <td>Woningaanpassingen</td> <td>Rol buurtbewoners</td> </tr> <tr> <td>Betaalbaarheid</td> <td>Professionele hulp</td> </tr> <tr> <td>Informatie/bewustzijn</td> <td>Afwachten/anticiperen</td> </tr> <tr> <td>Verhuizen</td> <td>Verantwoordelijkheid</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Moment</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Voorwaarden</td> </tr> </tbody> </table>	Hoofdicatoren (deductief)	Subindicatoren (inductief)	Hulp accepteren/organiseren	Rol familie	Woningaanpassingen	Rol buurtbewoners	Betaalbaarheid	Professionele hulp	Informatie/bewustzijn	Afwachten/anticiperen	Verhuizen	Verantwoordelijkheid		Moment		Voorwaarden
Hoofdicatoren (deductief)	Subindicatoren (inductief)																
Hulp accepteren/organiseren	Rol familie																
Woningaanpassingen	Rol buurtbewoners																
Betaalbaarheid	Professionele hulp																
Informatie/bewustzijn	Afwachten/anticiperen																
Verhuizen	Verantwoordelijkheid																
	Moment																
	Voorwaarden																

Bijlage 3: Samenstelling van de focusgroepen

Samenstelling van de focusgroepen per bijeenkomst

Bijeenkomst 1:

Locatie: BonVie – Culemborg

Datum – tijd: 15 september 2014 – 14:00 tot uiterlijk 16:30

Geslacht	Gemeente	Woonplaats	Type woning	Startdatum huur	Leeftijd
Man	Culemborg	Culemborg	Grondgebonden seniorenwoning	31-08-1994	81
Man	Culemborg	Culemborg	Appartement met lift	01-01-1990	64
Vrouw	Culemborg	Culemborg	Eengezinswoning	08-01-2002	68
Man	Culemborg	Culemborg	Eengezinswoning	01-01-2009	62
Vrouw	Culemborg	Culemborg	Appartement met lift	02-04-1997	85
Man	Culemborg	Culemborg	Appartement met lift	10-07-2008	69
Man	Culemborg	Culemborg	Eengezinswoning	01-01-1969	77

Bijeenkomst 2:

Locatie: Dorpshuis Asperen

Datum – tijd: 16 september 2014 – 14:00 tot uiterlijk 16:30

Geslacht	Gemeente	Woonplaats	Type woning	Startdatum huur	Leeftijd
Man	Lingewaal	Heukelum	Eengezinswoning	08-07-1991	83
Vrouw	Leerdam	Leerdam	Eengezinswoning	01-02-1995	60
Man	Leerdam	Leerdam	Eengezinswoning	07-08-1989	86
Man	Giessenlanden	Giessenburg	Eengezinswoning	01-09-1980	78
Vrouw	Giessenlanden	Hoornaar	Grondgebonden seniorenwoning	14-02-2012	72
Man	Lingewaal	Asperen	Eengezinswoning	01-01-1975	76
Man	Leerdam	Leerdam	Appartement zonder lift	24-04-1997	78
Vrouw	Giessenlanden	Noordeloos	Eengezinswoning	01-06-1976	71

Bijeenkomst 3:

Locatie: Gemeenschapsruimte Welzijnsorganisatie Mozaïek.

Datum – tijd: 22 september 2014 – 14:00 tot uiterlijk 16:30

Geslacht	Gemeente	Woonplaats	Type woning	Startdatum huur	Leeftijd
Vrouw	Geldermalsen	Beesd	Eengezinswoning	24-09-2007	80
Vrouw	Geldermalsen	Geldermalsen	Eengezinswoning	01-12-2008	86
Vrouw	Geldermalsen	Geldermalsen	Eengezinswoning	01-01-1988	68
Man	Geldermalsen	Meteren	Appartement met lift	22-03-2000	86
Vrouw	Geldermalsen	Beesd	Grondgebonden seniorenwoning	18-06-2009	73
Man	Geldermalsen	Meteren	Appartement met lift	23-07-2007	69
Man	Geldermalsen	Geldermalsen	Appartement met lift	07-09-2011	79
Man	Geldermalsen	Geldermalsen	Eengezinswoning	15-03-1990	82
Vrouw	Geldermalsen	Geldermalsen	Eengezinswoning	30-10-1992	63